

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Aleksandra Rengeo

Socioekonomske implikacije bega možganov za gospodarstvo
pomurske regije

Magistrsko delo

Ljubljana, 2015

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Aleksandra Rengeo

Mentor: doc. dr. Branko Ilič

**Socioekonomske implikacije bega možganov za gospodarstvo
pomurske regije**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2015

Zahvaljujem se mentorju, doc. dr. Branku Iliču za usmerjanje, nasvete in pomoč pri nastanku magistrskega dela.

Hvala tudi najbližjim, še posebej družini in Goranu, za vso podporo, spodbujanje in zaupanje.

Socioekonomske implikacije bega možganov za gospodarstvo pomurske regije

(povzetek)

Razpoložljive naravne danosti, gospodarska razvitost, inovacijske aktivnosti, demografski in socialni vplivi ter prisotnost človeškega kapitala povzročajo regionalne razlike. Za razvoj gospodarstva v regiji pa je ključno predvsem znanje, še posebej novo, katerega nosilci so izobraženi posamezniki. Visoko izobraženi iščejo priložnost, da pridobljeno znanje in kompetence implementirajo, saj se od njih, v duhu vseživljenjskega učenja, fleksibilnosti, mobilnosti, podjetniške miselnosti in aktivnega državljanstva, pričakuje, da bodo prevzeli odgovornost za lastno zaposljivost in razvoj regije, družbe. Izobraženi posamezniki zato iščejo okolja in regije, ki jim lahko zagotavljajo ustrezne pogoje in omogočajo zaposlitev, dodatno izobraževanje, podjetniško aktivnost in ustvarjanje novega znanja.

Na prisotnost visoko izobraženih posameznikov vplivajo različni socioekonomski dejavniki. V nalogi identificiram in opredeljujem ključne, pri čemer ugotavljam, da v Pomurju prevladujejo dejavniki, ki izobražene potiskajo iz regije, t. i. dejavniki odbijanja. Prisotnost teh dejavnikov potrjuje primerjava socioekonomskih kazalcev med Pomurjem, osrednjo Slovenijo in slovenskim povprečjem, ki kaže na slabo gospodarsko razvitost Pomurja, ki zaostaja za slovenskim povprečjem, še bolj pa za osrednjeslovensko regijo kot najbolj razvito regijo Slovenije. Povezanost med identificiranimi socioekonomski dejavniki in begom možganov (meddržavne selitve oseb s terciarno izobrazbo v Pomurju) potrjuje tudi analiza korelacije s pomočjo Pearsonovega koeficienta. Primerjalna analiza in izračun korelacije kažejo, kateri so dejavniki odbijanja, ki povzročajo beg možganov iz Pomurja. Dejavniki odbijanja mlade izobražence potiskajo iz pomurske regije, še manj pa jih po zaključenem študiju spodbujajo k temu, da bi se v Pomurje vrili. Na podlagi analize ugotavljam, da se Pomurje sooča z begom možganov, takšno odseljevanje terciarno izobraženega kadra pa negativno vpliva na gospodarstvo pomurske regije in slabša njeno razvojno sposobnost.

Z odseljevanjem izobraženih posameznikov je izgubljen tudi njihov socialni kapital. Pomurski študenti si zavestno ali nezavedno gradijo socialni kapital med študijem izven regije, s pomočjo katerega v kraju študija lažje unovčijo svoj človeški in finančni kapital, ki je s tem za Pomurje izgubljen. Pomurje tako izgublja znanje, finančni kapital in socialna omrežja, dejavnike, ki so nujni za odpravo regionalnega zaostanka.

Jasna opredelitev in izvajanje strategije ter vizije, ki upošteva potrebe, želje in vrednote visoko izobraženih posameznikov iz Pomurja ter ustvarjanje pogojev za njihovo realizacijo, je zato ključna, da bi Pomurje zmanjšalo zaostanek za ostalimi regijami in postalo privlačno za izobražence, ki prinašajo novo znanje in razvoj.

Ključne besede: človeški kapital, beg možganov, Pomurje, socialni kapital, dejavniki odbijanja in privlačenja

Socioeconomic Implications of Brain Drain for the Economy of Pomurje Region

(abstract)

Available natural resources, economic development, innovation activities, demographic and social influences and the presence of human capital all cause regional differences. To develop economy in a region, knowledge is essential, especially new knowledge, the carriers of which are educated individuals. Highly educated individuals seek opportunities, to implement the acquired knowledge and competences, as they are expected, in the spirit of lifelong learning, flexibility, mobility, entrepreneurial mindset and active citizenship, to assume responsibility for their own employability and the development of the region, society. Educated individuals therefore seek environments and regions, which can ensure suitable conditions and enable employment, additional education, entrepreneurial activity and the creation of new knowledge.

The presence of highly educated individuals is influenced by numerous socioeconomic factors. In this paper, I identify and define the key factors, whereby I find that, in the Pomurje region, the predominant factors are those which push the educated individuals out of the region, i.e. push factors. The presence of these factors is confirmed by the comparison of socioeconomic indicators between Pomurje, central Slovenia and the Slovenian average, which shows a poor economic development of Pomurje, which lags behind the Slovenian average and even more so behind the central Slovenian region as the most developed region of Slovenia. The connection between the identified socioeconomic factors and brain drain (international migration of individuals with tertiary education in Pomurje) is also confirmed by the analysis of correlation with Pearson's coefficient. The comparative analysis and calculation of correlations show which factors are the push factors, which cause the brain drain from Pomurje. Push factors push young educated people from the Pomurje region and encourage them even less to return to Pomurje after completed studies. Based on this analysis, I find that Pomurje is facing brain drain, and such a phenomenon negatively influences on the economy of the Pomurje region and deteriorates its development capability.

With emigration of educated individuals, their social capital, too, is lost. The students of Pomurje consciously or subconsciously build social capital while studying outside the region, which aids them in taking advantage of their human and financial capital in the place of study, thus meaning it is lost for Pomurje. Pomurje thus loses knowledge, financial capital and social networks, factors, which are obligatory for dealing with the regional lag.

A clear definition and implementation of a strategy, as well as a vision, which complies with needs, wishes and values of highly educated individuals from Pomurje and creation of conditions for their realisation is thus key for Pomurje to reduce the lag behind other regions and become attractive for educated individuals, who bring new knowledge and development.

Keywords: human capital, brain drain, Pomurje, social capital, push-pull factors

Kazalo

1	Uvod.....	7
1.1	Opredelitev raziskovalnih vprašanj in hipotez	9
1.2	Metode dela	10
2	Družba znanja.....	11
2.1	Človeški kapital.....	12
2.2	Izobraževanje.....	18
2.3	Zaposlitvene priložnosti	27
2.3.1	Problem preizobraženosti.....	33
2.4	Socialni kapital	36
3	Regionalni razvoj	39
4	Migracije	49
4.1	Teorije migracij	53
4.2	Hipoteza potiska in potega (push-pull)	56
4.3	Neoklasične teorije migracijskih tokov	57
4.3.1	Makroekonomski pristop	57
4.3.2	Mikroekonomski pristop	57
4.3.3	Teorija človeškega kapitala.....	58
4.3.4	Nova ekonomija migracij.....	58
4.3.5	Teorija dvojnega trga dela	60
4.3.6	Teorija svetovnega sistema	61
5	Beg možganov.....	63
5.1	Vzroki (dejavniki) bega možganov	65
5.2	Dejavniki odbijanja (push) in privlačenja (pull).....	68
6	Naravne in geografske značilnosti Pomurja.....	74
7	Analiza socioekonomskih kazalnikov Pomurja	76
7.1	Demografsko in selitveno gibanje.....	76
7.2	Izobrazbena struktura	77
7.3	Gospodarska struktura in trg dela.....	78
8	Primerjava identificiranih socioekonomskih dejavnikov odbijanja in privlačenja	79
8.1	Stopnja registrirane brezposelnosti	79
8.2	Regionalni bruto domači proizvod	80
8.3	Regionalna povprečna bruto plača	82

8.4 Stopnja registrirane brezposelnosti oseb z višješolsko in visokošolsko izobrazbo.....	83
8.5 Prosta delovna mesta za osebe z višješolsko in visokošolsko izobrazbo.....	84
8.6 Povprečne cene stanovanj	85
8.7 Število podjetij in novonastalih podjetij.....	87
8.8 Bruto domači izdatki za razvojno-raziskovalno dejavnost.....	90
8.9 Vključenost v terciarno izobraževanje	91
9 Izobraževanje v Pomurju.....	93
10 Pomurje in beg možganov	95
10.1 Medregionalne selitve	97
10.2 Meddržavne selitve.....	98
10.3 Analiza korelacije.....	107
11 Zaključek in predlogi	113
Literatura	118
Priloga A: Mednarodna standardna klasifikacija ISCED.....	130
Priloga B: Terciarno izobraževanje v Sloveniji	132
Priloga C: Meddržavni selivci, stari 15 ali več let, po državljanstvu, statusu aktivnosti in izobrazbi, pomurska statistična regija, Slovenija, 2011, 2012, 2013	133
Priloga Č: Podatki za izračun Pearsonovega koeficienta	134

1 Uvod

Stalnica v današnji družbi znanja je nenehni razvoj in napredek gospodarstev in regij. Eden izmed ključnih dejavnikov za učinkovito usmerjanje razvojnih sprememb je (novo) znanje. Znanje se lahko »udejanji« le, če ima ustrezne pogoje, da lahko ustvarja dodano vrednost, inovacije in tehnični napredek. Prisotnost gospodarske stagnacije, brezposelnosti ter nizkih dohodkov privede do t. i. bega možganov, predvsem nosilcev novega znanja. Investicije v znanje tako predstavljajo »vizijo družbe, prežeto s kulturo učenja; kajti znanje, sposobnosti in razumevanje populacije (insights of the population) so pokazatelji prihodnje blaginje« (Brown in Lauder 1997, 179). Učinkovito in hitro prilagajanje spremembam, še posebej v času finančne in gospodarske krize svetovnih razsežnosti, lahko regije in države dosegajo s prisotnostjo (novega) znanja.

Gospodarstva, ki zagotovijo pogoje, da znanje prispeva k razvoju, rastejo. Tista, ki tega ne morejo ali ne vedo, se soočajo z begom možganov. V magistrski nalogi bom zaradi domneve, da naj bi bil v Pomurju pojav beg možganov neka stalnica, analizirala socioekonomske dejavnike, ki ta pojav spodbujajo. Ekonomske, demografske, regionalne, sociološke in druge primerjave od nekdanj uvrščajo Pomurje na dno lestvice vseh slovenskih pokrajin, posledice tega dejstva pa so vidne skoraj na vsakem koraku¹. Posledice nezadostne razvitosti so vidne skozi kazalce, kot so najpočasnejša gospodarska rast, beg možganov, nizek BDP na prebivalca ter še drugi družbenoekonomski kazalci, ki opredeljujejo razvoj in napredek regije.

Ugodni naravni pogoji, kot so rodovitna prst, celinsko podnebje, raven svet in več kot tri četrtine njivskih površin vseh kmetijskih zemljišč, kar je dvakrat več od slovenskega povprečja, ustvarjajo razmere, ugodne za kmetijstvo, ki je v letu 2011 ustvarilo skoraj 8 % bruto dodane vrednosti. Na slabši gospodarski položaj vplivajo odročna lega in slabe prometne povezave², kar se med drugim odraža v nizkem BDP-ju, najnižjem razpoložljivem dohodku na prebivalca, najvišji registrirani brezposelnosti, podpovprečni izobrazbeni strukturi

---

¹ Vzrok za to je tudi zgodovinsko dejstvo, da se je Prekmurje priključilo Sloveniji oziroma SHS šele leta 1919, slovensko Porabje pa je ostalo v okviru Madžarske.

² Avtocesta do Lendave je bila dokončana šele avgusta 2008.

in negativnem prirastu prebivalstva. BDP na prebivalca je leta 2013 znašal 12.191 EUR, povprečna mesečna neto plača je v letu 2012 znašala 891,27 EUR (slovensko povprečje 991,44 EUR). Med specifične probleme regije sodijo odliv kadrov, delovno intenzivna industrija in visok delež kmetijstva v gospodarstvu. Poleg neugodnih gospodarskih razmer je v Pomurju prisotna tudi negativna demografska struktura prebivalstva. Ta se kaže v negativnem naravnem prirastu, ki močno presega slovensko povprečje. Neugodna je tudi izobrazbena struktura prebivalcev, starih med 25 in 64 let, kjer je razlika med deležem prebivalcev z najnižjo in najvišjo stopnjo dosežene izobrazbe največja ravno v Pomurju. Prevladujejo velika gospodinjstva, saj živi v Pomurju največ 7- in več članskih gospodinjstev ter najmanj enočlanskih. V Pomurju pa so tudi največje površine stanovanj. Leta 2008 je bila v pomurski regiji tudi najvišja negativna letna stopnja rasti prebivalstva, -4,0 %. Razvojna perspektiva Pomurja je turizem, kjer prevladuje zdraviliški, lovski in kmečki turizem. Letno v Pomurju prenoči skoraj 10 % vseh turistov, ki obišejo Slovenijo (Slovenske regije v številkah 2014, RRA Mura).

Sprejetje Zakona o razvojni podpori pomurski regiji v obdobju 2010–2015 potrjuje, da je tudi država prepoznala alarmantne statistike in dejstva pomurske regije, kar nakazuje tudi na poraz države pri načrtovanju in spodbujanju skladnega regionalnega razvoja na državni ravni.

Razlike ter razvitost določene regije so posledica naravnih danosti, gospodarskih, demografskih, družbenih ter drugih virov. Koncentracija proizvodnih dejavnikov in kapitala povzročata, da se »potegne« znanje iz manj razvitih področjih, s čimer beg možganov iz določene regije povzroča nazadovanje v regionalni razvitosti na nacionalni ravni (Bevc in drugi 2004).

V jedru relevantnosti predlagane teme je analiza socioekonomskih dejavnikov problema bega možganov iz pomurske regije in njihov pomen za razlago regionalnih razlik. Nerazvitost regije povzroča izseljevanje izobražencev, izseljevanje novega znanja pa povzroča še večje nazadovanje pomurske regije na nacionalni ravni, s čimer se sklone »začaran« krog. Vzporedno z analizo na mezo ravni bom raziskala potiske, ki posameznike trgajo iz izvorne regije, saj izhajam iz predpostavke, po kateri vsak posameznik išče priložnost, da investicijo v

»sebe« povrne, posebej ker gre v današnji družbi znanja »za premik odgovornosti od države blaginje k državljanu, ki je odgovoren, da stalno nadgrajuje svoje znanje, zato da bo zaposljiv. Gre za vzpostavljanje nove odgovornosti med posameznikom in družbo ter za drugačno razumevanje zaposlenosti oziroma dela.« (Rose v Barle in drugi 2008, 47). Pomurje je oddaljeno od velike koncentracije možnosti zaposlitve (osrednjeslovenska regija) oziroma samo ne ponuja dovolj velike koncentracije možnosti za zaposlitev visokoizobraženih, zato obstaja riziko preizobraženosti, kar vodi v še večjo brezposelnost in povod za beg možganov. Kot poudarjata Büchel in van Ham, obstaja večji riziko preizobraženosti tudi v primeru visokega deleža brezposelnih na lokalnem trgu ter manjši za tiste posameznike, ki so mobilnejši (Büchel in van Ham 2003, 483–486).

Namen naloge je celovita in poglobljena analiza značilnosti bega možganov iz pomurske regije, pri čemer se bom osredotočila na ključne razloge/dejavnike bega terciarnih možganov, se pravi visoko izobraženih ljudi, in na njegov vpliv na počasen razvoj regije. Raziskovalni cilj pa je identifikacija dejavnikov neprivlačnosti pomurske regije za mlade z visokošolsko izobrazbo, katerih izvor vidim v pomanjkanju zaposlitvenih priložnosti ter priložnosti za inovacijske aktivnosti, kar posledično pomeni (ne)izrabo pridobljenega znanja (izobrazbe).

1.1 Opredelitev raziskovalnih vprašanj in hipotez

V magistrski nalogi bom analizirala naslednja temeljna raziskovalna vprašanja:

R1: Prisotnost katerih socioekonomskih regionalnih dejavnikov povzroča beg terciarnih možganov iz pomurske regije in kakšen je pomen teh dejavnikov za razlago regionalnih razlik?

R2: Kateri so ključni dejavniki potiska iz pomurske regije in socialnih mrež mladih pomurskih izobražencev?

R3: Kateri so dejavniki neprivlačnosti pomurske regije za inovacijske aktivnosti izobraženega kadra, opremljenega z novim znanjem?

Iz navedenih raziskovalnih vprašanj sledijo naslednje hipoteze:

H1: Pomanjkanje dejavnikov privlačevanja in priložnosti za pomurske izobražence spodbuja beg možganov mladega, visoko izobraženega kadra iz Pomurja³.

H2: Ekonomska stagnacija ob hkratnem pomanjkanju motivacije posameznikov zavira podjetništvo/samozaposlovanje posameznikov Pomurja.

H3: Med izobraževalnim procesom si posamezniki skozi socialne mreže »ustvarijo« močan socialni kapital, ki jim omogoča, da lahko unovčijo oziroma uveljavijo svoj človeški kapital učinkoviteje v okolju izobraževanja kot v okolju, iz katerega izhajajo, in kjer posedujejo šibak socialni kapital (ali pa ga sploh ne).

1.2 Metode dela

Teoretični del magistrskega dela temelji na analitično-metodološkem pristopu zbiranja, selekcije in primerjave relevantne literature in virov o izbrani temi, kjer so izpostavljene definicije pojmov in teoretične utemeljitve. Analiza temelji na metodi deskripcije in eksplanacije reprezentativnih domačih in tujih primarnih ter sekundarnih znanstvenih in strokovnih člankov ter monografij z dopolnilnimi terciarnimi viri.

Primerjalna analiza empiričnega dela temelji na analizi sekundarnih podatkov narejenih raziskav in statističnih podatkov, med njimi predvsem podatkov Statističnega urada RS (SURS), Statističnih letopisov RS, Slovenskih regij v številkah, analize makroekonomskih podatkov Urada RS za makroekonomske analize in razvoj (UMAR), Zavoda za zaposlovanje ter zaključene raziskave analize selitev za slovenske statistične regije dr. Milene Bevc in sodelavcev, predstavljenih v knjigi z naslovom Selitve kot razvojni dejavnik Slovenije in njenih regij.

Empirični del vključuje primerjavo ključnih socioekonomskih kazalcev razvoja regije v časovnem obdobju od 2005 do 2013 med pomursko regijo, osrednjo Slovenijo ter Slovenijo (povprečje), torej primerjavo med najmanj razvito regijo, najbolj razvito regijo in slovenskim povprečjem. Namen je dejavnike analizirane regije – Pomurja – relativizirati in tudi skozi statistične podatke pokazati stanje regije.

---

³V mislih imam izobražence s terciarno izobrazbo.

V magistrski nalogi so identificirani socioekonomski dejavniki bega možganov Pomurske regije. Ker me zanimata ne-/prisotnost dejavnikov in korelacija z begom možganov, sem povezanost med identificiranimi dejavniki privlačenja in odbijanja ter begom možganov (meddržavni saldo oseb s terciarno izobrazbo) statistično analizirala prek Pearsonovega koeficienta korelacije (posamezni identificirani dejavnik z meddržavnim saldom⁴ oseb s terciarno izobrazbo 2008–2013).

2 Družba znanja

Razvita gospodarstva se zavedajo, da je na znanju temelječa družba temelj konkurenčnosti, napredka ter razvoja. Izobraževanje, znanje in usposabljanje, s katerim se ustvarja in pridobiva novo znanje, so odločujoči dejavniki razvoja zaposlenih, regij in gospodarstev. Za boljše razumevanje zunanjih dejavnikov, ki predstavljajo temelje tega razvoja, so v nadaljevanju opredeljeni pojmi: družba znanja, človeški kapital in socialni kapital.

Za nastanek družbe znanja⁵ se največkrat navaja recesija v 80. letih in razvoj informacijsko-komunikacijske tehnologije (IKT). Osrednjo vlogo v družbi znanja predstavlja znanje, ki je neoprijemljivo premoženje in last vsakega posameznika, s katerim tudi tekmuje. Za družbo znanja je značilno generiranje in difuzija predvsem novega znanja, na katerega ne vplivajo zakoni ter mentaliteta posameznikov (Drucker 2007). Trendi, ki vplivajo na spremenjeno vlogo znanja v tržno blago, v ekonomiji in družbi znanja so (Ridderstråle in Engström v Svetlik in Pavlin 2004, 13):

- *globalizacija*, s katero se pospešuje širitev znanja;
- *diverzifikacija* proizvodov in storitev, ki vpliva na heterogenost znanja;
- *izobraževanje*, ki širi in pogloblja znanje;
- *inovacije*, ki zmanjšujejo obstojnost znanja.

Proces nastanka družbe znanja lahko spremljamo na dveh segmentih. Prvega opredeljuje zgodovinski vidik. Za nastanek industrijske družbe je kapital izpodrinil delo, sredi druge

---

⁴ Razlika med priseljenimi in odseljenimi osebami s terciarno izobrazbo.

⁵ V literaturi (Miles 2002, Bevc 2006, Roos 2000 in drugi) zasledimo več različnih izrazov, kot so informacijska družba, postindustrijska družba, storitvena družba, inovacijska družba, ekonomija znanja.

polovice prejšnjega stoletja pa je znanje nadomestilo delo ter kapital. Za družbo znanja je značilno »odhajanje« človeških virov iz kmetijskega in industrijskega sektorja v storitveni in na znanju temelječi sektor. V zadnjih desetletjih je opazen strm porast »informativnih poklicev«⁶ (Miles in drugi 2002).

V okviru drugega segmenta se je družba znanja oblikovala v procesu globalizacije, s soočanjem evropskega in ameriškega gospodarstva z azijsko kulturo, predvsem japonsko. Večja stopnja inovativnosti in hitrejšega uvajanja novosti v proizvodnjo pri japonskih proizvajalcih je posledica dejstva, da pri Japoncih organizacija dela temelji na nevidnem znanju in spretnosti zaposlenih, ki so jih ti pridobili s socializacijo v podjetja in kjer skozi medsebojno zaupanje, avtonomijo, timsko delo in identifikacijo z organizacijo to učinkovito »sproščajo« (Nonaka in Takeuchi 1995).

2.1 Človeški kapital

Ljudje kot nosilci znanj, izkušenj ter veščin se odločijo, kje ga bodo unovčili, s čimer človeški kapital postane predmet »trgovanja«. Z izobraževanjem in usposabljanjem se dviguje raven človeškega kapitala posameznikov in posledično okolij, v katerih ti posamezniki delujejo.

Ob analizi vprašanja gospodarske rasti ameriškega gospodarstva je Theodore Schultz razvil pojem »človeški kapital« in ga predstavil kot alternativo naložbam v materialne proizvodne dejavnike oziroma fizični kapital (Bevc 2006, 23).

Ekonomist in Nobelov nagrajenec Theodore Schultz pojem »človeški kapital« opredeljuje kot skupek dveh virov, in sicer na eni strani prirojenih in na drugi pridobljenih sposobnosti ter tako utemelji teorijo človeškega kapitala. Schultz kapital deli na človeški ter fizični kapital. Medtem, ko fizični kapital dobimo z vlaganjem v stroje, se človeški kapital pridobi z vlaganjem v človeka (Schultz 1971).

Utemeljitelja teorije človeškega kapitala sta Gary Becker in Theodore Schultz (Becker 1964; Schultz 1971). Po teoriji človeškega kapitala ima človek produktivne sposobnosti, ki jih lahko poveča z vlaganji vase z izobraževanjem, izpopolnjevanjem in usposabljanjem. Tako se bo posameznik odločil za nadaljnje (višje) izobraževanje le, če mu bo »sedanja vrednost

---

⁶ Informativski poklici se delijo na »podatkovne poklice« in poklice znanja. Prvi temeljijo na manipulaciji z informacijami (npr. tajnica), drugi pa predvsem na manipulaciji znanja (npr. menedžer) (Miles in drugi 2002).

predvidenih prihodnjih donosov od sedanjega izobraževanja (predvsem boljša plača zaradi višje izobrazbe)«, predstavljala večjo vrednost od sedanje vrednosti stroškov, potrebnih za izobraževanje (Kramberger 1999, 102). Naložbe prinašajo donos posredno, z višjo stopnjo produktivnosti posameznika, ki se kaže v višjih zasluških posameznika, in večjem zadovoljstvu (Becker 1964; Schultz 1971). Po tej teoriji so naložbe v znanje in sposobnosti prebivalstva opredeljene kot ključne za določanje gospodarske rasti. Vzrok za slabo razvitost držav ali regij vidi avtor v preskromnih vlaganjih v raziskave. Izobraževanje in raziskave sta po mnenju Schultza gonilni sili gospodarskega razvoja (Schultz 1971). Če apliciramo pomen človeškega kapitala na podjetje, človeški kapital predstavlja potencial v obstoječem znanju in sposobnostih zaposlenih in je od upravljanja s človeškimi viri (human resource management) v podjetju odvisno, v kolikšni meri je tudi izkoriščen (Gostiša 1999, 3).

Gary Becker je v utemeljitvi teorije človeškega kapitala analiziral donosnost naložb v izobraževanje in usposabljanje za posameznika in za družbo. Poudaril je, da je investicija odvisna od donosa in bodo racionalni posamezniki v izobraževanje in usposabljanje investirali le, če bodo pričakovali višjo stopnja donosa, od za to potrebnih vlaganj (Becker 1964).

Lester Thurow opredeljuje človeški kapital kot talente, veščine in znanje vsakega posameznika in da vrednost človeškega kapitala določata cena in količina človeškega kapitala. Naložbe v človeški kapital tako predstavljajo vlaganja v povečanje količine človeškega kapitala ali vlaganja v zvišanje cene obstoječega in novega kapitala (Thurow 1983). Mincer pa je osvetlil vprašanje naložb v izobraževanje odraslih, predvsem v usposabljanje na delovnem mestu (Bevc 2006, 26).

Teorijo človeškega kapitala lahko razdelimo na:

- Individualno raven, ki obravnava posameznika in njegov proces pridobivanja znanja. Posledica investicij v znanje je ustvarjanje novega človeškega kapitala posameznika, ki je njegov nosilec (Schultz 1962,1).
- Podjetniški vidik⁷ poudarja razmerje med delojemalcem in delodajalcem z vidika stroškov in koristi. Večja produktivnost, znanje in usposobljenost zaposlenega

---

⁷ V okviru tega vidika ločimo Nelson-Phelpsovo teorijo ter Lucasovo teorijo. Po Nelson-Phelpsovi teoriji je od obstoječega, že akumuliranega človeškega kapitala v podjetju in njegovega potenciala, odvisna rast podjetja in se osredotoča na to, kako z obstoječim človeškim kapitalom znotraj podjetja generirati dodatno vrednost podjetja. Lucasova teorija pa izpostavlja neposredno povezavo med akumulacijo človeškega kapitala v podjetju in vplivom le-tega na ekonomsko rast (Delsen in Schonewille 1999, 3–5).

vplivajo na pripravljenost delodajalca za višje plačilo delojemalcu (Bosworth in drugi 1996, 230).

- Narodnogospodarski vidik izpostavlja, da izobraževanje vpliva tudi na regije in družbo (Machlup 1984, 432).

Naloga se osredotoča na individualno in mezo raven, se pravi na vpliv človeškega kapitala in izobraževanja na regijo, zato bom v nadaljevanju izpostavila ta vidik.

Povezanost med znanjem in izobraževanjem ter gospodarsko rastjo je obojestranska in zapletena. Potencial dolgoročne rasti (izražen v rasti na prebivalca) je določen z napredkom v produktivnosti, saj lahko proizvodnjo povečamo z naložbami v vložke faktorjev in z rastjo zaposlovanja le do določene mere, na dolgi rok pa je potrebna izboljšava produktivnost z bolj učinkovitim delom. Naložbe v izobraževanje in s tem v človeški kapital ter naložbe v raziskave in razvoj (R&R) tako predstavljajo temeljne dejavnike rasti produktivnosti. Človeški kapital ima tudi produktivno vlogo v obliki absorpcijske sposobnosti prilagoditve novim tehnologijam (Majcen in drugi 2011, 4–5). Vpliv izobraževanja na gospodarsko rast je odvisen od ravni razvitosti gospodarstva ter človeškega kapitala, ki je odvisen od zgodovinskih, kulturnih in drugih značilnosti določene države. Vpliv celotnega izobraževanja na gospodarsko rast je odvisen od razpoložljive zaloge tega proizvodnega kapitala v nekem časovnem obdobju ter od velikosti in kakovosti toka, s katerim se ta povečuje. Med drugimi dejavniki, ki vplivajo na vlogo izobraževanja v gospodarski rasti in razvoju, so: struktura zaloge izobrazbe in njena izkoriščenost, razmere na trgu dela, migracije delovne sile, stroški in financiranje izobraževanja ter velikost in odprtost države (Bevc 2006, 65–67). Učinki izobraževanja na gospodarsko rast se na mikroravni kažejo v višji udeležitvi in stopnji izobrazbe otrok, boljšem zdravstvu in nižji smrtnosti otrok, boljšem splošnem zdravju posameznikov in nižjem številu rojstev, medtem ko se na makronivoju kažejo skozi manjšo rast populacije in boljše zdravje populacije oziroma delovne sile (Dahlin 2002, 4).

Bevčeva kakovostni del človeškega kapitala, t. j. sposobnosti in znanja, pridobljena z izobraževanjem, imenuje tudi »kapital izobrazbe ali kapital znanja«. Naložbe v kakovostno izobraževanje in usposabljanje prebivalstva so ključnega pomena za oblikovanje kakovostnega človeškega kapitala družbe (Bevc 2006, 39). Investiranje v človeški kapital vključuje vlaganje v izobraževanje, usposabljanje na delu, ekonomske informacije in

migracije (Schultz 1971). Te investicije prispevajo k strokovnosti ter poglobljanju znanja, s čimer se povečuje finančni prihodek (Becker 1964). Kriterija, s katerima ugotavljamo zalogo kapitala izobrazbe, sta povprečno število let šolanja in izobrazbena struktura prebivalstva (Bevc 2006).

Vloga izobraževanja je pomemben dejavnik regionalnega razvoja in gre za vzorčno-posledično povezanost. Odnos med izobraževanjem in regionalnim družbenim okoljem je odvisen od dejavnikov, kot so: razvoj gospodarske strukture (v regiji in zunaj nje), razvoj strukture izobraževanja (v regiji in zunaj nje) ter mreža šol in fakultet v regiji (ter zunaj) in njena povezanost s kulturno tradicijo in/ali možnostmi zaposlovanja na regionalni ravni. Izobraževanje ima tako dvojno vlogo na gospodarski razvoj regij, širšo in ožjo. Skozi širšo vlogo institucije izobraževanja »proizvajajo in širijo znanje«, potrebno regionalnemu gospodarstvu, kar naj bi povečalo produktivnost gospodarstva ter ustvarjalo številne posredne učinke. Ožja vloga izobraževanja je posredovanje znanj posameznikom, ki s pridobljenimi kvalifikacijami vstopajo na regionalni trg dela in tako spreminjajo izobrazbeno strukturo regionalne ponudbe, ki je skladna ali neskladna s povpraševanjem. Izobraževanje tako lahko »vpliva tudi na obseg in strukturo medregionalnih migracij delovne sile«. Značilnosti mobilnosti oziroma gibljivosti človeškega kapitala so, da so migranti v povprečju bolj izobraženi kot tisti, ki ne migrirajo, da najbogatejše regije privlačijo največ migrantov, praviloma najbolj izobražene, ter da je največja mobilnost značilna za starostno skupino, ki končuje izobraževanje in išče najboljše priložnosti za strokovni razvoj (Bevc 2006, 54–56).

Razlikujemo med notranjo in zunanjo učinkovitostjo izobraževanja, kjer se notranja učinkovitost meri s kazalniki, kot so stopnja dokončanja študija, stopnja osipa, trajanje študija, ter s celovitejšimi kvantitativnimi postopki (izobraževalna proizvodna funkcija, analiza stroškov in uspešnosti ipd.). Z zunanjo učinkovitostjo izobraževanja se ugotavlja širše družbene cilje izven izobraževalnega procesa, kot so gospodarska rast, povečanje zaposlenosti, plače visokošolsko izobraženih glede na ostale plače ipd. Primerjava med dvema longitudinalnima analizama učinkovitosti/uspešnosti⁸ študija dodiplomskih študentov v Sloveniji, kjer so opazovali celotno populacijo študentov in so jih spremljali 8 let od prvega vpisa, prikaže, da je stopnja diplomiranja bila nizka in se v 15 letih ni spremenila. V 8 letih je diplomiralo le 50 % študentov (Bevc 2010, 161–163). V letu 2010 je povprečno trajanje

---

⁸ Prva (Stergar in dr., 1988) je spremljala generacijo, vpisano v prvi letnik leta 1976, druga študija (Bevc in dr., 2001a) pa generacijo, vpisano v prvi letnik leta 1991.

visokega strokovnega in univerzitetnega dodiplomskega študija od vpisa do diplomiranja pri redno vpisanih znašalo 6,1 leta (Čelebič 2014, 40).

Glede naložb v visoko šolstvo veliko raziskav enotno sklepa, da so donosne (v povprečju sedemkrat bolj kot v opremo in nepremičnine) ter zato pomembne za gospodarski razvoj. Poleg gospodarske rasti delujoče visoko šolstvo vpliva na blaginjo prebivalstva tudi na drugih področjih: več priložnosti, potegovanje za boljše in zanimivejše delo, bogato kulturno življenje ipd. Ugodne posledice so razvite države prepoznale ter začele povečevati delež prebivalstva z visoko izobrazbo. Medtem ko je delež visokošolsko izobraženih po drugi svetovni vojni znašal med 1 % in 2 %, danes študira že okoli 60 % mladih (na Finskem celo 90 %). Največje letne izdatke na študenta in visok delež teh izdatkov v BDP (2,7 %), od katerih polovico prispeva zasebni sektor, imajo ZDA. Pri nas izstopata dve značilnosti. Slovenija je edina država EU, ki za študenta namenja približno toliko sredstev kot za osnovnošolca. Medtem, ko je povprečje EU približno dvakrat toliko sredstev na študenta kot osnovnošolca, je v ZDA trikrat toliko. Slovenija relativno visok delež izobraževalnih sredstev namenja tudi socialnim ugodnostim za študente kot so subvencioniranje prehrane, prevozi idr. in tako za samo izobraževanje ostane precej manj (Mramor 2007, 26–27). V primerjavi z drugimi državami EU, Slovenija namenja izobraževanju višji delež BDP in je v letu 2012 delež javnih izdatkov za terciarno izobraževanje znašal 1,20 %, od tega 0,09 % BDP za višješolsko strokovno izobraževanje in 1,11 % za visokošolsko izobraževanje (Čelebič 2014, 54).

Slovenska avtorja Vidulin in Gams sta raziskovala vpliv investicij v izobraževanje in R&R na večjo gospodarsko rast. Analiza, opravljena za leto 2001 je ugotovila, da zgrajena klasifikacijska drevesa kažejo, da izobraževanje, predvsem visokošolsko, pomembno vpliva na gospodarsko rast. Pomembna so tudi vlaganja v raziskave in razvoj, saj ugotavljata, da na podlagi atributov visokega šolstva in raziskav ter razvoja lahko s 70-odstotno natančnostjo napovemo gospodarski položaj države (Vidulin in Gams 2006, 285–290).

Koopman (v Barle in drugi, 2008) izpostavlja tri vidike visoko izobraženega človeškega kapitala. Je neposreden dejavnik produktivnosti, ključen dejavnik, ki omogoča inovacije, raziskovanje in razvoj ter pomemben da ustvarja absorpcijsko sposobnost za uporabo novih tehnologij. Ob tem izpostavlja ugotovitev, da če se izobrazbena raven zaposlenih dvigne za eno leto, se v povprečju dvigne produktivnost za 7–10% ter da se povečuje zahtevnost delovnih mest v vseh gospodarskih panogah (Koopman v Barle in drugi 2008).

Tudi Pallas se osredotoči predvsem na učinke formalnega izobraževanja na zaposlovanje in poudarja že znano »dejstvo«, da imajo posamezniki z višjo stopnjo izobrazbe več možnosti, da dobijo bolje plačano zaposlitev. Izpostavlja pomembnost neposredne zveze med stopnjo šolanja in odprtostjo za nove ideje ter pripravljenostjo za sprejemanje in ustvarjanje inovacij. Avtor tudi ugotavlja, da ljudje z visoko izobrazbo bolj izkoristijo priložnosti neformalnega in priložnostnega učenja (Pallas 2000, 505).

Še posebej danes, v z informacijami zasičeni družbi znanja, v kateri so prihodnji donosi na podlagi današnjih investicij postali dejavnik razvoja, je pomembno razlikovanje več različnih tipov človeškega kapitala. Ločimo (Dakhli in De Clerco 2004, 109):

- človeški kapital značilen za posamezno podjetje. Predstavlja kvalifikacije znotraj specifičnega podjetja in to znanje ni zanimivo za konkurenčna podjetja.
- človeški kapital značilen za določeno panogo. Predstavlja znanje, ki je plod posebnih znanj in zaposleni posedujejo širša znanja in veščine potrebna za panogo, zato je človeški kapital zanimiv za podjetja znotraj posamezne panoge.
- človeški kapital značilen za posameznika. Predstavlja znanje, ki se lahko uporablja v različnih panogah in podjetjih, saj so to splošne managerske in podjetniške izkušnje, dolžina delovne dobe, strokovna usposobljenost in raven akademske izobrazbe.

Povzamemo lahko, da gre za vzročno povezanost med višjo stopnjo izobrazbe in s tem večjo zalogo znanja, veščin in kakovosti ter zaposlitvenimi priložnostmi. Tako se na migracije gleda kot na investicijo v človeški kapital, saj posameznik z migriranjem kljub kratkoročnim stroškom išče boljše dolgoročne zaposlitvene možnosti. Z vidika regije in narodnega gospodarstva pa so migracije delavcev vzrok za počasnejšo gospodarsko rast in manjše blagostanje (Bevc 2006, 75). Po drugi strani tudi splošne veščine in znanje delavcev povečujejo zaposlitvene možnosti in s tem mobilnost, saj različni delodajalci pogosto povprašujejo po podobnih lastnostih bodočih zaposlenih (Becker 1964).

Posameznik, ki investira v svoje znanje in usposobljenost, bo imel večji dostop do informacij in s tem do novega znanja, s katerim bo nadgrajeval obstoječega, ki ga bo sposoben tudi učinkovito uporabiti na ustreznem delovnem mestu. Z ustrežno in kvalitetno zaposlitvijo bo posameznik optimiral svojo produktivnost v tisti regiji, ki mu lahko nudi primerno zaposlitveno priložnost ter možnost nadaljnega usposabljanja in razvijanja. Če posameznik

nima možnosti pridobljenega znanja tudi realizirati, postane to izgubljeno znanje in se s potencialno brezposelnostjo spremeni v strošek regije oziroma države.

2.2 Izobraževanje

Znanje kot element človeškega kapitala v današnji družbi znanja igra ključno konkurenčno vlogo tako za nosilce znanja kot tudi širše – za regijo, kjer lahko to znanje realizirajo. Pridobivanje znanja pa je proces, ki poteka skozi izobraževanje.

Z dolgotrajnim in načrtnim procesom izobraževanja, posameznik razvija znanja, sposobnosti in veščine, s katerimi se vključuje v družbeno življenje in delo. Skozi zgodovino sta se vloga in pomen izobraževanja spreminjala in kljub različni zaželenosti je bilo vedno povezano z razvojem ter napredkom (Jelenc 1996, 7). Analize ekonomistov (Denison 1967; Maddison 1972, Bowman 1980) so od začetka šestdesetih let prejšnjega stoletja dokazovale prispevek izobraževanja h gospodarski rasti v ZDA. Glavni prispevek Denisona je prva ocena neposrednega prispevka izobraževanja h gospodarski rasti. Anne Krueger (1968) je glede povezave med izobraževanjem in gospodarsko razvitostjo ugotovila, da je velik del razlik med dejansko in potencialno gospodarsko razvitostjo posledica razlik v razvitosti človeškega faktorja. Tudi Hicks (1980) in Wheller (1980) sta dokazala, da razvoj človeškega kapitala neposredno in posredno vpliva na gospodarsko rast. Avtorji Mankiew, Romer in Weil so v študiji na vzorcu 98 držav gospodarsko rast in razvitost povezali s tremi elementi: z naložbami v človeški kapital (delež BDP, namenjenega za izobraževanje, zdravstvo), s stopnjo rasti prebivalstva in z obsegom varčevanja. Ugotovili so, da je z njimi mogoče pojasniti pretežni del, kar okoli 80 %, razlik v gospodarski razvitosti držav (Bevc 2006, 85).

Z izobraževanjem posameznik pridobi potrebna znanja, ki predstavljajo tiste posameznikove zmožnosti, s pomočjo katerih lažje in učinkoviteje rešuje težave in sprejema odločitve (Možina 2002).

S sociološkega vidika pomeni izobraževanje enega izmed pomembnih elementov socializacije, saj zagotavlja pridobivanje potrebnih znanja in veščin za vključevanje v družbo (Haralambos in Holborn 1999).

Izobrazba predstavlja pomemben vidik kakovosti delovne sile in je od šestdesetih let prejšnjega stoletja ena najbolj produktivnih naložb in tako najpomembnejši razvojni dejavnik.

Glavna značilnost izobraževanja kot procesa pridobivanja znanja je v tem, da je prisotno skoraj na vseh področjih življenja (Bevc 2006, 15).

Za razvoj vsake družbe je izobraževanje ključnega pomena in postaja stalni spremljevalec življenja. Izobraževanje lahko delimo na tri glavne sklope (Jelenc Z. v Jelenc 1996, 14–15):

- *začetna in nadaljevalna faza izobraževanja:* začetno ali temeljno izobraževanje traja od vstopa v šolo do izstopa na katerikoli vmesni stopnji ter predstavlja glavno življenjsko dejavnost (izobraževanje otrok in mladine); nadaljevalno se začne, ko se posameznik po prekinjenem začetnem izobraževanju vanj znova vključi (izobraževanje odraslih).
- *formalno splošno ali poklicno izobraževanje:* formalno izobraževanje privede do dosežene javno priznane splošne ali poklicne stopnje izobrazbe in se izkazuje z javno priznano listino.
- *neformalno splošno ali poklicno izobraževanje:* neformalno izobraževanje se ne izkazuje z javno veljavno listino in medtem, ko je splošno neformalno izobraževanje namenjeno osebnemu razvoju posameznika, poklicno neformalno izobraževanje predstavlja uvajanje, usposabljanje za delovne naloge ter izpopolnjevanje.

Poleg formalnega in neformalnega je prisotno tudi aformalno ali priložnostno učenje, ki poteka vse življenje in pomeni naravno, spontano učenje iz okolja v katerem živi posameznik in preko katerega se tudi oblikuje (evropska komisija 2001).

Izobraževanje lahko makroekonomsko vpliva na rast na tri načine (Svetličič 2007, 217):

- a) krepi človeški kapital, ki se nahaja v delovni sili in tako dviguje produktivnost in s tem proizvod;
- b) krepi inovacijske sposobnosti, kar pospešuje rast;
- c) olajša transmisijo znanja, ki je potrebna za razumevanje novih informacij in za učinkovito izkoriščanje novih tehnologij, ki jo ustvarjajo drugi (Hanushek E.A. Woessmann 2007 v Svetličič 2007).

Pomembna vloga izobraževanja za družbeni razvoj je po mnenju Chabbottove in Ramireza (2000) v tem, da:

- izobraževanje povečuje človeški kapital, kar dviguje produktivnosti in posledično nacionalno bogastvo;
- izobraževanje je človekova pravica in tako povezana z enakimi možnostmi.

Avtorja prav tako izpostavljata, da zveza med stopnjo izobrazbe in večjo produktivnostjo še ni dokaz, da dvig izobrazbene ravni prebivalstva avtomatično prispeva k večji ekonomski rasti. To je možno dokazovati na ravni posameznika, pri katerem stopnja izobrazbe vpliva na višino plače, ostaja pa odprto vprašanje, ali je višina plače izraz večje produktivnosti.

To »dejstvo« lahko apliciramo predvsem na javno upravo, kjer na višino plače vplivajo stopnja izobrazbe, napredovanja, številni dodatki ipd., kar pa seveda ne odraža večje produktivnosti posameznika. Posamezniki, ki so v osnovi učinkovitejši od sodelavcev ter za to ne prejmejo nobenih dodatnih nagrad ali spodbud, se bodo najverjetneje prilagodili »potrebni« učinkovitosti, saj ne glede na njihovo učinkovitost in produktivnost prejmejo enako plačo kot ostali. Tega seveda ne moremo trditi za zasebni sektor, kjer je pomembna dodana vrednost posameznika in višja, kot je produktivnost, večja je dodana vrednost proizvodov ali storitev, podjetje je konkurenčnejše, kar se posledično odraža tudi v višjih plačah. Regije, v katerih se nahajajo konkurenčna podjetja, so posledično tudi same konkurenčnejše, saj se v takih regijah ustvarja višja dodana vrednost, ki se odraža v višjih osebnih dohodkih, in so tako privlačnejše za izobražene posameznike oziroma človeški kapital z novim znanjem.

Prispevek izobraževanja h gospodarski rasti bo večji, če bo trg delovne sile prožen (fleksibilen) in bo prispeval k odpravljanju brezposelnosti. Prožnost trga delovne sile je v današnji družbi vse bolj strateško pomembna tudi za doseganje nekaterih drugih družbenoekonomskih ciljev: strukturnega prilagajanja gospodarstva spremembam v okolju, tehnoloških inovacij, boljše kakovosti življenja. Dejavniki prožnosti trga delovne sile so: 1. stroški oziroma cena delovne sile (splošna raven osebnih dohodkov, razlike v plačah, drugi stroški), 2. pogoji zaposlovanja (redna ali začasna, polni ali skrajšani delovni čas), 3. značilnosti dela (delovni čas, delovno okolje, organizacija dela), 4. zakonodaja in druga

regulativa, povezana s trgom delovne sile, 5. gibljivost⁹ delovne sile in 6. izobraževanje, izpopolnjevanje in usposabljanje (Bevc 2006, 74–75).

Evropska unija je oblikovala program Izobraževanje in usposabljanje 2010, ki usklajeno izvaja cilje lizbonske strategije in zajema vse vidike vseživljenjskega učenja¹⁰. Leta 2010 je bil sprejet program Izobraževanje in usposabljanje 2020 (ET2020), ki zajema štiri strateške cilje:

1. uresničevanje vseživljenjskosti učenja in mobilnosti v praksi;
2. izboljšanje kakovosti in učinkovitosti izobraževanja ter usposabljanja;
3. promocija enakosti, socialne kohezije in aktivnega državljanstva;
4. pospeševanje ustvarjalnosti in inovativnosti ter podjetništva na vseh ravneh izobraževanja in usposabljanja.

(Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport, 2014).

Pri tem konceptu gre za premik odgovornosti od države blaginje k državljanu, ki je odgovoren, da stalno nadgrajuje svoje znanje z namenom, da bo zaposljiv. Gre za vzpostavljanje nove odgovornosti med posameznikom in družbo ter za drugačno razumevanje zaposlenosti. Odnos med posameznikom in delom se tako vzpostavlja preko stalnega procesa izobraževanja in usposabljanja ter stalne pripravljenosti za iskanje zaposlitve (Barle in drugi 2008). Rose izpostavi, da bo tako življenje postalo stalna dokapitalizacija sebe z nenehnim dodatnim vlaganjem v svoje sposobnosti, znanje in veščine. Posameznik se bo moral nenehno izpopolnjevati, da bo postal in ostal »konkurenčen« (Rose 1999, 161).

Kritik koncepta, Novoa (2000), poudarja, da evropska izobraževalna politika »zahteva« aktivno državljanstvo, podjetniško kulturo in vseživljenjsko učenje. Meni, da se je oblikovala ideologija, po kateri je vsak posameznik kriv, če ni sposoben skrbeti za svoje izobraževanje, s čimer je zaposljivost ali nezaposlenost razumljena kot problem vsakega posameznika. Zaradi

---

⁹ Najpomembnejši vrsti gibljivosti sta zunanja (zamenjava podjetja ali delodajalca) in notranja (sprememba delovnega mesta v enem podjetju oziroma pri enem delodajalcu), ob tem je pri prvi pomembna geografska, pri drugi pa poklicna gibljivost (prav tam).

¹⁰ Definicija evropske komisije za vseživljenjsko učenje (VŽU) zajema štiri medsebojno prepletene aktivnosti v življenju: »osebno izpopolnitev, aktivno državljanstvo, socialno vključenost ter zaposljivost/prilagodljivost.« Gre za vse učne dejavnosti, ki potekajo v življenju, z namenom izboljšati znanje, veščine in sposobnosti znotraj osebnega in socialnega vidika ter področja zaposlitve (evropska komisija 2001, 9).

vse večje avtomatizacije in robotizacije obstajajo v proizvodnih procesih potrebe po bolj izobraženi delovni sili. Neizobraženi in slabo izobraženi so obsojeni na pogosto nezaposlenost (Malačič 2006, 32).

Vzroke za slabo zaposljivost ali nezaposljivost lahko iščemo tudi v izobraževalnem procesu oziroma izobraževanju, ki naj bi posameznike »opremilo« za fleksibilen trg dela, vendar so splošne značilnosti izobraževanja, ne le v Sloveniji (Svetličič 2007, 237), še vedno: preobremenjenost z enciklopedičnim znanjem; preveč se ceni memoriranje detajlov; skromna sredstva, namenjena izobraževanju, in premalo avtonomije šol; premalo fleksibilnega nagrajevanja dobrih učiteljev; tradicionalne metode učenja; pomanjkanje kritičnosti, ustvarjalnosti, timskega učenja in skupnega reševanja težav; preverjanje znanja in ne kompetenc ter premalo svetovljanstva.

V nalogi me zanima predvsem analiza terciarnega izobraževanja, ki pomeni po klasifikaciji ISCED¹¹ 5. in 6. stopnjo izobrazbe. Klasifikacija je razdeljena na 6 stopenj, terciarno izobraževanje predstavljata 5. in 6. stopnja, imenovani tudi tretja raven. Medtem ko 5. stopnja predstavlja prvo raven terciarnega izobraževanja, ki se ne konča z najzahtevnejšo visokošolsko klasifikacijo, 6. stopnja pomeni drugo raven terciarnega izobraževanja, ki se konča z najzahtevnejšo visokošolsko klasifikacijo, kot je doktorska naloga (Unesco, priloga A). Leta 2004 je Slovenija v skladu z bolonjsko deklaracijo preoblikovala svoje študijske programe (Uradni list RS, 100/04). Študijski programi za pridobitev izobrazbe po stari zakonodaji so: dodiplomski (programi za pridobitev visoke strokovne izobrazbe in programi za pridobitev univerzitetne izobrazbe) in podiplomski (programi za pridobitev specializacije, programi za pridobitev magisterija, doktorata znanosti). Študijski programi za pridobitev izobrazbe po novi zakonodaji so razdeljeni v tri skupine: na prvo bolonjsko stopnjo (višješolsko strokovno izobraževanje, visokošolski strokovni študijski programi, visokošolski univerzitetni študijski programi), na drugo bolonjsko stopnjo (magistrski študijski program, enovit magistrski študij) in tretjo bolonjsko stopnjo (doktorski študijski programi) (MVZT, priloga B).

Za gospodarski razvoj je še posebej pomembna kakovost terciarnega izobraževanja, kar predstavlja tudi pomemben element izobraževalne politike in je predmet različnih nacionalnih

---

¹¹ Terciarno izobraževanje izhaja iz mednarodne standardne klasifikacije izobraževanja ISCED (kratica za International Standard Classification of Education) in jo je izdal UNESCO za primerjavo med raznolikimi izobraževalnimi sistemi v posameznih državah, ne glede na stopnjo razvitosti izobraževalnega sistema.

razvojnih dokumentov (Strategija razvoja Slovenije (SRS), 2014–2020; Operativni program krepitve regionalnih potencialov za obdobje 2007–2013; Resolucija o Nacionalnem programu visokega šolstva Republike Slovenije 2011–2020, Državni razvojni program (DRP) Republike Slovenije za obdobje 2014–2017, Operativni program razvoja človeških virov za obdobje 2007–2013). Razvojno-investicijske prioritete oziroma cilji Državnega razvojnega programa RS (DRP) 2014–2017 za izvajanje Strategije razvoja Slovenije 2014–2020 so: znanje, podjetnost, »zeleno«, vključujoča družba in učinkovit javni sektor ter pravna država.

Tako posameznik kot gospodarstvo in družba imajo koristi od terciarnega izobraževanja. Pridobljena terciarna izobrazba namreč pozitivno vpliva na produktivnost posameznika in organizacije ter na gospodarski razvoj. Na vključenost v terciarno izobraževanje vplivajo poleg zanimanja posameznikov še velikost generacije za vpis v terciarno izobraževanje, število vpisnih mest in pomoč države študentom (štipendije, posojila, transferji) (Čelebič 2008, 6).

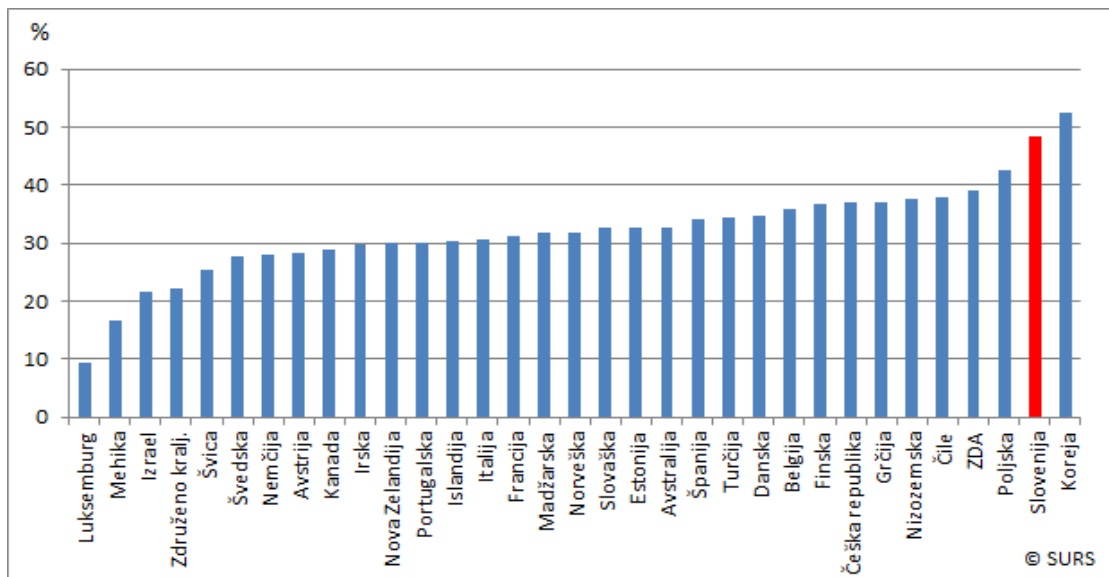
Zanimiva je primerjava števila študentov visokošolskega, terciarnega izobraževanja od ustanovitve prve univerze (Univerza v Ljubljani, 1919) v Sloveniji. Leta 1961 je v starostni skupini 19–26 let študiralo le 12.971 študentov, kar je predstavljalo 6,5 %. Delež študentov v tej starostni skupini je leta 1996 znašal 22 %, leta 2008 pa že 41 %. Podatki kažejo, da lahko govorimo tako o kvantitativni kot tudi kvalitativni spremembi. Gre za spremembo »od elitne do množične skupine« (Mladina 2010). Zanimiv je tudi podatek, da v Sloveniji študira skoraj polovica mladih (48,3 %), starih 20–24 let, v starostni skupini 15–19 let je takih 12,2 % in v starostni skupini 25–29 let 13 %. Slovenija se s temi deleži iz leta 2012 (študijsko leto 2011/12) uvršča med tiste razvite države, članice OECD, ki imajo najvišji delež teh mladih (graf 2.1). Eden izmed ciljev evropske razvojne strategije je do leta 2020 povečati delež terciarno izobraženih med prebivalci, starimi 30–34 let, na 40 %. Pred desetimi leti je bilo v Sloveniji med toliko starimi prebivalci terciarno izobraženih 25 %, v letu 2013 pa že 40 % (približno polovica žensk in tretjina moških). Cilj iz omenjene evropske strategije smo tako že dosegli in se s tem podatkom uvrstili tudi nad povprečje EU (37 %). Najvišje deleže 30–40 let starih prebivalcev s terciarno izobrazbo (nekaj nad 50 %) so od držav članic EU tedaj imele Irska, Luksemburg in Litva, najnižje pa Italija (22,4 %), Romunija (22,8 %) in Hrvaška (25,6 %) (SURS 2014).

Vidna je tudi razlika med spoloma. V študijskem letu 2013/14 je strukturo vpisanih v terciarno izobraževanje sestavljalo približno 58 % žensk in 42 % moških. 79 % študentov od

vseh vpisanih je študiralo redno, 21 % pa izredno. Največ študentov v Sloveniji je vpisanih v programe s področja družboslovja (družbene, poslovne, upravne in pravne vede, približno 30 %) ter v programe s področja tehnike, proizvodnih tehnologij in gradbeništva (20 %). Opaziti je, da v zadnjih desetih letih upada delež študentov, vpisanih v programe s prvega, narašča pa delež vpisanih v programe z drugega omenjenega študijskega področja. Izraziteje narašča tudi delež študentov, vpisanih v programe s področja naravoslovja, matematike in računalništva ter zdravstva in sociale. V najmanjšem številu se odločajo za vpis v programe s področja kmetijstva, gozdarstva, ribištva in veterinarstva (4 %). Vsi navedeni deleži so primerljivi s povprečnimi deleži na ravni EU (Čelebič 2014, 21).

Graf 2.1: Delež mladih, starih 20–24 let, vključenih v terciarno izobraževanje, 2012

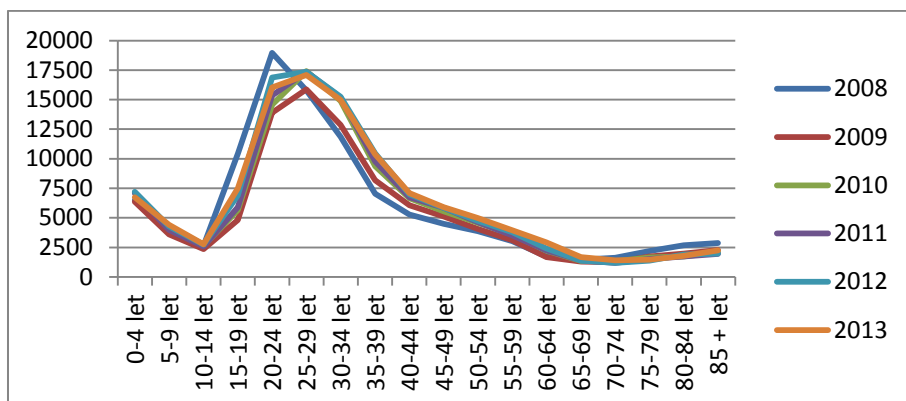
Vir: OECD v SURS (2014).

Avtor, ki je med prvimi ugotovil povezavo med višjo izobraženostjo in povečano prostorsko mobilnostjo, je bil Larry Sjaastad (1962). Povezavo je opredelil s tem, da investicija v človeški kapital le ob primerni zaposlitvi prinaša višjo produktivnost ter viša posameznikovo mejno korist in dohodke. Visoko izobraženi so bolj nagnjeni k migracijam (Basker 2003, Beine in drugi 2001, Greenwood 1993), saj so njihove zaposlitvene priložnosti veliko bolj razpršene. Basker prav tako ugotavlja, da se razlikuje tudi potek migracij med bolj izobraženimi in manj izobraženimi delavci. Bolj izobraženi si namreč najdejo delo, preden se preselijo, medtem ko se manj izobraženi delavci najprej preselijo in šele nato iščejo delo (Basker 2003, 36). Teorija človeškega kapitala potrjuje, da je posameznik v daljšem

časovnem obdobju, ob pričakovanih (višjih) prihodkih, pripravljen zamenjati »ekonomski prostor« (Becker, Murphy in Tamura 1990). Posameznik z migriranjem išče možnosti, da najde boljše zaposlitvene priložnosti. Selitve zaradi zaposlitve so še posebej pomembne za posameznike, ki so končali izobraževanje in iščejo možnosti za svoj strokovni razvoj, saj so razumljene kot naložba v povečanje zaloge človeškega kapitala. Ta skupina je tudi najbolj mobilna (Schultz 1971; Bevc 2006, 56). K večji mobilnosti kvalitetnega človeškega kapitala in večjim zaposlitvenim možnostim prispeva dejstvo, da izobraženci posedujejo podobna znanja, ki so globalna in po katerih povprašujejo različni delodajalci. »Splošni« človeški kapital tako prispeva k produktivnosti, ne glede na lokacijo posameznika in se tako lahko *caeteris paribus* ponudi številnim delodajalcem (Becker 1964).

Domnevo, da so mladi izobraženci fleksibilnejši, lahko prikažemo tudi z grafom 2.2, ki prikazuje notranje selitve v Sloveniji v letih 2008–2013.

Graf 2.2: Notranje selitve v Sloveniji v obdobju od 2008¹² do 2013

Vir: SURS (2014).

Starostna skupina od 20 do 34 let izstopa po notranjih migracijah in glede na to, da v tej starostni skupini skoraj polovica mladih študira oziroma končuje študij in išče prvo zaposlitev, lahko domnevamo, da je terciarna izobrazba pozitivno povezana z migracijami ter da gre za potencialni beg možganov – mladih izobražencev. Visok je tudi delež prve starostne skupine od 0 do 4 let, kar nakazuje, da zaključek šolanja sovpade s starševstvom in iskanjem privlačnega okolja za delo in družino.

¹² Od leta 2008 Statistični urad RS za vse prebivalstvene strukture uporablja enotno metodologijo. Od vključno leta 2008 so v notranjih selitvah upoštevane tudi notranje selitve tujih državljanov v Sloveniji (SURS).

Po drugi strani je dandanes čedalje bolj pomemben specifičen človeški kapital. Collins (1979) poudarja pomembnost specifičnega znanja, pridobljenega s certificiranjem in licenciranjem (t. i. močne metode), ki jih zahtevajo delodajalci (Kramberger 1999, 257).

Tudi Kopačeva in Trbančeva poudarjata, da je izobraževanje vseživljenjski proces, ki se odvija v različnih oblikah in da postaja vse pomembnejše »specifično kontekstualno znanje«, znanje, za katerega se ugotavlja, da postaja »ključni element konkurenčnosti v sodobnih družbah«. Povprašuje se po novem, prožnem znanju, ki je uporabno na različnih delovnih mestih, še posebej na področjih uporabe novih tehnologij. Pomembne so tudi izkušnje, spretnosti ter vrednote posameznika in tiste kompetence, ki jih posameznik lahko »aktivira, uporabi in poveže sveže pridobljeno znanje v kompleksnih, raznovrstnih in nepredvidljivih situacijah« (Kopač in Trbanc 2004, 206). Posamezniki, ki posedujejo specifična in uporabna znanja, po katerem se povprašuje (medicina, visoka tehnologija, računalništvo, elektrotehnika ipd.) lažje in hitreje dobijo primerno zaposlitev. To jim tudi zagotavlja boljša pogajalska izhodišča glede delovnih pogojev ter posledično višje dohodke. Kot je poudaril Schumpeter, se v dobi hitrih tehnoloških sprememb mora celoten gospodarski sistem hitro »učiti« in z vidika poklicne diferenciacije dela največ pridobijo tisti, ki so pri tem najbolj »elastični« (Kramberger 1999, 139). Za t. i. odprte trge je značilna podobna in splošna izobrazba, kjer so posamezniki fleksibilni in prilagodljivi ter je zato tudi večja substitucija poklicev in fluktuacija (družboslovne smeri), kar pa ne velja za specializirane, organizirane trge (profesije) (Kramberger 1999, 104).

S tem je povezano tudi vprašanje učinkovitosti terciarnega izobraževanja, saj se je v obdobju krize ob naraščanju nesorazmerij med ponudbo in povpraševanjem zelo povečala tudi brezposelnost terciarno izobraženih. V obdobju 2008–2013 se je število registriranih brezposelnih s terciarno izobrazbo povečalo za 184 %, njihov delež med brezposelnimi pa z 10,2 % v letu 2008 na 15,4 % v letu 2013. Ob relativno visokih javnih izdatkih za izobraževanje, se v Sloveniji delež prebivalstva s terciarno izobrazbo povečuje. Zaradi pomanjkanja povpraševanja po terciarno izobraženih, še posebej med krizo pa se je v Sloveniji povečal problem terciarno brezposelnih, še posebej tistih s področja družboslovja. Tudi anketa Eurobarometra (2010) kaže, da so v mednarodnem merilu delodajalci, predvsem v državah EU, nezadovoljni¹³ z veščinami diplomantov. Glede na to bi bilo potrebno

---

¹³ Najzadovoljnejši so na Švedskem (98 %) in Norveškem (97 %), najmanj pa v Litvi (65 %); v Sloveniji (81 %) (Eurobarometer, 2010).

ugotavljati dejanske potrebe na trgu in zagotavljati večjo skladnost izobraževalnih programov in vpisov z ugotovljenimi potrebami (UMAR 2014).

2.3 Zaposlitvene priložnosti

O pojmu »zaposlitvene priložnosti« lahko govorimo, ko združimo pojma zaposlitev ter (kvalitetno) delovno mesto. Po Zakonu o delovnih razmerij zaposlitev pomeni imeti pogodbo o zaposlitvi pri neki pravni osebi ali samostojnem podjetniku (ZDR-1 2013). Pogodba o zaposlitvi je več vrst, najbolj klasični sta pogodba o zaposlitvi za nedoločen čas ter pogodba o zaposlitvi za določen čas. Formalno tako pomeni, da je zaposlitev plačano delo.

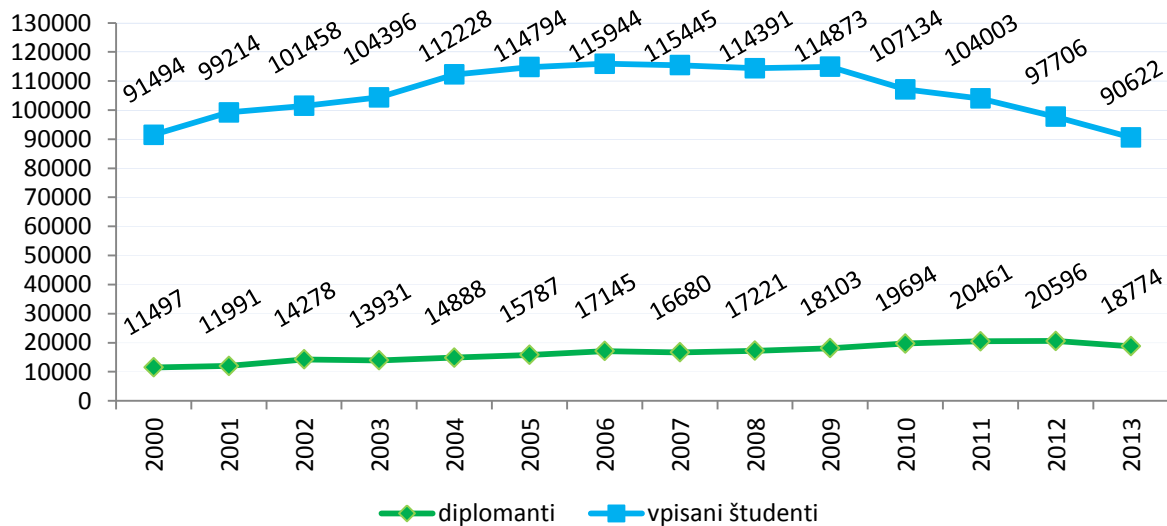
V sodobni družbi ima zaposlitev osrednjo vlogo in je ključni vir »finančne neodvisnosti, statusa, prestiža, identitete ter socialne participacije« in je »pomemben vir socialne vključenosti« posameznika v družbo (Rapuš Pavel 2005, 331). Zaposlitev kot plačano delo poteka na delovnem mestu in zadovoljstvo z delovnim mestom je odvisno od možnosti zadovoljevanja materialnih in nematerialnih potreb ter možnosti uporabe prostega časa. Zadovoljstvo z delovnim mestom povečujejo dobri delovni pogoji, možnost dodatnega izobraževanja, uporaba znanja, samostojnost pri delu ter ohlapna kontrola vodij (Svetlik 1996, 379).

Pogoj za zaposlenost pa je zaposljivost. Zaposljivost je sposobnost (kompetentnost) ljudi, da jim med delovno kariero in v novih razmerah, torej ob odsotnosti ugodnih, vseživljenjskih varnih zaposlitev, uspe brez večjih težav pridobiti novo delo (Korver in Oeij 2004 v Kramberger in Pavlin 2007, 13). Zaposljivost je sposobnost posameznika, da pridobi prvo zaposlitev, jo ohrani ter pridobi novo zaposlitev, če je potrebno. Zaposljivost posameznika je odvisna od njegovih znanj, spretnosti ter načina, kako te veščine uporablja in razporeja, ter od načina predstavitve delodajalcu. Ključnega pomena pa je kontekst (osebne okoliščine in razmere na trgu dela), v okviru katerega išče delo (Hillage in Pollard 1998). Dejavniki zaposljivosti (evropska komisija 2011, 4) so človeški kapital, socioekonomski dejavniki, demografski dejavniki, osebne značilnosti, proces iskanja zaposlitve, kvantitativno in kvalitativno ujemanje ter dejavniki na strani povpraševanja. Človeški kapital je opredeljen z ravno dosežene izobrazbe, kombinacijo generičnih (splošnih) in poklicnospecifičnih kompetenc, uspešnostjo izobraževanja ter izkušnjami. Socioekonomski dejavniki so spol, družinsko ozadje (izobrazba in dohodek staršev, velikost družine), narodnost. Demografski

dejavniki so vezani na določeno geografsko področje, osebnostne značilnosti posameznikov pa so sposobnost, motivacija, značaj, videz ter osebni in socialni stiki. Pri procesu iskanja zaposlitve so pomembne prakse na področju zaposlovanja, povezanost med univerzami in gospodarstvom ter karierno svetovanje. Kvantitativno ujemanje pomeni (ne)zaposlenost, kvalitativno ujemanje pa zajema ujemanje delovnega mesta in izobrazbe, čas do prve (ustrezne) zaposlitve, vrsto pogodbe o zaposlitvi, plačo, zadovoljstvo pri delu. Dejavniki, ki vplivajo na povpraševanje, so struktura gospodarstva in ekonomske razmere, ureditev trga dela ter stopnja aktivnosti.

Dejstvo, da ima v današnjih razvitih družbah na trgu delovne sile vse večjo vlogo in pomen znanje (izobrazba) ter usposobljenost, je vplivalo na podaljševanje izobraževanja mladih. Na eni strani država s politiko izobraževanja za izboljšanje izobrazbene strukture prebivalstva ter preprečevanje strukturnega neskladja na trgu dela, spodbuja mlade za nadaljevanje izobraževanja na terciarni stopnji, na drugi strani so želje mladih (in staršev) po višji izobrazbi, kot odziv na upad zaposlitvenih možnosti in pričakovanja, da bodo z višjo izobrazbo pridobili boljši položaj na trgu dela. Mladi pogosto nadaljujejo izobraževanje tudi zato, da se izognejo zelo verjetni brezposelnosti (Trbanc 2005, 23). Graf 2.3 prikazuje primerjavo med vpisanimi študenti ter diplomanti terciarnega izobraževanja v Sloveniji od leta 2000 do 2013. Viden je velik razkorak med vpisanimi študenti in diplomanti terciarnega izobraževanja. Glede na leto 2000 je bilo v letu 2012 število diplomantov večje za 79 %. V Sloveniji na visoko vključenost mladih v terciarno izobraževanje vpliva več dejavnikov: visok delež mladih v srednješolskih programih in nadaljevanje izobraževanja na terciarni ravni, razmeroma ugodno razmerje med številom razpisanih mest in prijav, odsotnost šolnin na prvi in drugi stopnji študija, razne oblike državne pomoči študentom (subvencionirana študentska prehrana, prevoz). Politika spodbujanja vpisa v terciarno izobraževanje je vplivala na povečevanje vključenosti mladih v letih 2000–2011, od leta 2010/2011, z uvedbo bolonjskih programov, pa se vključenost mladih počasi zmanjšuje. Zmanjševanje je tudi povezano z zmanjševanjem velikosti generacij za vpis (Čelebič 2014, 21).

Graf 2.3: Primerjava vpisanih študentov¹⁴ in diplomantov terciarnega izobraževanja (visokošolsko in univerzitetno izobraževanje ter magisterij in specializacija) v obdobju od 2000 do 2013

Vir: SURS (2014).

Visok je tudi delež potencialnih navideznih vpisov v redno višješolsko strokovno izobraževanje in na redni visokošolski študij. Noben zakon ne opredeljuje termina navidezni vpis oziroma fiktivni vpis. Navidezni vpis je vpis osebe na prosto vpisno mesto prvega letnika rednega študija višješolskega ali visokošolskega študijskega programa, za katerega je zelo verjetno, da je bil izveden zgolj zaradi pridobitve statusa študenta in s tem uveljavljanja pravic in ugodnosti, ki iz statusa študenta izhajajo, ne pa zaradi samega izobraževanja oziroma študija. Navidezni vpis je torej vpis osebe, ki študijskih obveznosti prvega letnika ne opravlja in zato ne izpolnjuje niti pogojev za napredovanje iz prvega v drugi letnik niti za ponavljanje prvega letnika istega študijskega programa. Kljub neopravljanju študijskih obveznosti pa navidezno vpisana oseba uveljavlja posamezne pravice in ugodnosti, ki izhajajo iz statusa

¹⁴ Od leta 1996/97 se spremlja tudi vpis študentov na višje strokovne šole uveljavljen z Zakonom o poklicnem in strokovnem izobraževanju. Do študijskega leta 2004/05 se je pri podiplomskem študiju spremljal samo vpis na magisterij in specializacijo, od študijskega leta 2004/05 pa so v podatke vključeni tudi vpisani na doktorat. Od študijskega leta 1997/98 skupni seštevek študentov dodiplomskega izobraževanja upošteva tudi absolvente s statusom študenta. Podatki se nanašajo na tekoče študijsko leto, npr. 2009 je 2009/10 (SURs 2014).

študenta¹⁵. V študijskem letu 2012/2013 je delež potencialnih navideznih vpisov v višješolsko strokovno izobraževanje znašal dobro polovico (53,2 %) prvič vpisanih v prvi letnik izobraževanja, v primerjavi s skupnim številom vpisanih v višješolsko strokovno izobraževanje pa 30,1 %. Na visokošolskem dodiplomskem in enovitem magistrskem študiju druge stopnje je delež navideznih vpisov nižji in je v letu 2012/2013 znašal slabo četrtno (21,7 %) v primerjavi s prvič vpisanimi v prvi letnik oziroma 6,6 % v primerjavi s skupnim številom vpisanih (Čelebič 2014, 40). Dejavniki oziroma vzroki za visok delež navidezno vpisanih (študent nima namena študirati) v študijske programe in za s tem povezano nizko prehodnost študentov iz prvega v drugi letnik so: pomanjkanje delovnih mest za posameznike s terciarno izobrazbo in s tem povezana brezposelnost; neperspektivnost poklica; motivi pri delodajalcih; ugodnosti, ki izhajajo iz statusa študenta (subvencionirana prehrana, prevoz); financiranje višješolskega strokovnega in visokošolskega študija, saj je študij brezplačen, kar povečuje verjetnost za navidezne vpise, in ureditev terciarnega izobraževanja. Do leta 2013/2014 se je lahko vsak študent, ki je že bil vpisan na visokošolski program, ne glede na število let študija redno vpisal v višješolsko izobraževanje (Čelebič 2014, 41; revizijsko poročilo Navidezni vpisi v programe višješolskega in visokošolskega izobraževanja, 2014).

Mladinski trg dela je še posebej občutljiv na gospodarska nihanja, saj se brezposelnost mladih v recesiji glede na splošno brezposelnost povečuje hitreje ter hitreje zmanjšuje v času okrevanja (Makeham 1980, O'Higgins 2001 v Mladina 2010, 108). Oblika urejanja strukturnih neravnovesij na trgu dela, še posebej mladih, je fleksibilizacija delovne sile, ki je v Sloveniji najizrazitejša na področju študentskega trga dela. Za delodajalce je študentsko delo ugodna rešitev, saj predstavlja cenejšo, predvsem pa izrazito fleksibilno ter sorazmerno izobraženo delovno silo. Študentom ponuja dodatni vir zaslužka, pridobivanje delovnih izkušenj in ustvarjanje socialnih mrež. Po raziskavi Eurostudent (2007) je leta 2007 v Sloveniji študentsko delo opravljalo 65 % študentske populacije, od tega 57 % študentov v povprečju več kot 5 ur na teden (Mladina 2010, 122). Skupni prihodki iz študentskega dela so v opazovanem obdobju 2002–2009 dosegli vrh leta 2004. Leta 2008 so bili prihodki iz študentskega dela v primerjavi z letom 2004 za 12 % nižji, v letu 2009 so upadli še za 8 % in so skupaj znašali okoli 314 milijonov evrov (Šušteršič in drugi 2010, 4). Zaradi razširjenosti študentskega trga dela je država s sprejetjem Zakona o začasnem in občasnem delu dijakov in študentov začela urejati preglednost študentskega trga dela ter tudi izvajati nadzor. Konec leta

---

¹⁵ Po opredelitvi Študentske organizacije Slovenije (revizijsko poročilo Navidezni vpisi v programe višješolskega in visokošolskega izobraževanja, 2014).

2014 je vlada z Zakonom o spremembah in dopolnitvah Zakona za uravnoteženje javnih financ (ZUJF-C) dodatno obremenila študentski zaslužek in tako tudi študenti od svojega zaslužka prispevajo 15,5 % za pokojninsko blagajno. Učinki regulacije študentskega dela se bodo pokazali s časom, pričakovati pa je, da bo država v prihodnosti ohranila študentsko delo, vendar to ne bo več tako cenovno konkurenčno, kot je bilo v preteklosti, in s tem manjša konkurenca mladim, ki končajo izobraževanje in iščejo zaposlitev.

V letu 2011 je bila stopnja delovne aktivnosti diplomantov terciarnega izobraževanja (ki so diplomirali pred največ tremi leti), starih med 20 in 34 let, pri nas 80,3 %, povprečje EU je 82,7 %. Po podatkih Eurobarometra pri nas mladi med 15. in 34. letom kot najpogostejšo skrb po končanem izobraževanju navajajo pomanjkanje delovnih mest v svojem kraju oziroma regiji (Čelebič 2014, 60). Pri zaposlovanju mladih je ključno ali je na regionalnem trgu dela prisotno strukturno (predvsem izobrazbeno) neskladje med povpraševanjem in ponudbo ter kako mladi to neskladje usklajujejo (Trbanc 2005, 21).

Zaposlitvene priložnosti so odvisne od družbenoekonomskega stanja v določeni družbi oziroma regiji in od njene stopnje razvoja. V postindustrijski družbi¹⁶ naj bi se soočali z nadomeščanjem tipičnih delovnih mest v tradicionalnem sektorju z novimi, storitveno, tehnološko in informacijsko usmerjenimi delovnimi mesti. Sprejeta ugotovitev, da inovacije v storitvenem sektorju ustvarjajo nove zaposlitvene priložnosti, postavlja vprašanje, ali je novi storitveni sektor sposoben nadomestiti delovna mesta, ki so (bila) izgubljena v tradicionalnem industrijskem sektorju (Ivančič 1999, 42).

Dejavnike, ki vplivajo na hitrost in gladkost prehodov mladih iz šolanja v zaposlitev ter pojasnjujejo gibanje brezposelnosti, lahko razdelimo v tri večje skupine, in sicer (Trbanc 2007, 50): strukturni, institucionalni in individualni dejavniki. Med strukturnimi dejavniki so ključni trije (O'Higgins 1997 v Trbanc 2007, 50): agregatno povpraševanje po delovni sili (še posebej mladinska brezposelnost je občutljiva na nihanja v povpraševanju); razmerje med mladinskimi in ostalimi plačami (predpostavlja se, da v kolikor ni razlik ali so plače mladih visoke, bodo delodajalci raje zaposlili starejše) ter velikost mladinske delovne sile. Strukturna neskladja med povpraševanjem in novimi pritoki (mladimi) na trg delovne sile se tako kot pri stopnjah izobrazbe, kažejo tudi pri vrstah izobrazbe (poklicih). Pomanjkanje kvalificirane

---

¹⁶ Postindustrijska družba je družba v kateri delež zaposlitev v storitvenem sektorju nadomešča zaposlitve v tradicionalnih dejavnostih. Gonilo sprememb predstavlja informacijska tehnologija, znanje in je družba v kateri je pomembna kvaliteta življenja (Bell 1973).

delovne sile, predvsem v poklicnem storitvenem sektorju je prisotno v številnih evropskih državah. Predvsem v Veliki Britaniji so storitveni sektor, zaradi pomanjkanja kvalificiranih domačinov nadomestili migranti, predvsem iz novih držav EU. Strukturna neskladja se pojavljajo tudi pri visoko kvalificiranih poklicih, predvsem na področjih, kjer ni velikega povpraševanja po izobraženih mladih. Med institucionalne dejavnike sodijo povezave s strukturo in organizacijo izobraževalnega sistema. Gre za povezave med izobraževalnimi institucijami in delodajalci ter »institucionalni prehodi« iz izobraževanja v zaposlitev (prakse, pripravništvo, štipendije ipd.). Pomembna je vpetost delodajalcev v izobraževanje in usposabljanje mladih v zaposlitev ter aktivna politika zaposlovanja. Pri individualnih dejavnikih, ki mlade razlikujejo od starejših delavcev gre za lastnosti mladih, ki so lahko razumljene kot prednost ali pomanjkljivost na trgu dela. Med te lastnosti lahko štejemo objektivno določljive, kot je novo znanje ali manj izkušenj ter pripisane lastnosti, kot so splošne predstave o tem, da so mladi neodgovorni, nepripadni, neresni, nestalni, nezreli, ter težnja k spremembi obstoječega stanja ter podobne lastnosti, zaradi katerih naj bi predstavljali tvegano delovno silo. Po drugi strani pa so mladi dovetnejši za spremembe, so bolj inovativni in prilagodljivi ter manj zahtevni in pripravljeni prevzeti slabše zaposlitve (začasne, fizično naporne, manj zahtevne glede na njihovo izobrazbo (Trbanc 2007, 51–57).

Zaposlitev posameznika je odvisna, tako od posameznikovih znanj, spretnosti, izkušenj in drugih lastnosti, ki jih zahtevajo delodajalci, kot od splošnega stanja na trgu dela ter od prisotnosti različnih zaposlitvenih možnosti za posameznika (Büchel in van Ham 2002; Trbanc 2007, 59).

Rosenberger ugotavlja, da so dejavniki, ki primarno določajo strukturo delovnih mest in zaposlitvene priložnosti v neki regiji, s tem pa naravo segmentacije trga dela, industrijske strukture, politika delodajalcev, strategije delavskih organizacij in državne politike (v Ivančič 1999, 53). Zaradi nepopolne konkurence na trgu dela, kjer delodajalci nimajo popolnih informacij o produktivnosti iskalcev zaposlitve in iskalci zaposlitve o značilnostih dela, je Lester Thurow (1975) razvil model konkurence za delovna mesta (*job competition model*). Model temelji na predpostavki, da posamezniki večino kognitivnih sposobnosti, ki jih potrebujejo na delovnem mestu pridobijo z usposabljanjem na delovnem mestu in ne prej ter da so med posameznike razdeljene priložnosti za usposabljanje. Distribucija pa je odvisna od tega, kje se posameznik nahaja v vrsti za zaposlitev (job queue) in od dejanske porazdelitve priložnosti za zaposlitev. Po tem modelu so procesi alokacije na delovna mesta zelo pomembni, saj so individualne nagrade odvisne od dela in ne neposredno od individualnih

značilnosti. Delodajalci bodo zaposlili kandidata, pri katerem bodo stroški usposabljanja in uvajanja najnižji, tako da najbolj zaželeni kandidati dobijo najboljša delovna mesta (Thurow 1975).

Omenimo še teorijo ujemanja poslov, ki jo je osnoval Tinberger, razvil pa Sattinger. Ta teorija temelji na predpostavki, da obstaja alokacijski problem pri ujemanju (assigning) različnih delavcev in različnih delovnih mest, kar lahko vodi do brezposelnosti ali previsoke izobraženosti (v Büchel in Pollman-Schult 2004, 151). Stopnja ujemanja med zahtevanimi in ponujenimi sposobnostmi določa stopnjo produktivnosti in plačila. Če delavec dela na neustreznem delovnem mestu, so njegove sposobnosti neizkoriščene, kar se odraža na nižji produktivnosti (Wolbers 2003, 249). Verifikacija ujemanja sposobnosti posameznikov in zahtevnosti delovnega mesta je možna šele takrat, ko posameznik začne delati in pri prvem delovnem mestu je redko optimalno ujemanje sposobnosti posameznika in zahtevnosti delovnega mesta (Kramberger 1999, 107).

2.3.1 Problem preizobraženosti

Številni avtorji (Sicherman 1991, Hartlog 2000, Büchel in Pollmann-Schult 2004) opozarjajo na problem preveč izobražene (*overeducated*) delovne sile. Delavci so preveč izobraženi, če njihove uradne kvalifikacije (formalna izobrazba) presegajo tiste, ki so potrebne za opravljanje njihovega dela (Büchel in Pollman-Schult 2004). Sicherman (1991, 114) ugotavlja, da so razlogi za neskladje med delavčevo stopnjo izobrazbe in dejanskimi zahtevami za njihovo delo naslednji:

- kompromis med izobrazbo in drugimi oblikami človeškega kapitala, kjer so lahko delavci z različno stopnjo izobrazbe in ob predpostavki, da posedujejo podobno raven celotnega človeškega kapitala, upravičeni do podobnih delovnih mest;
- neskladja so lahko posledica neuskkljenosti med delavcem in delom. Delavec je lahko na vmesni stopnji kariere, kjer bo pridobljeno znanje na delovnem mestu nižje ravni koristilo na kasnejšem drugem delovnem mestu.

Predvsem visoko izobraženi se zaradi težav pri iskanju ustrezne zaposlitve zaposlujejo na delovnih mestih, ki niso primerna njihovi izobrazbi in znanju. Tako zaslužijo manj, kot bi

sicer, kar vpliva na manjše zadovoljstvo pri delu in s tem na manjšo učinkovitost in produktivnost (Tsang in Levin 1985, Groot 1996 v Büchel in Martens 2004, 805).

Pomemben je tudi pojav zaposlovanja na neustreznem delovnem mestu. Visoko izobraženi pogosto delajo na delovnih mestih, za katera niso usposobljeni. Stopnja izobrazbe posameznika vpliva na verjetnost zaposlitve na delovnem mestu, ki ne ustreza doseženi izobrazbi. Tisti posamezniki, ki delajo na delovnih mestih, kjer je zahtevana nižja izobrazba od njihove, so tudi manj zadovoljni ter imajo nižje dohodke. Diplomanti, ki so imeli višjo izobrazbo od zahtevane, so na Irskem leta 2004 zaslužili v povprečju 14,4 % manj od tistih, ki so bili zaposleni na delovnem mestu, ki se je ujemalo z njihovo izobrazbo. V povprečju 5 % nižje dohodke imajo tudi posamezniki, ki delajo na delovnih mestih, ki niso povezana z njihovim področjem izobraževanja (Kelly in drugi 2010, 655). Wolbers (2003, 262) ugotavlja, da na zaposlitev na neustreznem delovnem mestu vpliva več dejavnikov:

- izobrazba – za višje izobražene je verjetnost, da bodo zaposleni na neustreznem delovnem mestu, manjša kot za manj izobražene;
- značilnost delovnega mesta oziroma čas zaposlitve – verjetnost neustrezne zaposlitve se s časom službovanja zmanjšuje (negativna povezanost). Mladi diplomanti z zaposlitvijo za določen čas in s polovičnim delovnim časom so pogosteje zaposleni na neustreznih delovnih mestih kot tisti z zaposlitvijo za nedoločen in polni delovni čas;
- strukturne značilnosti trga dela – v obdobjih visoke brezposelnosti je verjetnost za neustrezno zaposlitev višja kot v obdobjih nizke stopnje brezposelnosti. Za zaposlene v javnem sektorju ali v večjih podjetjih je neustrezna zaposlitev manj verjetna kot v privatnem sektorju in majhnih podjetjih.

Büchel in van Ham preučujeta, v kolikšni meri lahko priložnosti na makroravni in omejitve na mikroravni razlagajo pojem preizobraženosti. Ugotavljata tri vidike. Poudarjata, da za tiste, ki živijo daleč od velike koncentracije možnosti zaposlitve, obstaja večji riziko preizobraženosti. Drugi vidik je, da visok odstotek brezposelnosti na lokalnem trgu prav tako povečuje možnost preizobraženosti, saj visok odstotek brezposelnosti pomeni močno konkurenco na regionalnem trgu. Tretjič pa trdita, da se tistim, ki so bolj mobilni, možnost preizobraženosti zmanjša. Ugotovila sta, da možnosti preizobraženosti padajo z lojalnostjo delavca do delodajalca ter z višjo stopnjo izobrazbe ter da mobilnost riziko prekvalificiranosti zmanjša.

Ali se bo delavec vozil v službo, pa je odvisno od višine plače, od tega, če ima lasten avto, ter časa, ki bi ga porabil za vožnjo (do 45 minut). Zaradi omejene prostorske fleksibilnosti je večina delavcev odvisna od lokalnega trga dela, saj je prostorska fleksibilnost delavcev odvisna od tega, koliko časa so posamezniki pripravljeni nameniti vožnji na delovno mesto (*commuting tolerance*) ter svoji selitvi na kraj delovnega mesta (*migration tolerance*) (Büchel in van Ham 2003, 483–493).

Za posameznega iskalca zaposlitve je razpoložljivost delovnih mest odvisna od dveh dejavnikov. Najprej kraja prebivališča v razmerju do prostorske konfiguracije zaposlitvenih priložnosti. Delovna mesta namreč niso enako razporejena po prostoru, ne po kvaliteti niti po kvantiteti. Drugi dejavnik je velikost trga, ki je oddaljen od kraja prebivališča in na katerem je možno iskati delo. Velikost je namreč odvisna od prostorske prilagodljivosti (*spatial flexibility*) iskalca zaposlitve, od njegove pripravljenosti na vožnjo ali selitev (van Ham in drugi 2001).

Simpson (1992) poudarja, da ima iskalec zaposlitve, ki se nahaja na majhnem lokalnem trgu dela, tri možnosti: možnost neparticipacije (brezposelnost); da sprejme delovno mesto, ki zahteva nižjo izobrazbo (manj znanj), kot jo ima; da sprejme primerno delo izven regionalnega trga, kar pa je možno samo z daljšo vožnjo ali migracijo.

Pomurje je oddaljeno od velike koncentracije možnosti zaposlitve (osrednjeslovenska regija) oziroma samo ne ponuja dovolj velike koncentracije ustreznih delovnih mest in s tem možnosti za zaposlitev visoko izobraženih, zato obstaja riziko preizobraženosti in s tem tudi motiv za beg možganov. Kot poudarjata Büchel in van Ham, obstaja večji riziko preizobraženosti tudi v primeru visokega deleža brezposelnih na lokalnem trgu ter manjši za tiste posameznike, ki so bolj mobilni (Büchel in van Ham 2003, 483–486). Avtorja ugotavljata, da za nizko stopnjo brezposelnosti na regionalnem trgu ni pomembna velikost, ampak raven konkurenčnosti na regionalnem trgu, za zmanjšanje preizobraženosti pa je ključna velikost trga – na velikem trgu iskalci zaposlitve povečujejo možnost, da najdejo primerno zaposlitev, ne glede na strukturo ponudbe in povpraševanja (prav tam).

Pomurje kot regionalni trg dela predstavlja relativno majhen bazen ponudbe (kvalitetnih) delovnih mest za osebe s terciarno izobrazbo, vendar pa relativna bližina avstrijskega trga in širše štajerske regije ta trg povečujta, s čimer se povečuje povpraševanje po terciarno delovni sili, hkrati pa tudi njena ponudba. V povečani konkurenci je tako lahko prostorska prilagodljivost posameznikov z vožnjo ali migracijo edina ustrezna rešitev, če želijo imeti

primerno in kvalitetno delovno mesto. Za tiste posameznike, ki niso pripravljeni na vožnjo ali selitev in se ob nizki ponudbi ustreznih delovnih mest na majhnem lokalnem trgu želijo izogniti brezposelnosti, predstavlja rešitev zaposlitev na neustreznem delovnem mestu (preizobraženost) ali samozaposlitev. Za ta korak pa so potrebni motivacija, pogum, finančna sredstva in tudi prava ideja za uspeh, tako na lokalnem kot globalnem trgu. Samozaposlitev pa je lahko tudi edina rešitev, saj je na trgu prisotnih vse manj tipičnih oblik zaposlitev (nedoločen čas, polni delovni čas) oziroma t. i. varnih zaposlitev, poleg tega so tudi zahteve delodajalcev čim bolj fleksibilni, prilagodljivi in mobilni posamezniki. Ker ima Slovenija precej obdavčeno delo in v odgovor na zahteve trga dela »morajo« mladi velikokrat v samozaposlitev.

2.4 Socialni kapital

Med utemeljitelje koncepta socialnega kapitala sodijo Bourdieu (1984), Coleman (1988) in Putnam (1995). Socialni kapital so avtorji v 90. let prejšnjega stoletja začeli uporabljati za razlago neekonomskih vidikov razvoja. Socialni kapital je tako ob fizičnem, finančnem in človeškem kapitalu postal nepogrešljiv dejavnik za razlago družbenih in regionalnih razlik.

Socialni kapital razumemo kot pomembno sestavino družbene kohezije, katerega izvor so socialna omrežja. Je pomembna družbena dobrina, ki jo na eni strani opredeljujejo različne ravni zaupanja, na drugi strani pa socialna omrežja. Koncept razlaga povezave med posameznikovo vpetostjo ali izključenostjo v omrežja na življenjsko pomembnih področjih, ter »splošno družbeno neenakostjo, ki se reproducira skozi te povezave« (Dragoš 2004, 43).

Medtem, ko normativno-funkcionalistična interpretacija obravnava socialni kapital skupine, socialni kapital iz kritične teorije družbe obravnava socialni kapital posameznika.

Socialni kapital skupine, imenovan tudi kot notranji socialni kapital, so norme in odnosi, ki preko zaupanja in vzajemnosti povezujejo skupnost. Od vpetosti v skupnost posamezniki pridobivajo informacije, socialne stike in potrditev (Kump 2003, 149). Socialni kapital avtorji (Coleman 1988, Putnam 1995, Fukuyama 1999) opredeljujejo kot nenadomestljiv vir določene skupine ali družbe. Coleman poudarja, da prisotnost socialnega kapitala omogoča večjo produktivnost skupine ter da je javna dobrina, ki se z uporabo povečuje, z neuporabo pa zmanjšuje. Putnam (1995) izpostavlja, da je socialni kapital z normami in mrežami civilnega delovanja nepogrešljiv ter nujno potreben za ekonomski razvoj. Avtor poudarja, da socialni

kapital merimo z udeležbo v prostovoljnih združenjih, saj se preko osebnih stikov in horizontalnih mrež gradi zaupanje, medsebojna povezanost in vzajemnost, ki omogoča udeležbo v civilni družbi (Kanjuo Mrčela 2001, 166). Socialni kapital omogoča skupno delovanje skupine za skupne cilje skupine (Fukuyama v Adler in Kwon 2002, 35) ali organizacije, saj vezi zaposlenih temeljijo na zaupanju, vzajemnosti, skupnih vrednotah ter obnašanju, kar omogoča kooperativno delovanje (Cohen in Prusak 2001, 4). Pri tem pogledu se socialni kapital vzpostavi in vzdržuje v medsebojnih vezeh med člani skupnosti, katerih temelj so skupne norme, vrednote, zaupanje in vzajemnost. Socialni kapital z vidika skupnosti, organizacije ali družbe poudarja, da prav prisotnost socialnega kapitala predstavlja nevidno »lepilo«, s katerim skupnost lažje, hitreje in učinkoviteje dosega skupne cilje in rešuje težave.

Socialni kapital posameznika obravnava pogled iz perspektive kritične teorije družbe. Socialni kapital je opredeljen kot dobrina, ki jo posameznik pridobi iz različnih socialnih mrež in jih uporabi za uresničevanje svojih interesov (Baker 1983), je posameznikova osebno izbrana mreža odnosov, ki služi za doseganje osebnih koristi (Belliveau, O'Reilly in Wade 1996) ter omogoča »unovčitev« finančnega ter človeškega kapitala posameznika (Burt 1992 v v Adler in Kwon 2002, 33–34). Pierre Bourdieu (1984) poudarja, da se socialni kapital posameznika nahaja v trajnih omrežjih bolj ali manj institucionaliziranih odnosov, ki jim je skupno vzajemno poznanstvo (v Portes 1998, 3). Posameznik zavestno ali nezavedno vlaga v svoje socialne odnose, od katerih pričakuje določeno korist in tako obseg socialnega kapitala, ki ga posameznik poseduje, opredeljuje njegova socialna mreža odnosov. Pogoj za razvoj socialnega kapitala pa je prisotnost ekonomskega, kulturnega ter političnega kapitala, v okviru katerih so v odnosih potrebne stalne izmenjave in potrditve (v Kump 2003, 153–154).

Zaradi relevantnosti obravnavane tematike v nalogi izpostavljam socialni kapital posameznika oziroma t. i. zunanji socialni kapital. Socialni kapital posameznika je resurs znotraj njegove socialne mreže in je kapital, kjer posameznik od povezovanja z ostalimi, prav tako vpetimi v svoja socialna omrežja, pridobiva določeno korist za svoje cilje. Vsak posameznik ima svojo mrežo socialnih vezi, ki se razlikujejo po količini in kvaliteti vezi, ki jih poseduje (Makarovič 2003, 82). Razvejanost socialne mreže, ki jo poseduje posameznik, tako določa njegov socialni kapital in vpetost v različna omrežja, mu omogoča uresničevanje in realizacijo lastnih interesov in ciljev.

Vir socialnega kapitala so socialne vezi oziroma omrežja. Ronald Burt (1992) s teorijo strukturnih lukenj razlaga, da posameznik povečuje svoj socialni kapital s tem, da se povezuje z drugimi posamezniki, ki medsebojno niso povezani. Posameznik bo pridobil koristi predvsem od vpetosti v omrežja med posamezniki in skupinami, ki niso povezani med seboj, saj posredniški položaj posamezniku omogoča dostop do različnih in raznovrstnih resursov (Burt 1992, 62). S posedovanjem razvejanih vezi med medsebojno nepovezanimi posamezniki in skupinami ima posameznik dostop do pridobivanja novih informacij, znanj in izkušenj, kar mu omogoča konkurenčnejši položaj ter pomembno prednost pri iskanju zaposlitvenih in drugih priložnosti pred posamezniki, ki ne posedujejo tako raznovrstne socialne mreže odnosov.

Putnam (1995) notranje socialne vezi, ki se nahajajo med člani določene skupine imenuje tudi vezivni (bonding) socialni kapital, zunanje pa premostitveni (bridging) socialni kapital. Značilnost vezivnega socialnega kapitala so trdne vezi med posamezniki določene skupine, ki temeljijo na zaupanju ter pripadnosti. Premostitveni socialni kapital določajo šibke vezi, kjer se s pomočjo strukturnih lukenj povezujejo različni posamezniki in skupine, kar jim omogoča večjo prilagodljivost in tekmovalnost (v Schuller, Baron in Field 2000, 10). Tudi Granovetter poudarja, da posameznik ravno iz šibkih vezi pridobiva različne informacije, ki mu omogočajo uspešno soočenje s spremembami ter individualno strateško delovanje (v Fukuyama 1999, 202).

Posamezniki, ki so vpeti v omrežja s pomembnimi informacijami, imajo vzpostavljene vezi predvsem na tistih področjih, ki zagotavljajo pojavljanje in izmenjevanje koristnih informacij. Za že vzpostavljene vezi pa je pomembno, da temeljijo na vzajemnosti in spoštovanju ter da posamezniki zaupajo pridobljenim informacijam (Burt 1992, 63).

Avtorja Shuller in Field (1998 v Rengeo 2006, 13) izpostavljata razlike med človeškim in socialnim kapitalom:

- človeški kapital je kapital posameznika, socialni kapital pa se nahaja v mrežah in odnosih;
- človeški kapital izhaja iz ekonomske preračunljivosti in verodostojnosti informacij, socialni kapital pa opredeljujejo družbene vrednote in norme;
- človeški kapital opredelimo s številom let šolanja, kvalifikacijami in izkušnjami, socialni kapital določa jakost vzpostavljenih vezi, odnosov in družbeno delovanje;

- človeški kapital kvantitativno merimo z investicijami v izobraževanje in z dohodkom, socialni kapital pa »merimo« s kvaliteto življenja.

Ugotavljamo, da vzpostavljene socialne mreže in odnosi posamezniku omogočajo, da lahko na podlagi racionalnosti realizira svoj človeški kapital. Socialna omrežja so prostor, kjer nastaja socialni kapital in so obenem kazalnik ter element socialne vključenosti in družbene kohezije. Socialna omrežja tako zagotavljajo vključenost posameznika v družbeno okolje in če posameznik občuti pomanjkanje socialnih stikov (ni povezan s pomembnimi drugimi), to povzroča občutek socialne izključenosti (UMAR 2009, 11).

Sklenemo lahko, da skozi večletno formalno izobraževanje posamezniki vzporedno (zavestno ali nezavedno) vzpostavljajo tudi svoje omrežje socialnih odnosov v samem okolju izobraževanja. Vrste in obseg teh socialnih odnosov so posameznikov unikum, vendar pa pomembno odlikavajo želje, ambicije posameznika in s tem (so)določajo kakovost življenja. Če se posamezniku že med študijem odpira priložnost za ustrezno prvo zaposlitev po diplomi, bo »negoval« to socialno omrežje, ki se največkrat začne in poteka preko študijskih praks, prostovoljnega in študentskega dela.

3 Regionalni razvoj

Razlikujemo med gospodarsko rastjo in gospodarskim razvojem. Rast se pogosto identificira z rastjo blagostanja. Naraščanje količine materialnih dobrin se v vseh družbenih sistemih pojmuje kot nujen in zadosten pogoj za napredek človeštva. Kritiki opozarjajo, da lahko neomejena rast generira tudi škodljive učinke, potencira frustracijo in neenakost (Attali 1978, 75). Gospodarski razvoj pa označuje predvsem kakovostne premike, kjer je poudarek na kakovosti, novostih, strukturnih spremembah in na povečevanju. Takšno opredelitev razvoja je uvedel J. A. Schumpeter, ki je z gospodarskim razvojem razumel predvsem novosti (inovacije) (Senjur 2002, 7).

Najpogosteje uporabljan in celovit kazalnik za merjenje razvitosti neke teritorialne enote (regije, države) je bruto domači proizvod (BDP) na prebivalca, ki kaže učinke ekonomske dejavnosti, dosežene v določenih teritorialnih enotah v določenem obdobju. V različno velikih teritorialnih enotah je ustvarjena različna višina BDP, pri regionalnem BDP pa razlikujemo med krajem dela in krajem bivanja. Regionalni BDP zajema BDP v regiji, kjer oseba dela. BDP je v regijah, v katerih je število zaposlenih oseb večje, od števila ljudi, ki v regiji živijo,

»večji od kupne moči prebivalstva v teh regijah¹⁷« (Pečar 2008, 27). Eden osnovnih dejavnikov regionalnega razvoja pa predstavlja izobrazba prebivalstva oziroma človeški viri, saj naj bi regije, ki imajo bolj izobraženo prebivalstvo imele tudi višji BDP na prebivalca, posamezniki višje dohodke, boljša je razvitost regije ipd. (Pečar 2008, 60). Razvitost regije je tako odvisna od gospodarskega razvoja, kot tudi od socialne, demografske, tehnološko-raziskovalne, izobraževalne in kulturne razvitosti. Indeks človeškega razvoja (HDI)¹⁸ je merilo, ki v grobem določa stopnjo razvitosti posamezne družbe v celoti in ga sestavljajo trije indeksi razvoja: gospodarstvo, zdravje, izobrazba (UMAR 2001). V Poročilu Združenih narodov o človeškem razvoju (2013) je v letu 2012, z vrednostjo indeksa človekovega razvoja (HDI 0,892) Slovenija skupaj s Finsko zasedla 21. mesto med 186 državami¹⁹. Med državami EU je Slovenija na 10. mestu (UMAR 2013).

Želja po večji gospodarski rasti je prisotna v vseh družbah. Znotraj držav obstajajo različno razvita območja, saj se gospodarski razvoj ne širi enako po vseh območjih in regijah. Dandanes ni več pomembno samo odločanje na ravni države, na pomenu pridobiva tudi decentralizirano odločanje na ravni regij. Vse pomembnejše je vprašanje skladnejšega regionalnega razvoja, ki je sestavina razvojnih politik večine držav (Senjur 2002, 508). Spodbujanje regionalnega razvoja je širši pojem od klasične regionalne politike. Regionalni razvoj je pomemben tako na regionalni in nacionalni ravni, kot tudi v nadnacionalnih skupnostih, kot je Evropska unija, kjer je vprašanje regionalnih razlik še bolj pomembno politično vprašanje kot znotraj posamezne države (Majcen in drugi 2000, 4). Regionalni razvoj opredeljujejo družbene spremembe, ki v krajšem časovnem obdobju zmanjšujejo, v daljšem pa odpravljajo razlike v stopnji razvitosti regij, kot tudi razlike v kvaliteti življenja prebivalcev (Gulič in Praper 2000, 134).

V strategiji Evropa 2020 so izpostavljena tri področja za 21. stoletje, ki se medsebojno dopolnjujejo, in sicer: pametna rast (razvoj gospodarstva temelječega na znanju in inovacijah), trajnostna rast (konkurenčnejše in zeleno gospodarstvo, ki učinkoviteje izkorišča vire) ter vključujoča rast (visoka stopnja zaposlenosti). Evropska unija tako vidi znanje,

---

¹⁷ BDP na prebivalca je na območjih, kjer je visok delež dnevnih migrantov, lahko zelo visok in »relativno nizek v okoliških regijah, čeprav je zanje značilna visoka kupna moč gospodinjstev in visoki dohodki prebivalstva« (Pečar 2008, 27).

¹⁸ HDI – human development index – je bil zasnovan leta 1990. Vrednost HDI za posamezno državo kaže pot, ki jo je država že prehodila do maksimalne vrednosti 1 (UMAR 2001).

¹⁹ Najvišjo vrednost indeksa (0,955) je dosegla Norveška (UMAR 2013).

raziskave in razvoj kot osrednje prioritete napredka, saj si v okviru uresničevanja strategije Evropa 2020 skozi pet krovnih ciljev (zaposlovanje, raziskave in razvoj, podnebne spremembe ter energetska trajnost, izobraževanje, boj proti revščini in socialni izključenosti) prizadeva za usmeritev, po kateri:

- višja izobrazba izboljšuje zaposljivost in znižuje revščino;
- več raziskav in inovacij v gospodarstvu izboljšuje konkurenčnost ter zagotavlja nova delovna mesta;
- boj proti podnebnim spremembam z naložbami v čiste tehnologije ustvarja nova podjetja in delovna mesta (evropska komisija, Evropa 2020).

Prisotnost konkurenčnih in razvitih regij je nujna za uresničevanje gospodarskih in socialnih ciljev na nacionalni ter nadnacionalni ravni. Pomemben je skladen regionalni razvoj, kjer pa globalizacija prinaša nove izzive regijam in državam in vpliva na politiko regionalnega razvoja.

Regionalna politika ni enoznačen pojem in nima enotne definicije. Definicije se razlikujejo glede na teoretske poglede avtorjev ter so odvisne od praks regionalne politike v posameznih državah. Avtorja Armstrong in Taylor (2000) ugotavljata, da regionalna politika obstaja zaradi trajnega obstoja raznovrstnih razlik med regijami, ki imajo močan učinek na ekonomsko blaginjo regij v neki državi.

Skupna evropska statistična klasifikacija teritorialnih enot – NUTS (The Nomenclature of Territorial Units for Statistics)²⁰ je bila vzpostavljena z namenom, da zagotovi celovito členitev teritorialnih enot za zbiranje, razvoj in usklajevanje regionalnih statistik v Evropski uniji. Opredelitev teritorialnih enot je pomembna zaradi črpanja iz strukturnih skladov, predvsem na ravneh NUTS 2 in NUTS 3. Celotni teritorij Slovenije je po klasifikaciji razdeljen na 12 statističnih regij: pomurska, podravska, koroška, savinjska, zasavska, spodnjeposavska, jugovzhodna Slovenija (Dolenjska), osrednjeslovenska, gorenjska,

---

²⁰ Uredba je za Slovenijo obvezna od 1. 5. 2004. Ravni: NUTS 1 – Slovenija kot celota, NUTS 2 – kohezijski regiji (vzhodna in zahodna Slovenija), NUTS 3 – statistične regije (SURS, 2014).

notranjsko-kraška, goriška in obalno-kraška; ter na dve kohezijski regiji: vzhodna Slovenija²¹ in zahodna Slovenija²² (SURs 2014).

Gospodarski razvoj in postindustrijska družba sta se prisiljena v globalizaciji nenehno strukturno prilagajati in spremembam morajo slediti tudi razvojni dejavniki (ustvarjalnost in naložbe). Razvojni dejavniki se morajo prilagajati »spreminjajočim lokacijskim dejavnikom«, ki »vplivajo na geografsko razporeditev aktivnosti in s tem na razvojne procese v določenem geografskem okolju«. Pomembne so predvsem naložbe v človeške vire (Ravbar 2009, 14–15).

Razvoj regije je odvisen od konkurenčnosti²³ regionalnega razvoja, od sposobnosti regije, da pritegne nova podjetja in ohrani že obstoječa, ter od stalnega ohranjanja svoje konkurenčne prednosti. Kot predvideva tradicionalni pogled (Schumpeter), podjetja znotraj regij lahko ustvarjajo konkurenčno prednost na cenovno-stroškovni osnovi, ki jo je možno doseči z nižjimi cenami zaradi nižjih proizvodnih stroškov (poceni delovna sila ali uvajanje novih proizvodnih postopkov). V družbah znanja pa lahko konkurenčno prednost pridobijo predvsem na »necenovni osnovi: produktne inovacije, diferenciacija blaga, investicije v blagovne znamke, posebno pa v znanje, človeške vire oziroma človeški kapital.« Medtem ko tradicionalni pogled na eni strani izključuje ali zanemarja možnost ustvarjanja konkurenčnih inovacij (izumov) na podlagi proste uporabe znanja, razkritega v patentni dokumentaciji, konkurenčna paradigma patentov na drugi strani pojasnjuje krajšanje RR-ciklov zaradi intenzivne inovacijske konkurence v ekonomijah znanja. To podjetja bolj kot v ustvarjanje konkurenčne prednosti prisiljuje v nenehno ohranjanje konkurenčnosti na globalnih trgih, in s tem inovacijska konkurenca poganja ekonomije oziroma družbe znanja (Ilič 2006, 510–511). »Produktivna je le tista konkurenčnost, kjer tekmeci konkurirajo s svojim znanjem in te svoje prednosti posredujejo na trgu.« Konkurenčnost pa pomeni tudi nenehno in nadaljnje izpopolnjevanje (Suchanek v Ravbar 2009, 128). Razvojne dejavnike v regiji lahko razdelimo v več skupin, med katerimi so pomembni predvsem naslednji (Kukar 1995, 9):

- *obstoječa struktura gospodarstva* (sposobnost in raznovrstnost, perspektivnost gospodarskih panog, izvozna usmerjenost);

---

²¹ Pomurska, podravska, koroška, savinjska, zasavska, spodnjeposavska, jugovzhodna Slovenija in notranjsko-kraška.

²² Gorenjska, goriška, obalno-kraška in osrednjeslovenska.

²³ Konkurenčna prednost pomeni enkratni ali trajni prednosti položaj na trgu, ki ga podjetje ustvari glede na ostala podjetja znotraj panoge (Bamberger 1989, 80).

- *naravni potencial* (relief, tla, klima, rudna bogastva, ohranjena kvaliteta okolja);
- *človeški potencial* (izobrazbena raven delovne sile, številčnost mlade generacije);
- *infrastrukturni potenciali* (razvitost prometnega, komunikacijskega, komunalnega, energetskega omrežja);
- *finančni potencial* (dostop do kapitala – domačega ali tujega, možnost za skupne naložbe);
- *institucionalno-organizacijski potencial* (splošno družbeno-politično okolje, organiziranost in povezanost družbenih ter gospodarskih subjektov, dostop do informacij o tržišču).

Tako ima boljše razvojne možnosti regija, ki je manj obremenjena s staro strukturo industrije, kjer je delež zaposlenih v terciarnih dejavnostih večji in s tem tudi delovna sila bolj izobražena, kjer je gospodarstvo usmerjeno v izvoz, v kateri je več malega gospodarstva oziroma malih podjetij ter tista, ki je prometno in komunikacijsko dostopnejša (Farič 1999, 40).

Za razvoj regije je zelo pomembna tudi ustvarjalnost, ki pomeni uspešno reševanje različnih nalog v družbi z delom ustvarjalnih skupin. Gre za skupine, ki težave rešujejo z novimi rešitvami in proizvodi. So različne socialne skupine (*creative core*), ki imajo vpliv na številnih področjih družbenega življenja, sestavljajo pa jih ljudje, ki ustvarjajo nova znanja (Ravbar 2009, 21). Florida (2002) loči tri vrste ustvarjalnosti, ki se med seboj prepletajo:

1. Tehnološka ustvarjalnost ali inovacija, ki vključuje inženirje tehničnih poklicev, zdravnike, učitelje in raziskovalce v gospodarstvu, medicini, naravoslovnih ter humanističnih znanosti. Te socialne skupine poganjajo družbenoekonomski in tehnološki razvoj.
2. Ekonomska ustvarjalnost ali podjetništvo, v katero so vključeni menedžerji, visoki državni uradniki in strokovnjaki iz različnih gospodarskih in izobraževalnih področij. Ta skupina podpira gospodarski razvoj in vzpostavlja interakcije z drugimi znanji (ekonomske, pravne vede ipd.).

3. Umetniška ali kulturna ustvarjalnost, katere nosilci so kulturniki, kot so glasbeniki, publicisti, pisatelji. Prisotnost te skupine je eden izmed pokazateljev za odprtost, prepoznavnost in raznolikost v regiji.

Avtor je postavil tezo, da vzajemno sodelovanje med ustvarjalci vseh treh skupin pospešuje ekonomski napredek v določenem socialnem okolju (v Ravbar 2009, 22).

Socialni kapital je pomemben za območja ustvarjalnih regij, saj je ključen za investicije in ustvarjalne poklice, ki spodbujajo inovacije in povezovanje podjetij. Od naložb je odvisna izkoriščenost lokalnih človeških virov in mobilnost delovne sile, specializacija regije, regijska povezanost na podlagi inovacij, sodelovanje med lokalnimi podjetji, razvojne dejavnosti, inovacije, regionalna identiteta ter močna povezanost z »zunanjim« svetom (Ravbar 2009, 106).

Na splošno sodijo med regionalne težave razlike v ravni dohodka, v stopnji rasti proizvoda, stopnji brezposelnosti ter ekonomska neenakost med regijami neke države (Hitiris 1994, 221). Regije, ki zaostajajo, se po navadi nahajajo na obrobju države, kar pomeni večje transportne stroške in slabšo infrastrukturo. To povzroča začaran krog, saj se v regije v središču države steka kapital in kvalificiran človeški kapital iz obrobnih regij (Armstrong in Taylor 2000, 60). Regionalni problemi slabše razvitih regij so tako hkrati vzrok in posledica neenakomerne rasti znotraj države. Neenakomeren regionalni razvoj pa ima številne negativne posledice tako za državo kot tudi na razvitejši regije, kar se odraža predvsem v preobremenjenosti infrastrukture in v večji onesnaženosti (Hitiris 1994, 222). Pomurje se kot obrobna regija sooča z visoko stopnjo brezposelnosti, delovno intenzivno industrijo, visokim deležem kmetijstva v gospodarstvu ter odlivom izobraženega kadra.

Za odpravljanje in blažitev regionalnih problemov so pomembni ukrepi regionalne politike. Ukrepe regionalne politike lahko razdelimo v tri skupine (Armstrong in Taylor 2000, 177):

1. Spodbujanje investiranja od zunaj v slabše razvite regije zajema predvsem investicijske ugodnosti ter druge subvencije podjetjem, ki želijo začeti dejavnost v regiji.

2. Spodbujanje gospodarske rasti, ki vključuje podporo malim podjetjem in podpiranje ustanavljanja novih. Ti ukrepi slonijo na aktiviranju endogenih²⁴ dejavnikov regionalnega razvoja. Sem sodijo tudi ukrepi, namenjeni izboljšanju inovacijske sposobnosti podjetij v regiji ter hitro prilagajanje spremembam.
3. Investicije v gospodarsko in socialno infrastrukturo, kamor sodi oživitev opuščenih območij ter ponudba infrastrukture za zagon gospodarske in družbene dejavnosti.

Bolj specifično opredeljeni so instrumenti regionalne politike, ki jih lahko razdelimo na instrumente, usmerjene v delo in mobilnost delovne sile, instrumente, usmerjene v panoge, ter instrumente, usmerjene v izboljšanje infrastrukture (Armstrong in Taylor 2000, 177).

V primerjavi stroškov življenja v ruralnih in urbanih območjih je zanimiv podatek, da je življenje v urbanih območjih v povprečju za 6,00 % dražje kot v ruralnih. To je pomembno, saj za ruralna območja to pomeni konkurenčno prednost, vendar je to konkurenčna prednost za tiste, ki prenašajo svoj dohodek s sabo (*bringing their income with them*). V to kategorijo spadajo tisti, ki niso na trgu delovne sile, ter tisti, ki so na trgu dela, vendar služijo enako, ne glede na to, kje se nahajajo (Kurre 2003, 109).

Predvsem razlike v ključnih dejavnikih povzročajo razlike v razvitosti regij. Ti dejavniki so: prisotnost in kakovost delovne sile, raziskave, razvitost infrastrukture, kakovost poslovnega okolja, učinkovitost vodstva ter finančne možnosti (Grah in Bobek 2008, 95). Geografska območja tekmujejo in sodelujejo med seboj pri načrtovanju svojih konkurenčnih prednosti. Tekmujejo v privlačnosti za dolgoročne naložbe, turiste, pomembne prireditve, specializirane človeške vire (Roth in Zanker 2001), moderno infrastrukturo, visoko tehnologijo, inovacijsko aktivnost (Santos 2000) ter glede kakovosti življenja in okoljevarstvenih standardov. Prisotnost bogatega in konkurenčnega mesta močno vpliva na položaj regij (Kovačič 2006, 73). Neuspešno mesto opredeljuje padec populacije in zaposlenosti oziroma nesposobnost odprave socialnih in ekonomskih problemov (Begg, Moore in Altunbas 2002 v Grah in Bobek 2008).

Konkurenčnost mesta merimo s pomočjo različnih kategorij, pri čemer je cilj razvoj produktivnosti, kakovost življenja ter zaposlenost (Grah in Bobek 2008, 75). Študija evropske

---

²⁴ Endogeni potenciali regije so: »fizična infrastruktura, lokalna gospodarska struktura, sposobnost in pripravljenost zaposlenih, lokalni tehnični in organizacijski know-how, socialne in institucionalne strukture, povezave, zdravstveno stanje.« (Kavaš in ostali 2005, 22).

komisije je analizirala najpomembnejše faktorje, ki so tesno povezani z regionalnimi razlikami v ravni BDP. Ti faktorji so (Kovačič 2006, 73–82):

- 1) struktura gospodarskih dejavnosti. Ta se prikaže z razmerjem zaposlenosti po sektorjih: kmetijstvo, industrija, trgovina, druge storitve;
- 2) obstoj inovativne dejavnosti, ki se meri s pomočjo števila patentov ali z dejavnostmi regije za izboljšanje inovativnosti gospodarstva;
- 3) regionalna dostopnost, merjena z novim indeksom periferije XVI in vključuje učinek različnih variacij infrastrukture;
- 4) usposobljenost in kvalificiranost delovne sile. Ta se meri s številom univerzitetnih diplomantov v populaciji med 25. in 59. letom. Najuspešnejše regije stremijo k temu, da imajo višji odstotek visoko izobražene delovne sile od povprečja EU.

Vhodni dejavniki regionalne konkurenčnosti so: talenti, inovativnost, priključenost in podjetništvo. Ti določajo, kakšne so lahko konkurenčne prednosti podjetij na določenem geografskem območju, sooblikujejo investicijsko klimo ter privlačnost za tuje investitorje. Uspešnost posameznih industrijskih in storitvenih dejavnosti se vidi v zaposlenosti, dobičkih ter v davčnih prihodkih. Regionalna konkurenčnost se lahko precej dvigne, če se regije v državi uspejo specializirati in diferencirati (Kovačič 2006, 77). Krepi se tudi vloga mehkih dejavnikov konkurenčnosti, med katere sodijo: vrednote; uporaba znanj; mreženje, lobiranje, znanje jezikov in pogajalske spretnosti; pravila in upravljanje ter medkulturno komuniciranje (Svetličič 2007, 232).

Med temeljne dokumente regionalne politike v Sloveniji, ki predstavljajo konceptualni okvir za regionalne razvojne programe regij, sodijo medsebojno usklajeni dokumenti: Strategija razvoja Slovenije, Državni razvojni program (DRP), Program državnih razvojnih prioritet in investicij, mednarodni in državni dokumenti, regionalni razvojni programi ter drugi dokumenti. Obdobje izvajanja programov regionalne politike je enako obdobju finančne perspektive EU, ki jo določa zakonodaja EU.

Z Zakonom o spodbujanju skladnega regionalnega razvoja (ZSRR-2) iz leta 2011 država opredeljuje »način medsebojnega usklajevanja države in občin pri načrtovanju regionalne politike«. Zakon določa cilje ter organiziranost za izvajanje nalog regionalnega razvoja, ki ga država spodbuja z razvojem mreže regionalnih institucij, državnimi investicijami in

dodeljevanjem različnih regionalnih spodbud. Za uravnotežen regionalni razvoj so pomembne spodbude, tako nepovratnih kot povratnih sredstev iz različnih virov financiranja (ZSRR-2). S tem zakonom je določeno, da se za razvrščanje regij po stopnji razvitosti uporablja indeks razvojne ogroženosti. Ta je opredeljen kot relativni kazalec razvitosti razvojne regije, izračunan na podlagi ponderacije kazalcev razvitosti, ogroženosti in razvojnih možnosti (prav tam).

Glede na indeks razvojne ogroženosti je vlada sprejela Sklep o razvrstitvi razvojnih regij po stopnji razvitosti za programsko obdobje 2007-2013, s katerim je razvrstila slovenske regije po stopnji razvoje ogroženosti:

1. pomurska (159,5), 2. notranjsko-kraška (127,0), 3. podravska (116,8), 4. spodnjeposavska (116,8), 5. zasavska (113,9), 6. koroška (103,9), 7. jugovzhodna Slovenija (101,7), 8. goriška (93,8), 9. savinjska (92,3), 10. gorenjska (83,1), 11. obalno-kraška (82,4) in 12. osrednjeslovenska (8,7).

Sprejetje Zakona o razvojni podpori pomurski regiji za obdobje 2010–2015 (ZRPPR1015), ki je stopil v veljavo 1. januarja 2010, potrjuje, da se država zaveda kontinuitete spiralne nerazvitosti pomurske regije. S tem pa tudi kaže na neučinkovitost države pri načrtovanju in spodbujanju skladnega regionalnega razvoja na državni ravni. Država želi s spodbujanjem podjetništva in podporo terciarnemu izobraževanju povečati konkurenčnost gospodarstva in izboljšati prožnost trga dela, s skladnejšim razvojem regij pa izboljšati kakovost življenja v urbanih in ruralnih območjih. Državni razvojni program je razvojno naravnan, vendar se postavlja vprašanje, kako je z njegovo dejansko realizacijo in implementacijo na regionalnem nivoju. V okviru Zakona o razvojni podpori pomurski regiji so sredstva namenjena naslednjim področjem: spodbujanju investicij podjetij in ustvarjanju novih delovnih mest (65 % sredstev), spodbujanju razvoja človeških virov (16 % sredstev), spodbujanju socialnega podjetništva (6 % sredstev), promociji regije za tuje in domače investitorje (5 % sredstev) in podpori pri pripravi ter izvajanju razvojnih projektov (7 % sredstev).

Sprejetje Zakona o razvojni podpori pomurski regiji predstavlja pravno-formalni okvir za zmanjševanje regionalnih razlik ter spodbujanje uravnoteženega razvoja regije. Zakon je bil sprejet zaradi dodatnih ukrepov za spodbujanje razvoja v pomurski regiji v šestih letih, za kar bi bilo iz proračuna namenjenih 33 milijonov evrov. Po zakonu je za izvajanje programa bila ustanovljena projektna pisarna, ki je s 1. januarjem 2013 prenehala delovati in koordinator za izvajanje zakona je postala RRA Mura. Regionalna razvojna agencija Mura (RRA Mura) je

vodilna razvojna institucija v Pomurju za izvajanje razvojnopospesovalnih nalog in projektov. Njihov namen je spodbujanje razvoja na regionalni ravni ter povezovanje javnega in zasebnega sektorja. Regijskemu gospodarstvu nudijo strokovno-tehnično podporo. Njihova vizija je: »RRA Mura kot razvojna institucija in vmesnik med javnim in zasebnim sektorjem more prispevati k enakomernejšemu gospodarskemu in pravičnejšemu socialnemu razvoju Pomurja. Deluje kot 'učeča organizacija', podvržena 'obvladovanju sprememb'« (RRA Mura). V pripravi je Regionalni razvojni program Pomurje 2014–2020, ki ga bodo koordinirale regionalne razvojne agencije. Od RRA Mure, kot osrednje institucije, odgovorne za izvajanje regionalnih projektov se pričakuje proaktivna vloga odkrivanja, spodbujanja ter podpora regionalnim projektom, ki imajo potencial in so razvojno naravnani.

Regionalni razvojni program pomurske regije 2007–2013 (RRP pomurske regije) je za uresničevanje ciljev identificiral pet razvojnih prioritet: gospodarski razvoj in razvoj turizma, razvoj človeških virov, izgradnjo infrastrukture, okolje in prostor ter kmetijstvo in razvoj podeželja (RRP pomurske regije). V okviru zakona za Pomurje (ZRPPR1015) je prav tako, v 4. členu, opredeljen program spodbujanja konkurenčnosti pomurske regije v obdobju 2010–2015, ki je namenjen ustvarjanju novih delovnih mest in ohranjanju obstoječih, vzpostavljanju razvojne infrastrukture ter odpravljanju posledic gospodarske in finančne krize v pomurski regiji (ZRPPR1015). Regionalni razvojni program pomurske regije je tako temeljni programski dokument na regionalni ravni za Pomurje, saj vsebuje cilje in ukrepe, s katerimi se želi približati ostalim regijam in slovenskemu povprečju.

Med prioritetskimi ukrepi za razvoj konkurenčnosti pomurske regije so investicije v geotermalno energijo, kmetijstvo in turizem, kakor tudi v obnovljive vire energije ter spodbude za zaposlovanje in razne davčne olajšave za investiranje v regijo. Dodatne državne spodbude so v slabše razvitih regijah, kamor spada Pomurje, vsekakor dobrodošle, vendar pa ostaja bojazen, da zaradi državne pomoči Pomurci vzamejo državne spodbude in pomoč že skoraj kot »dejstvo«²⁵. Podjetja vsaka »umetna pomoč« ohranja pri življenju ter tako tudi na trgu neupravičeno, saj trg podjetja, ki niso konkurenčna po zaslugi lastnega znanja in razvoja, sam izloči.

---

²⁵ Primer tekstilne tovarne Mura, ki je v letih 2002 in 2004 prejela državno pomoč (skupaj 13 milijonov evrov) ter kljub temu leta 2009 končala s stečajem. Leta 2011 sta jo spet s pomočjo državne pomoči kupila Mojca Lukančič in partner, ampak je tudi AHA Mura maja 2014 končala v stečaju (Vlada RS in AJPEŠ).

Poudarek je na tem, da je za spodbujanje regionalnega razvoja in zmanjševanje zaostanka za ostalimi regijami ter predvsem za preprečitev večanja teh razlik na eni strani vsekakor potrebna zakonska in pravna podlaga, ki omogoči zapolnitev nastale vrzeli iz preteklosti, na drugi strani pa nujni predvsem postavljeni temelji in pogoji, da se je regija brez posebnih intervencij in dodatnih pomoči sposobna sama razvijati ter konkurirati. Ko bo regija postala zanimiva za investitorje, podjetja, izobražene in turiste, bo lahko gradila na svoji dodani vrednosti in se tako postavila ob bok razvitejšim regijam ter regijam, ki so na dobri poti do tja. Pomurje se mora s potenciali, ki jih ima (gostoljubje, prijaznost, neokrnjena narava, termalna zdravilišča, kmetijstvo in turizem), diferencirati ter tako postati prepoznavna regija, z ustvarjanjem višje dodane vrednosti pospešiti svojo rast in razvoj ter najprej zmanjšati razlike v razvitosti in zaostanek za razvitejšimi regijami ter jih poskušati trajno odpraviti.

4 Migracije

Pojav migracij zasledimo v vseh zgodovinskih obdobjih. Ljudje so se selili zaradi različnih razlogov, prevladovala pa je želja po boljšem in lepšem življenju. Zaradi srečevanja z novim socialnim okoljem migracije pomenijo prilagajanje novim razmeram, navadam in izkušnjam. Se pa migracije razlikujejo glede na različne zgodovinske, kulturno in družbeno-politične okoliščine (Lukšič-Hacin 1999, 142).

Pri nas se je s sociologijo migracij največ ukvarjal Peter Klinar (1976), ki pojem migracija oziroma selitev opredeljuje kot fizično gibanje posameznikov ali skupin v geografskem prostoru, ki ima za posledico relativno trajno spremembo kraja bivanja. Pojem vsebuje emigracijo²⁶ in imigracijo²⁷. Ločimo notranje in zunanje selitve. Ko ljudje menjajo bivališča znotraj države prihaja do notranjih selitev, s prestopom državne meje pa pride do zunanjih ali meddržavnih oziroma mednarodnih selitev. Pri migracijah je pomembna relativna trajnost bivanja v novem socialno-kulturnem okolju. Imigranti morajo ostati v novi imigrantski družbi več kot eno leto, da jih je mogoče ločiti od ostalih skupin (turisti, obiskovalci, sezonski delavci). Migracije lahko nadalje delimo še na ekonomske, politične, organizirane in neorganizirane – ilegalne, konservativne/inovacijske ter beg možganov (Klinar 1976). Tudi

---

²⁶ Emigracije pomenijo gibanje, odhajanje, izseljevanje ljudi iz izvorne (emigrantske) družbe v imigrantsko družbo (Klinar 1976, 16).

²⁷ Imigracije predstavljajo trajen prihod oziroma priselitev v imigrantsko družbo (Klinar 1976, 17).

Bevčeva poudarja, da migracije pomenijo mobilnost prebivalstva, ki vodi v trajno spremembo bivališča (Bevc 2004, 4). Cohen pa izpostavlja, da so migracije značilne za vsako regijo posebej in so povezane z novimi globalizacijskimi gibanji (Cohen 1995, 7). Od preteklega desetletja 21. stoletja se svet sooča z največjimi migracijami doslej, tako znotraj držav kot med državami. Velik del teh migracij poteka na Kitajskem, kjer se ljudje množično selijo iz podeželja v mesta, saj država doživlja industrijsko in razvojno revolucijo (Arnold 2012, 3).

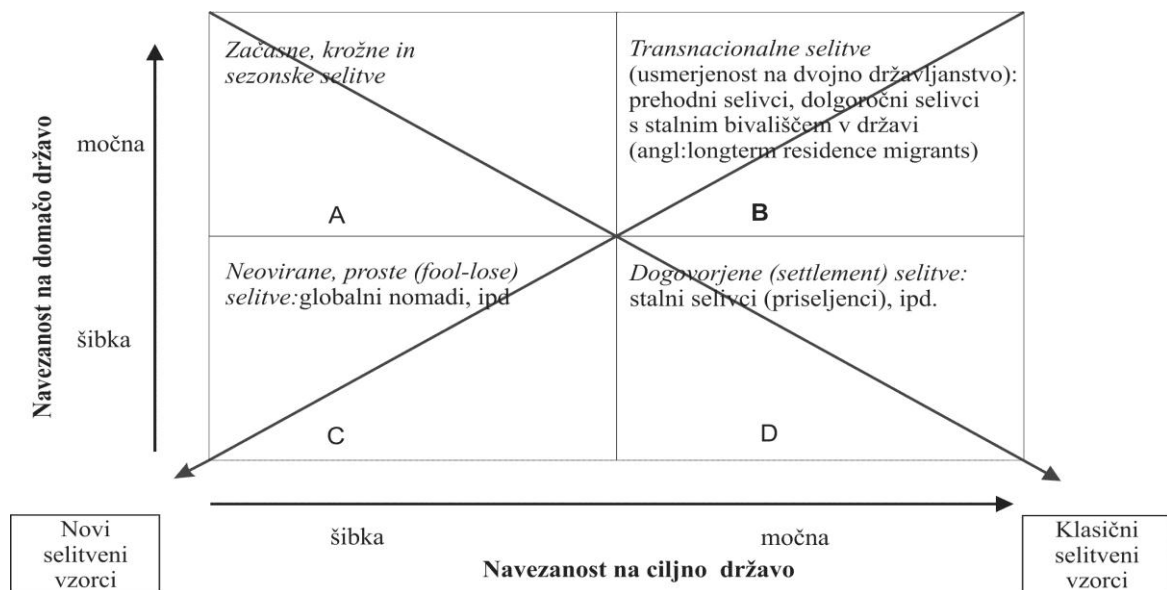
Pozna industrijska doba je zarisala ostro in jasno ločnico med *mobiliteto* ter *migracijami* kot med pozitivnim, zaželenim, in negativnim, nezaželenim pojavom. Mobilnost je do danes ohranila pozitiven predznak, saj spodbuja »fleksibilnega« delavca, da se prilagodi trgu dela in se seli za prostimi delovnimi mesti, medtem ko migracija predstavlja mobilnost med državami in je predmet političnih in zakonskih restrikcij (Beck 2000, 30). Za uspešnost države na področju znanosti in tehnologije je pomembna mobilnost visoko usposobljenih kadrov, vendar pa hkrati obstaja tveganje za trajni odliv strokovnjakov (Bevc 2004, 147). V tem primeru se zaželena fleksibilnost spremeni v nezaželeno migracijo. V procesu globalizacije so se oblikovali trije scenariji nadnacionalne (post-national) distribucije dela in bogastva (Beck 2000, 30):

1. Premik svetovnega prebivalstva – naraščajoča neenakost ter vedno večje razlike med bogatimi državami na severu in revnimi državami na jugu bodo sprožili premike prebivalstva v dele sveta z zadovoljivim standardom.
2. Migracije delovne sile – v prihodnosti bodo migrirala delovna mesta (ter izobraževalne priložnosti), in ne ljudje, v prenaseljene revne regije z visoko stopnjo brezposelnosti. Primer so administrativne storitve, klicni centri, storitve informacijske tehnologije, nabava in razvoj izdelkov iz Amerike in Evrope v manj razvite države, kot so Kitajska, Indija, Brazilija, Rusija in druge (Kesavan in drugi 2013; Massini in Miozzo 2010).
3. Meddržavna (transnational) delitev dela med revnimi in bogatimi državami – odprava razdalje, ki jo omogoča informacijska tehnologija, bo omogočala meddržavno distribucijo dela in bogastva na dolgi rok. Bogate države bodo manj kvalificirana delovna mesta izvozila v revne države, v bogatih državah z relativno nizko gostoto prebivalstva ter visoko povprečno izobraženostjo pa se bodo ustanovila kvalificirana delovna mesta.

Na tem mestu je potrebna tudi opredelitev pojmov migracija in selitev. Predvsem sociologi (Klinar 1976) delijo selitve na lokalne selitve in migracije. Razlika je v tem, da selitve znotraj lokalne skupnosti ne pretrgajo ekonomskih, družbenih, sorodstvenih ali drugih vezi, medtem ko migracije te vezi pretrgajo, saj gre za selitve med lokalnimi skupnostmi. Dejavniki migracij so raznovrstni ter odvisni od vrste migracij in časa, v katerem potekajo. Obstajajo mnogi razlogi za migracije, kot so geografski, demografski, družbeni, politični, kulturni, psihološki in drugi dejavniki migracij. Demografski dejavniki so povezani z reprodukcijo prebivalstva kot celote, saj se ljudje običajno odseljujejo iz regij z visokim naravnim prirastkom v regije z nizkim naravnim prirastkom. Družbeni dejavniki se odražajo v želji po mestnem življenju, več možnostih izobraževanja otrok ter uporabi prostega časa. Kulturni dejavniki povzročajo, da se migranti raje selijo v kulturno sorodnejša območja, geografski dejavniki migracij so pa povezani z naravo in družbenogeografskimi značilnostmi posameznih regij, kot so klimatske, geomorfološke, prometne, poselitvene in druge značilnosti (Malačič 2003, 171). Najpogostejši vzroki za migracije pa so ekonomski dejavniki, ki jih opisujem v nadaljevanju.

Nov pojem tekoče selitve (*liquid migration*) je vpeljal Engbersen s sodelavci leta 2011. Gre za poseben vzorec sodobnih meddržavnih selitev, ki so se oblikovale po širitvi EU, in so tako imenovane »individualizirane selitve«, nastale zaradi odprtih meja in prostega pretoka delovne sile med državami EU. Značilnost tekočih selitev je, da so trdne in stabilne družbene institucije (družino, službo, skupnost, okolico in državo) nadomestili fleksibilni in »vitki« odnosi (Glorius 2013, 31). Tekoče selitve je omogočila »individualizacija družinskih odnosov v srednji in vzhodni Evropi.« V ta nov selitveni vzorec so vključeni mladi selivci z manj družinskih družinskimi obveznostmi v svoji izvorni državi. Iz analize meddržavnih selitev iz srednje in vzhodne Evrope na zahod po širitvi EU leta 2004 ter 2007 je Engbersen razvil model sodobnih selitvenih tokov. Model temelji na dveh izhodiščih, na stopnji navezanosti na domovino ter na stopnji navezanosti na ciljno državo (Bevc in Uršič 2013, 9). Ukinjanje meja s širitvijo EU ter nove, napredne tehnologije so izoblikovale nove migracijske vzorce in povzročile nepredvidljive migracije. Za tekoče selitve velja, da so zelo »delovno motivirane (*labour-motivated*)«, podobno kot pri delovnih migrantih v 60. in 70. letih, vendar imajo današnji delavci zaradi odprtih meja več priložnosti (Glorius 2013, 33–35). Slika 4.1 prikazuje različne vzorce delovnih selitev na podlagi opredeljenih dimenzij in štiri tipične vzorce meddržavnih selitev.

Slika 4.1: Različni vzorci delovnih selitev in različne vrste selivcev po širitvah Evropske unije v preteklem desetletju

Vir: Engbersen in drugi (2011) v Bevc in Uršič (2013, 10).

Z analizo²⁸ so ugotovili hkratni obstoj tako »klasičnih« kot »novih« selitvenih vzorcev. Klasični vzorci so prikazani z diagonalo od A do D, diagonala od B do C pa prikazuje nove, »tekoče« selitvene vzorce. Engbersen s sodelavci tako ugotavlja, da oblike mobilnosti niso univerzalne in da so odvisne od okoliščin (institucionalnih) ter da je širitev EU ustvarila notranji evropski trg dela, ki spodbuja dvojni trg dela za priseljence (predvsem manj izobražene) z vzhoda na zahod in tako omogočila pluralnost selitvenih vzorcev vzhod-zahod (Bevc in Uršič 2013, 9).

Socioekonomija migracije razlaga kot obliko investicij v človeški kapital, ki izhaja iz teorije človeškega kapitala. Gary Becker in Theodore Schultz sta kot osnovni motiv investiranja vase z izobraževanjem, izpopolnjevanjem in usposabljanjem opredelila povečanje bodočega dohodka in zadovoljstva (Becker, 1964; Schultz 1971).

Zaradi gospodarske krize, političnih (Danska, Nizozemska, Grčija) in drugih sprememb ter povečanega negativnega odnosa do priseljencev se je ob koncu preteklega desetletja začela spreminjati migracijska politika za pritegnitev visokoizobraženih kadrov. Politika je postala

²⁸ Na primeru priseljencev na Nizozemsko, predvsem iz Poljske (Engbersen in drugi v Bevc in Uršič 2014, 9).

bolj restriktivna, saj je na eni strani prišlo do bolj poostrenih nadzorov meddržavnih selitvenih tokov ter na drugi strani do zaostrovanja pogojev za trajno imigracijo, predvsem tistih, ki imajo slabe možnosti za zaposlitev. Španija, Irska, Velika Britanija in nekatere novejšje članice, Estonija in tudi Slovenija, so poostriale migracijsko politiko na področju delovnih selitev (Bevc in Uršič 2013, 41; OECD 2014).

4.1 Teorije migracij

Migracije kot pojem povezujejo različne znanstvene discipline, antropologijo, demografijo, ekonomijo, zgodovino, sociologijo in druge. Te vede raziskujejo in pojasnjujejo vzroke v okviru svoje znanosti, vendar nam šele skupek vseh dejavnikov poda globlji vpogled v pojem migracij. Z raziskovanjem vzrokov migracij so se razvile tudi različne teorije migracij. V magistrskem delu bom opisala pristope različnih ved ter izpostavila ekonomske teorije migracij. Tabela 4.1 prikazuje pristop posameznih disciplin k migracijam, njihovo enoto opazovanja ter osnovno hipotezo.

Tabela 4.1: Teorije migracij z vidika različnih disciplin

Znanstvena veda	Raziskovalno vprašanje	Nivo/enota opazovanja	Dominantna teorija	Vzorec hipoteze
Antropologija	Kako migracije vplivajo na kulturne spremembe in vplivajo na etnične identitete?	Prevladuje mikronivo/posamezniki, gospodinjstva, skupine	Relacijska ali strukturalna in transnacionalna	Socialne mreže pomagajo ohranjati kulturne razlike
Demografija	Kako migracije vplivajo na demografske spremembe?	Prevladuje makronivo/prebivalstvo	Racionalna (pretežno povezano z ekonomijo)	Priseljevanje povečuje rodnost
Ekonomija	Kateri dejavniki pojasnjujejo nagnjenost k migriranju ter njegov učinek?	Prevladuje mikronivo/posameznik	Racionalna: teorija človeškega kapitala in hipoteza potiska in potega (push-pull)	Vključitev je odvisna od človeškega kapitala priseljencev
Zgodovina	Kako razumeti izkušnje priseljencev?	Prevladuje mikronivo/posamezniki in skupine	Eschewsova teorija in hipoteza testiranja	Nobena teorija ni v uporabi
Pravo	Kakšen je vpliv pravne zakonodaje na migracije?	Makro- in mikronivo/politični in pravni sistem	Institucionalna in racionalna (povzeta po vseh družboslovnih vedah)	Pravice ustvarjajo spodbude za migrante (Rights create incentive structures for migrants)
Politične vede	Zakaj države težko nadzorujejo migracije?	Prevladuje makronivo/politični in mednarodni sistemi	Institucionalna in racionalna teorija	Države so pogosto »ujete« v interese migrantov (States are often captured by proimmigrant interests)
Sociologija	Kaj pojasnjuje vključevanje priseljencev?	Prevladuje makronivo/etnične skupine in družbeni sloj	Strukturalna in/ali teorije funkcionalistov	Vključitev priseljencev je odvisna od socialnega kapitala

Vir: Brettel in Hollifield (2000, 3).

Cilj antropologov je medkulturna primerjava, ki omogoča generalizacijo v času in prostoru ter s tem »zakonodajno« (nomothetic) teorijo. Bolj kot odgovoriti na vprašanja, kdo, kdaj ter zakaj migrira, poskušajo antropologi skozi etnografijo zaobjeti izkušnjo biti imigrant ter pomen socialnih sprememb za migrante, ki so posledica selitve iz enega okolja v drugega. Ključno vprašanje demografije je, kako migracije vplivajo na naravo demografskih sprememb, saj so rojstva, smrt in selitve glavni elementi demografske slike prebivalstva. Raziskovalna vprašanja zgodovinarjev so osredotočena na določena mesta in kraje in jih prav tako zanima, kaj so vzroki in posledice selitev prebivalstva. Podrobneje se sprašujejo, kdo, kdaj in zakaj se preseli ter zakaj nekateri ostanejo. Pravniki ugotavljajo, da so migracije odvisne od osnove (ureditve oziroma zakonodaje), na kateri temelji migracijska politika. V državah, kjer so primarni kriteriji za izdajanje dovoljenj za priseljevanja znanje in sposobnosti posameznikov, se bo odražal drugačen vzorec v rasti migrantov kot v državah, ki temeljijo na socialnih strukturah (družina, begunci). Politične vede upoštevajo tri pristope k migracijam, in sicer: vlogo države pri obvladovanju migracijskih tokov in svojih mej, vpliv migracij na institut suverenosti in državljanstva ter vprašanje integracije migrantov v družbo. Sociologi poskušajo odgovoriti na vprašanje, zakaj se pojavi migracija ter kako poteka skozi čas. Delijo si teoretični okvir z antropologi, saj imata obe vedi temelje v klasični sociološki teoriji (Marx, Durkheim, Weber) in spremljata družbene odnose v procesu migracije. Čeprav sociologe zanimajo tudi vzroki migracij, je glavni poudarek preučevanja na pojavu vključitve priseljencev. Sociologija ne postulira samo ene posledice (asimilacije), ampak se osredotoča tudi na posledice, ki so odvisne od dejavnikov, kot so socialni kapital, trg delovne sile ter vrsta institucionalnih struktur. Heisler se osredotoča na sociološki vidik preučevanja ekonomij enklav (enclave economy) in na etnično podjetništvo (Brettel in Hollifield 2000, 4–5).

Prve teorije migracij so s področja ekonomije in izpostavljajo ekonomske razloge za prostovoljno migracijo, ki prevladujejo še danes. Z izdajo *Zakonov migracij* leta 1885 je E. Ravenstein podal prvo analizo zakonitosti migracij. Ugotavljal je, da so za zakonitost migracij pomembne kratke razdalje, da so ženske bolj nagnjene k migracijam, da migracije potekajo v etapah, da je ruralno prebivalstvo bolj mobilno od mestnega, da tehnološki razvoj pospešuje migracije ter da so najpomembnejši dejavniki migracij ekonomski. Njegove posplošitve so omejene, saj so odvisne od gospodarske razvitosti določene države, kot tudi od drugih značilnosti, ne razlagajo pa tudi vzrokov migracij, kar je postalo zanimivo v kasnejšem obdobju (Malačič 2003, 172).

Usmerjenost na raziskovanje vzrokov migracij je privedla do teorij, ki jih bom na tem mestu tudi opisala in so za analiziranje vprašanj in hipotez socioekonomskih implikacij tudi najbolj relevantne.

4.2 Hipoteza potiska in potega (push-pull)

Teorija »push-pull« je vezana na idealnotipski model in poskuša razložiti vzroke migracijskih gibanj preko dejavnikov odselitvenega in priselitvenega prostora. Na odselitvenem območju prevladujejo dejavniki potiska, ki potiskajo posameznika iz izvorne regije. Med dejavnike odbijanja spadajo: izguba zaposlitve, izčrpavanje naravnih bogastev, ekonomska stagnacija, padeč standarda, neperspektivne razmere za osebni razvoj, majhne možnosti vpliva ali participacije, alienacija ter različne vrste diskriminacije (etnična, rasna, verska). Med dejavnike potega oziroma privlačevanja na priselitvenem območju spadajo: zaposlitvene priložnosti, podjetniške in inovacijske dejavnosti, napredovanje v službi, višji redni dohodek in možnost dodatnih zaslužkov, izobraževanje, bogatejša ponudba kulturnih, intelektualnih, prostočasnih in ostalih vsebin, boljše klimatske in stanovanjske razmere, kvalitetnejše šolanje otrok itd. Pri tem moramo upoštevati, da imajo pripadniki različnih slojev posebne interese. Pomembna je predpostavka, da so znani tako pozitivni kot negativni dejavniki v izvorni družbi, medtem ko za družbo priselitve največkrat velja, da se o negativnih in pozitivnih dejavnikih le predpostavlja. Prevladovanje enih ali drugih dejavnikov lahko vodi do pozitivnega ali negativnega selitvenega prirasta na nekem območju. Pomanjkljivost push-pull teorije je, da ne poda celovitega objektivnega odgovora, ali so migracijo povzročili prevladujoči dejavniki na odselitvenem območju ali so prevladali dejavniki na priselitvenem območju (Klinar 1976; Lukšič-Hacin 1999; Bevc in drugi 2004; Malačič 2006).

Tako je E. Lee (1966) uvedel še podrobnejšo razdelitev dejavnikov migracij z uvedbo vmesnih ovir in osebnih dejavnikov. Poudaril je, da so pomembne subjektivne ocene različnih dejavnikov in nepopolna obveščenost posameznika o njih. Izhajati je treba tudi iz potreb, ki jih posamezniki subjektivno doživljajo, saj je večina dejavnikov po tej teoriji odvisna od tega, kako posameznik dojema svoje življenje in položaj v družbenem življenju (v Malačič 2006, 160).

Ekonomski pristop je podal najbolj celovit pogled na migracije, vendar pa ne moremo govoriti o enotnosti razlage pojava migracij (Malačič 2006).

4.3 Neoklasične teorije migracijskih tokov

4.3.1 Makroekonomski pristop

Ta pogled razlaga migracije z makroekonomskimi kategorijami in povezavo med njimi. Avtorji (Massey in drugi 1993, Straubhaar 1988) opredeljujejo povezave med migracijami ter agregatno stopnjo zaposlenosti, brezposelnostjo, bruto domačim proizvodom, investicijami, izvozom, uvozom in drugimi agregatnimi stopnjami. Migracije so opredeljene kot bruto ali neto²⁹ migracije. Mednarodne migracije nastanejo zaradi geografskih razlik v ponudbi in povpraševanju po delovni sili. V državah z veliko ponudbo delovne sile glede na kapital prevladujejo nizki dohodki, medtem ko v državah z relativno omejeno ponudbo delovne sile prevladujejo višji dohodki. Zaradi razlik v plačah se delavci iz držav z nizkimi plačami selijo v države z višjimi plačami. V obratni smeri se oblikuje tok kapitala in s tem tudi človeškega kapitala, kar pomeni tok migracij visoko izobraženih ljudi (Massey in drugi 1993, 433; Brettel in Hollifield 2000, 51).

Dejavniki, ki poleg razlik v mezdah še vplivajo na agregatno ponudbo in povpraševanje po migrantih, so velikost in stopnja rasti aktivnega prebivalstva, trajanje izobraževanja, starost pri upokojevanju, vključenost žensk v delovno silo ter tedenski in letni delovni čas (Straubhaar 1988, 84).

4.3.2 Mikroekonomski pristop

Avtorji (Sjaastad 1962, Todaro 1969, Todaro in Maruszko 1987 v Massey in drugi 1993) pri tem pristopu predpostavljajo popolno konkurenco na trgih gospodarstva. Spremembe v zaposlitvenih priložnostih med panogami in regijami povzročijo potrebo po migracijah mobilnosti delavcev. Posameznik se bo odločil za migracijo, ko bo optimalno lociran glede na svoje sposobnosti. Odločil se bo za tisto lokacijo, kjer bo njegov neto donos največji. Ta

---

²⁹ Neto migracije = imigracije – emigracije. Emigracije pomenijo izselitev, imigracije pa priselitev (Malačič 2003).

teorija predpostavlja, da so delavci popolnoma obveščeni z informacijami, ki jih potrebujejo za svojo odločitev o migriranju. Po tej teoriji so edini razlog za migracije razlike v mezdah, torej trg dela. Delavci z migriranjem vzpostavljajo novo ravnovesje in s tem novo ravnovesno raven mezd (Massey in drugi 1993, 434; Malačič 2003, 173).

4.3.3 Teorija človeškega kapitala

Teorija človeškega kapitala je paradigmatsko sorodna mikroekonomskemu pristopu in je podrobneje razložena v *razdelku 2.1*, zato bom na tem mestu povzela ključne elemente. Posameznik se bo odločil za migracijo zaradi pričakovanega donosa (zaslužka) v kraju priselitve. Razlika v zaslužku mora pokriti stroške preselitve, oportunitetne in psihične stroške. Racionalna odločitev posameznika je, da v kolikor ima posameznik večjo trenutno vrednost donosov, od trenutno potrebnih stroškov za selitev, se bo odločil za selitev. Po tem pristopu je lahko migracija za posameznika ugodna, za družbo pa neugodna. Na eni strani preselitev iz ruralnega v urbano območje posamezniku hitro povrne stroške preselitve, po drugi strani pa takšne migracije praznijo ruralno območje in povečujejo povpraševanje po stanovanjih in povzročajo dodaten pritisk na infrastrukturne objekte v mestih (Armstrong in Taylor 2000, 153; Malačič 2003, 174). Teorija človeškega kapitala je najprimernejša tudi za razlago »bega možganov« iz določene izvorne regije, saj so zaradi donosnosti investicije mladi bolj mobilni. Izobraženi mladi gledajo na migracijo kot na investicijo, da dobijo primerno zaposlitev in se nadalje strokovno izobražujejo, vlagajo v človeški kapital (sebe) in s tem zvišujejo dohodek (Becker 1964; Schultz 1971; Benc 2004).

4.3.4 Nova ekonomija migracij

Pri preučevanju migracij se je oblikoval tudi pristop, imenovan »nova ekonomija migracij«, katerega ključni poudarek je na gospodinjstvu ali družini. Poudarja, da ljudje ne pričakujejo le povečanja pričakovanega dohodka, ampak stremijo tudi k minimiziranju tveganja oziroma razpršitvi tveganja. Pristop združuje do sedaj znane pristope in poskuša podati analizo širšega okolja za preučevanje migracij (Massey in drugi 1993; Bonifazi 2002).

Po tej teoriji gospodinjstva lažje kot posamezniki kontrolirajo tveganje za svoj ekonomski položaj z razpršitvijo gospodinjstev, kot je delo posameznikov. Medtem ko nekateri

družinski člani delajo v domačem gospodinjstvu, drugi delajo v tujini in njihove plače ter zaposlenost niso vezane na domače gospodarstvo. V primeru, da se lokalne gospodarske razmere poslabšajo in dejavnosti ne prinašajo zadostnih dohodkov, se gospodinjstva lahko zanašajo na podporo migrantov in njihovih nakazil iz tujine. V razvitih državah se tveganje za dohodek gospodinjstev v splošnem zmanjša preko zasebnih zavarovalniških trgov in vladnih projektov, medtem ko države v razvoju nimajo razvitih institucionalnih mehanizmov za upravljanje s tveganjem, krediti niso na voljo ali pa so dragi. Odsotnost javnih in nedostopnost zasebnih zavarovalnih in kreditnih programov ter tržne nepravilnosti povzročajo močan pritisk na migracijo (emigracijo) (Massey in drugi 1993).

Predpostavke in hipoteze nove teorije migracij so precej drugačne od pogleda neoklasičnih ekonomistov, saj je prenesla poudarek od posameznika na gospodinjstvo oziroma družino. Razlike v plačah niso edini pogoj za nastanek mednarodnih migracij, saj lahko do njih pride, ker želijo gospodinjstva razpršiti tveganje. Vlade posameznih držav lahko vplivajo na migracije tako s politiko na trgu dela, trgih kapitala ter na zavarovalniških trgih. Teorija poudarja, da obstajajo močne spodbude za gospodinjstva, da se vključijo tako v migracije kot v lokalno dejavnost. Želje po prisotnosti v lokalnih ekonomskih dejavnostih lahko povečujejo nagnjenost k migracijam kot sredstvu za premostitveni kapital in tveganja, da bodo morali vlagati v te dejavnosti (prav tam).

Trditev nove ekonomije migracij je, da so migracije predvsem pomemben vir dohodka gospodinjstev in da imajo gospodinjstva močne spodbude k investiranju resursov v aktivnosti, ki nudijo dostop k novim virom dohodkov, vendar pa ni nujno, da te aktivnosti maksimirajo celotne dohodke. To se razlikuje od neoklasične ekonomije, ki predpostavlja, da je dohodek homogeno »blago«. Neoklasična ekonomija trdi tudi, da povečanje realnega dohodka enako vpliva na ljudi, ne glede na njihov položaj v družbi ali dohodkovni razporeditvi. Nova ekonomija migracij pa trdi drugače, in sicer da gospodinjstva v tujino pošiljajo družinske člane ne le zaradi izboljšanja absolutnega nivoja dohodka, ampak tudi zaradi relativnega izboljšanja glede na ostala gospodinjstva. Ključen tako postane koncept relativnega prikrajšanja (Massey in drugi 1993, 438). Hipoteza relativnega prikrajšanja nove ekonomije migracij je, da če držimo pričakovane dohodkovne koristi migracije konstantne, je odločitev gospodinjstva, da pošlje člana na tuje trge dela, posledica relativnega prikrajšanja znotraj referenčne skupine. Ob danem začetnem absolutnem dohodku gospodinjstva in pričakovanem neto dohodku zaradi migracij je verjetneje, da bodo relativno bolj prikrajšana gospodinjstva

poslala člana na tuje trge dela kot pa relativno manj prikrajšana gospodinjstva (Stark 1991, 123).

Politika držav in gospodarske spremembe, ki vplivajo na porazdelitev dohodka, tako vplivajo na migracije. Če se dohodek v državi zviša in to ne bo spremenilo relativno pomanjkanje nekaterih (revnejših) gospodinjstev, se bodo povečale spodbude za migracijo. Poudarjajo, da je med najpomembnejšimi programi, s katerimi država lahko vpliva na obseg migracij, program zavarovanj proti brezposelnosti (Massey in drugi 1993).

4.3.5 Teorija dvojnega trga dela

Teorija dvojnega trga dela se razlikuje od ostalih teorij, saj omenjene teorije razlagajo migracije na podlagi racionalne izbire na mikroravni, medtem ko teorija dvojnega trga dela ugotavlja, da so mednarodne migracije nastale zaradi notranjih potreb po delu v sodobnih industrijskih družbah. Zagovornik teorije, Piore (1979), poudarja, da mednarodne migracije nastanejo zaradi stalnega povpraševanja po delu priseljencev, ki je sestavni del gospodarske strukture razvitih držav. Migracije ne nastanejo zaradi potisnih dejavnikov (nizke plače ali visoke brezposelnosti), ampak zaradi dejavnikov potega iz razvite regije (nenehne in neizogibne potrebe po tujih delavcih). Potrebe nastajajo zaradi naslednjih značilnosti razvitih držav (Piore 1979):

- *Strukturna inflacija:* plače odražajo tako pogoje povpraševanja in ponudbe po delovni sili kot tudi status in prestiž, ki ga ljudje pričakujejo. Delodajalci ne morejo privabiti delavcev za nekvalificirana delovna mesta z višjo plačo, saj bi to zamajalo družbeno opredeljena razmerja med statusom in plačilom. Privabljanje domačih delavcev z višjimi plačami predvsem v obdobjih pomanjkanja delovne sile je drago in moteče, zato delodajalci iščejo cenejše rešitve v zaposlovanju priseljencev, ki so pripravljeni delati za nižjo plačo.
- *Motivacijski problemi:* akutni motivacijski problemi se pojavljajo na dnu zaposlitvene hierarhije, kjer ni motivacije za vzdrževanje statusa in obstaja le malo možnosti za mobilnost navzgor. Ker dna hierarhije ne moremo odstraniti, delodajalci potrebujejo delavce, ki delajo samo zaradi plače same in ne zaradi statusa, zato so najprimernejša rešitev priseljenci, ki so pripravljeni prijeti za vsakršno delo, saj običajno delajo za preživetje.

- *Ekonomska dvojnost*: v vsakem gospodarstvu so navzoče delovno in kapitalno intenzivne panoge, ki se razlikujejo po obsegu in načinu dela. V delovno intenzivnih panogah prevladujejo nekvalificirana delovna mesta z nizkimi plačami in nestabilnimi pogoji in so neprivlačna za domače delavce, zato delodajalci zaposlujejo tujce. Domačim delavcem so zanimive kapitalno intenzivne panoge, kjer prevladujejo visoke plače in stabilnost.
- *Demografija ponudbe dela*: motivacijski problemi, strukturna inflacija ter ekonomska dvojnost povzročajo stalno potrebo po nekvalificiranih delavcih, ki so pripravljeni delati za nižjo plačo in v neugodnih razmerah. V preteklosti so bili v tej skupini predvsem najstniki in ženske. Ker je bila glavna družbena vloga žensk skrb za družino, so vstopale na trg dela do prvega otroka oziroma delale predvsem za dodatni zaslužek v družini. Z višjo in samostojno žensko participacijo v ponudbi delovne sile ter daljšim formalnim izobraževanjem posameznikov se je bazen teh dveh skupin močno skrčil, zato postajajo za opravljanje nekvalificiranih poklicev vse bolj pomembni imigranti.

Zaključki teorije dvojnega trga dela se precej razlikujejo od tistih, sprejetih na mikroravni. Domači delavci se izogibajo delovnim mestom brez statusa in z nizkimi plačami, s čimer se povečujejo zaposlitvene možnosti priseljencev. Zaradi strukturnih potreb gospodarstva tako nastaja večje ali manjše povpraševanje po delu priseljencev in tudi plače priseljenih delavcev, ne glede na povpraševanje, ostajajo nizke. Države nerade s pomočjo politik vplivajo na mednarodne migracije, ki bi pomenile majhne spremembe v plačah ali stopnjah zaposlenosti, saj priseljenci zapolnjujejo potrebe po delovnih mestih, ki so strukturno vpete v razvite postindustrijske države (Massey in drugi 1993, 444).

4.3.6 Teorija svetovnega sistema

Teorija svetovnega sistema poudarja, da je prihod kapitalizma v obrobne, nekapitalistične družbe ustvaril razmere, zaradi katerih so ljudje bolj mobilni in pripravljeni na selitev. Z željo po višjem dobičku ter večji blaginji, ki je vodila lastnike kapitala na nova področja (zemlja, surovine, delo ter novi trgi), so ta področja prišla pod kontrolo trga in migracije so se nezadržno povečale. V preteklosti je širitev potekala preko kolonizacije, danes pa večinoma

preko multinacionalk. Širitev kapitala³⁰, razvoj novih tehnologij in globalizacija so spremenili mnoge značilnosti lokalnih trgov in proizvajalcev, ker so jih nadomestili globalni trg in multinacionalke. Mnogi ljudje so se morali prilagoditi spremembam ali bili primorani spremeniti okolje (emigracija). Globalizacija se tako kaže na obdelovalnih površinah, surovinah in delovni sili. Poseben pomen pri razvoju migracij imajo distribucijski kanali ter kulturni in ideološki vpliv (Massey in drugi 1993, 447; Brettel in Hollifield 2000, 52).

Razvoj in spreminjajoči trendi so oblikovali potrebo po sistemskem pristopu k spremljanju mednarodnih migracij. Uporaba take analize je nastala z opazovanjem mednarodnega gibanja prebivalstva med posameznimi regijami, pri čemer se med regijami oblikujejo tudi drugi tokovi, kot so ekonomski, institucionalni, politični, kulturni, jezikovni in informacijski. Dejanske značilnosti posameznega migracijskega toka lahko opazimo skozi interakcijo procesov na različnih ravneh, kot so posameznik, gospodinjstvo, skupnost ter državna in mednarodna raven (Bonifazi 2002).

Sklenemo lahko, da so migracijski tokovi zapleten, kompleksen pojav, ki ga je težko enoznačno razložiti in opisati z samo eno teorijo. Tako nam lahko le združitev posameznih pristopov poda celovit in globlji vpogled v migracije, od makrovidika neoklasičnih ekonomistov, ki gledajo na migracije kot na odgovor na razlike v plačah na trgih dela, do mikrovidika in teorije človeškega kapitala, kjer je bistven posameznik, ki se bo odločil za migracijo s primerjavo začetnega stanja s pričakovanim po migraciji. Nova ekonomija migracij je prenesla raven analize na gospodinjstvo oziroma družino, kjer je migracija način razpršitve tveganja. Teorija dvojnega trda dela razlaga migracije skozi potrebe po delu imigrantov, ki so sestavni del hierarhije dela v sodobnih družbah. Vzrok za gibanje prebivalstva teorija svetovnega sistema vidi v razvoju svetovnega trga, širitvi trga ter globalizaciji.

V prihodnosti lahko pričakujemo, da bodo dejavniki, kot so demografska gibanja (struktura prebivalstva), ekonomski dejavniki (razlike v dohodkih in zaposlenosti), socialne razmere (razlike v socialni varnosti) ter politične možnosti, močno vplivali na povečanje migracijskih gibanj. Še posebej ekonomske razlike in nove možnosti poceni transporta ter komunikacij

---

³⁰ Začetnice kapitalizma so države zahodne Evrope, Severne Amerike, Oceanija in Japonska (Massey 1993, 445).

povečujejo migracijske možnosti in s tem pospešujejo dejanske svetovne selitvene procese. Svet prihodnosti bo postal svet potujočih množic (Kovač 2003, 50).

5 Beg možganov

Besedna zveza »beg možganov« se je uveljavila leta 1950 in je označevala odhod znanstvenikov iz Evrope v Severno Ameriko. Pojem odraža povečano odselitev visoko izobraženih³¹ migrantov iz držav (regij) v razvoju v razvite države (regije) (Lowell in drugi 2004, 5). Učinke bega možganov se je na začetku analiziralo predvsem z vidika razvitih držav, z opredelitvijo človeškega kapitala kot pomembnega dejavnika gospodarske rasti je pojav postal zanimiv tudi za države v razvoju (Redek in drugi 2011, 621).

Od nastanka pojma so deljena stališča o tem, ali odselitev visoko usposobljene delovne sile pomeni samo izgubo ali tudi korist za izvirne države. Pionir na področju proučevanja bega možganov Walter Adams opredeljuje beg možganov kot »izgubo vitalnih resursov, ki jih ni mogoče nadomestiti«, saj človeški kapital kot strateški vir odhaja ravno iz tistih gospodarstev, v katerih lahko največ prispeva k splošni blaginji, v gospodarstva, ki so že dobro »založena« z znanstveniki in izobraženimi posamezniki (Adams 1968, 1).

Zgodnje proučevanje je izpostavljalo predvsem negativne učinke za izvirne države oziroma države odseljevanja. Avtorji (Johnson 1967; Grubel in Scott 1966; Bhagwati in Hamada 1974) poudarjajo, da odselitev visoko izobraženih zniža blaginjo tistih ki ostanejo. Ugotovitve potrjujejo zaskrbljenost izvornih držav o ekonomskem učinku selitve visoko usposobljene delovne sile. Velja splošna ugotovitev, da izguba izobraženega osebja povečuje razvojni razmik³² med državo izvora in državo prejemnico (v Lowell in drugi 2003). Kwok in Leland (1984) poudarjata, da beg možganov ne pomeni samo izgube visoko izobraženih, temveč najboljših posameznikov znotraj visoko izobraženih (v Lien in Wang 2005, 153).

V literaturi se poudarjajo tudi možni pozitivni učinki bega možganov na izvirne države oziroma regije. Miyagiwa (1991) izpostavlja, da beg možganov vpliva na dvig izobrazbene

---

³¹ Glede na kontekst časa je odvisno, kateri nivo izobražencev je zajet v območju odselitve. Še v sedemdesetih je srednja šola v Sloveniji predstavljala izobraženost, danes je šele izhodišče. Na nek način je »statusna degradacija« zajela tudi višje in visokošolsko izobrazbo (Bevc 2004, 3).

³² Avtorja Barro in Sala-i-Martin (1995) sta s študijo ugotovila, da enoletno povečanje povprečne izobrazbe delovne sile poveča produktivnost delavca med petimi in petnajstimi odstotki (v Lowell in drugi 2003).

ravni in dohodka v državi izvora. Stark (1991) dokazuje, da lahko migracija kvalificiranih delavcev v izvorni državi vpliva na višjo povprečno stopnjo človeškega kapitala na delavca (human capital per worker). Mountford (1997) trdi, da lahko ob negotovi migraciji beg možganov poveča povprečno produktivnost v izvornem gospodarstvu, ob predpostavki, da je človeški kapital v pozitivni korelaciji z verjetnostjo izseljevanja. Vidal (1998) dokazuje, da preko medgeneracijskega prenosa človeškega kapitala naključni val (*an incidental surge*) izseljevanja lahko pomaga izvorni državi iz pasti nerazvitosti (v Lien in Wang 2005, 154).

Beg možganov opišemo s širšo in ožjo definicijo. Medtem ko ožja definicija zajema samo migracijo znanstvenikov, inženirjev ter članov fakultet, se širša definicija nanaša na migracijo izobražencev iz manj razvitih regij v bolj razvite regije (Batista in drugi 2007, 3). V širšo definicijo spada tudi opredelitev Bevčeve, ki poudarja, da gre za izobražence, ki v regiji predstavljajo sam vrh različnih družbenoekonomskih področij ter »pomemben razvojni potencial, saj gre za posameznike, ki so običajno inovacijsko in razvojno orientirani ter iščejo nove možnosti v razvitejših socialnih okoljih« (Bevc 2003, 4).

V literaturi se poleg pojma beg možganov pojavljajo še drugi, povezani izrazi, kot so *brain waste*, *brain exchange*, *brain circulation*, *brain gain*, *brain drain*.

V OECD poročilu (1987) sta navedeni dve definiciji: *brain drain waste* ali *brain waste* ter *brain exchange*. *Brain drain waste* pomeni izgubo človeškega kapitala, do katere pride, če se migranti v tujini zaposlijo na delovnih mestih, ki ne zahtevajo uporabe in nadgradnje pridobljenega znanja. *Brain exchange* predstavlja dvostranski pretok znanja med državo emigracije in državo imigracije. Če prevladuje pretok le v eni smeri, se uporablja izraz »brain gain« ali »brain drain«, t. i. proces pridobivanja možganov (Giannoccolo 2009, 3). Po mnenju Straubhaarja (2000) je *brain exchange* značilen za EU zaradi »evropeizacije«, to je enotnega trga proizvodnje in ustvarjanja, medtem ko je *brain gain* značilen za ZDA (Straubhaar 2000).

Brain drain označuje pojav, s katerim država izgublja svoje izobražene elite, kar ogroža tudi nacionalni razvoj na dolgi rok, nasproten pa je pojav *brain gain*, v 90. letih oblikovan termin, ki pomeni poskuse, prizadevanja, programe in projekte, katerih namen je privabiti znanstvenike v določeno državo. Medtem ko je *brain drain* spontan pojav in odločitev posameznikov o tem, kje bodo delali in živeli, brez vplivov institucij, gre pri pojavu *brain gain* za načrtovano in načrtno vplivanje določenih institucij na odločitve znanstvenikov, da bi privabile najboljše akademike, znanstvenike ali druge profesionalce v določeno državo ali institucijo (Jałowiecki in Gorzelak 2004, 299).

V literaturi se pojavlja tudi pojem kroženje možganov, »*brain circulation*«. Gre za krožni proces, ko posamezniki v tujini študirajo, se tam zaposlijo, kasneje vrnejo v državo izvora in se potem spet vračajo nazaj, ker jim je bilo všeč v državi, kamor so emigrirali. Avtorji predvidevajo, da bo ta oblika migracije v prihodnosti pomembnejša, še posebej če se bodo razlike v gospodarstvih zmanjševale. Primer so študenti iz Malezije, ki študirajo v Avstraliji (Tung 2008, Jonson in Regents v Giannoccolo 2009, 3).

Brain return ali povratek možganov je opredeljen kot vrnitev domov po določenem obdobju, pri čemer je želja po vrnitvi pogosto precej močna med številnimi izobraženimi, ki delajo v tujini ali tam študirajo, saj številni ostanejo dlje, kot so sprva načrtovali (Glaser v Giannoccolo 2009, 3).

V literaturi sta se izoblikovala dva modela bega možganov: *kozmpolitski – liberalistični model* in *nacionalni model*.

Kozmpolitski – liberalistični model predstavlja pogled razvitih imigrantskih držav na beg možganov. Ta model (Johnson 1968) poudarja, da je potrebno strokovnjakom omogočiti delovanje v tistih okoljih, ki jim lahko nudijo optimalne pogoje za raziskovanje, saj le tako lahko prispevajo k razvoju znanosti in stroke ter k napredku človeštva.

Nacionalni model (Patinkin, 1968) izpostavlja, da beg možganov predstavlja usodno izgubo za manj razvite in nerazvite države. Poudarja, da so strokovnjaki nujni za razvoj in naj ostanejo v svojih izvornih družbah, čeprav so njihove možnosti manj izkoriščene. Ostanejo naj doma, kjer so se šolali, in prispevajo k razvoju izvorne države (Patinkin v Adams 1968, Klinar 1976, 48–49).

5.1 Vzroki (dejavniki) bega možganov

Pri pojavu bega možganov se pojavlja ključno vprašanje, kaj so vzroki oziroma dejavniki bega možganov, ki posameznike spodbujajo in motivirajo, da zapustijo izvorno regijo ali državo.

Poudariti je potrebno, da je iz dosedanjih analiz razvidno, da je za obsežnejši beg možganov potrebno sočasno delovanje več dejavnikov, kot so ekonomski, zgodovinski, institucionalni itd. (Bevc 2006, 76). Pri analizi vzrokov bega možganov se največkrat izhaja iz idealnotipske »push-pull« teorije, katere eden izmed prvih zagovornikov je bil tudi Walter Adams (1968).

Adams (Adams 1968, 6–7) poda okvirni seznam dejavnikov, ki opredeljujejo privlačnost razvitih držav ali nezadovoljstvo z državami v razvoju in ki vplivajo na beg možganov:

1. Razlike v plačah med državami emigracije in državami imigracije kot tudi znotraj njih.
2. Profesionalne priložnosti. V nerazvitih državah je emigracija strokovnjakov pokazatelj omejene absorpcijske kapacitete gospodarstva, ki je še na začetku razvoja.
3. Tradicionalizem, konservatizem, birokracija ter neodzivnost na spremembe v domači državi. Avtor se sprašuje, v kolikšni meri so izobraženci pripravljene emigrirati v iskanju priložnosti za inovacije, poizkuse in spremembe.
4. Izobraževanje in izpopolnjevanje v tujini. Ali je izobraževanje, namenjeno študentom iz nerazvitih držav, primerno za reševanje razvojnih problemov držav, iz katerih prihajajo.
5. Pomanjkanje ustrezne politike zaposlovanja.
6. Tehnološki prepad med državami. Izpostavlja tehnološki napredek ZDA in razvitih držav zahodne Evrope.
7. Politična neenotnost in razdrobljenost.
8. Diskriminacija zaradi negospodarskih razlogov, se pravi diskriminacija zaradi narodnosti, politične pripadnosti idr.
9. Monopolistične omejitve v razvitih državah.

Medtem ko so pozitivni in negativni dejavniki v izvorni družbi/regiji znani, so v družbi priselitve le predstave o njih. Na posameznikovo odločitev za selitev bo vplivala prisotnost oziroma odsotnost tistih dejavnikov v izvorni regiji, ki jih sam najvišje vrednoti in potrebuje. To ne velja za posebne okoliščine, kot so vojne in naravne katastrofe (Bevc in drugi 2004, 4).

Avtor Enrique Oteize (1968) poudarja, da sama opredelitev dejavnikov privlačenja in odbijanja ni dovolj za razlago migracijskih gibanj, zato je razvil *metodo razlik*, ki jo je opredelil s štirimi dejavniki, s katerimi primerja državo emigracije in državo imigracije. Za razumevanje migracij je pomembna razlika v dejavniki med izvorno državo in ciljno državo in na podlagi evalvacije izbranih dejavnikov se bo izobraženi posameznik odločil za državo v kateri ima najboljše možnosti. Ti dejavniki so: razlike v dohodkih med državama, razlike v

podpornem okolju za znanstveno delo strokovnjakov, razlike v dohodkih strokovnjakov glede na ostale plače oziroma povprečne prihodke ter razlike v ostalih dejavnikih, ki se nanašajo na politično in institucionalno stabilnost države (v Adams 1968, 127–128).

Alejandro Portes (1976) trdi, da teorija potiska in potega ter metoda razlik ne upoštevata številnih izjem in protislovij v pojavu bega možganov in ponuja alternativni okvir pojasnjevanja bega možganov. Poudarja, da so vzroki za migracije posledica dejavnikov na različnih ravneh. Portes loči globalne vzroke, kjer je na mednarodni ravni prisotna neenakopravna delitev dela, ter specifične vzroke, ki predstavljajo notranje probleme emigrantskih družb in s tem neposredne faktorje potiska strokovnjakov. Portes razlikuje primarne, sekundarne in terciarne dejavnike. Kot primarne opredeljuje objektivne prednosti razvitejših držav pri privabljanju visoko izobražene delovne sile glede na države, ki teh prednosti nimajo. To so višji dohodki, boljši delovni pogoji, višji življenjski standard. Sekundarne determinante pojasnjujejo dejavnike potiskanja iz emigrantskih držav, saj je prisotno strukturno neskladje med povpraševanjem in ponudbo po strokovnjakih. Terciarni dejavniki pa pojasnjujejo individualne odločitve za odseljevanje. Ugotavlja, da so to: akademska izobrazba in kariera, trenutne življenjske okoliščine in zaslužki ter osebna mreža odnosov (socialni kapital) na kariernem področju (Portes 1976).

Beg možganov ima lahko tudi pozitivne učinke, če se odseljeni vrnejo s finančnim, človeškim in socialnim kapitalom, pridobljenim v tujini in s katerim lahko vplivajo na izboljšanje razmer in razvoj izvirne regije. Tukaj pa so pomembni politika in mehanizmi, ki bi prepričali emigrante o njihovi vrnitvi (Lowell in drugi 2004). Ločimo sezonske, začasne in stalne vrnitve. Cerase je razloge za vrnitev razdelil v štiri skupine (Cerase v Olesen 2002, 137):

- vrnitev zaradi neuspeha: migranti, ki niso našli primerne službe, se vrnejo v izvorno regijo;
- vrnitev zaradi konservativnosti: migranti, ki se ne morejo prilagoditi na življenje v drugi državi/kulturi ter uspeti brez družine;
- vrnitev zaradi pokojnine: številni migranti želijo udobno preživeti čas upokojitve doma;
- vrnitev zaradi inovacije: gre za skupino migrantov, ki želijo prispevati k razvoju domače regije.

5.2 Dejavniki odbijanja (push) in privlačevanja (pull)

Teorija odbijanja in privlačevanja velja za idealno tipski model. Teorija na podlagi dejavnikov odbijanja v starem (izvornem) okolju in dejavnikov privlačevanja v novem okolju pojasnjuje »vzroke, selektivnost, smer toka in obseg selitvenih gibanj« (Bevc in drugi 2004, 4).

Dejavnike odbijanja povzročajo slabe razmere v domači državi oziroma okolju, kot so brezposelnost, nizke plače, pomanjkanje kariernih možnosti, politični konflikti in drugo, medtem ko dobri ali vsaj nevtralni pogoji v gospodarstvu potencialne gostiteljice lahko delujejo kot dejavniki privlačevanja (*pull*) (Massey 1998 v Redek in drugi 2011, 622). Kazlauskienė in Rinkevičius (2006) poudarjata, da so dejavniki privlačevanja pomembnejši za visoko izobražene. Turški študenti so v analizi, ki sta jo naredila Tansel in Guergoer (2003) glede želje po vrnitvi domov po študiju v tujini, med dejavnike privlačevanja uvrstili: višji dohodek, boljše karierne priložnosti, boljše delovne pogoje, več prostih delovnih mest, primernih doseženi izobrazbi, prisotnost raziskovalno-inovativnih centrov, boljše družbeno-kulturno okolje, želje partnerjev po vrnitvi domov ali obstanku, boljše možnosti za izobraževanje otrok, končanje projektov. Dejavniki odbijanja so nasprotja prej naštetim dejavnikom privlačevanja ter pomanjkanje finančnih virov za zagon svojega podjetja, birokracija in neučinkovitost, pomanjkanje socialne varnosti, ekonomska nestabilnost in negotovost v državi gostiteljici (v Redek in drugi 2011, 624).

Zelo podobne pull/push dejavnike je dr. Milena Bevc s sodelavci ugotovila pri preučevanju dejanske in potencialne migracije erasmus študentov ter zaposlenih z visoko izobrazbo (obdobje 1999–2004 ter 2005–2010). Po izsledkih analize erasmus študenti³³ med *dejavnike privlačnosti tujine (pull)*, ki povečujejo verjetnost za začasno ali trajno odselitev, uvrščajo: možnost strokovnega izobraževanja, izboljšanje jezika, željo po pridobitvi dodatnih zvez in poznanstev, višje pričakovane zasluzke, splošno izobrazbo, nove delovno-bivalne razmere, osebno ambicioznost. Glavne ovire za odseljevanje so: nezaupanje v tuje okolje (sprejetost, varnost, perspektivnost), premalo stikov z domačimi, težave pri ustvarjanju družine, kvaliteta življenja doma. Interes za trajno odselitev (potencialna emigracija) zaposlenih z visoko

---

³³ Vzorec je zajel 69 % vseh »erasmus« študentov iz obdobja 1999–2004 in 60 % študentov 3. in 4. letnika na štirih visokošolskih ustanovah. Vzorec je predstavljal 26 % populacije »erasmusovcev« in 14 % populacije študentov tretjega in četrtega letnika štirih visokošolskih ustanov, tj. 560 študentov (Bevc in drugi 2004, 154).

izobrazbo³⁴ je v relativno stabilnih gospodarskih in političnih razmerah majhen, je pa večji interes za krajša obdobja. Glavni motivi za odhod zaposlenih v tujino³⁵ so: napredovanje oziroma razvoj kariere, privlačnost novih delovnih pogojev, boljše možnosti za delo in strokovni razvoj, projektno delo, možnosti dodatnega izobraževanja in usposabljanja, višji pričakovani dohodek, osebna ambicioznost. Glavne ovire za odhod v tujino so: predvsem za ženske, težko usklajevanje dela in družine, naporu vezani na odselitev in prilagoditev na novo okolje, visoka kvaliteta bivanja v Sloveniji, negotovost ohranitve enakega delovnega mesta po vrnitvi. Ugotovljeni »potisni« dejavniki sovpadajo s teoretičnimi predpostavkami: gospodarska brezperspektivnost, strukturna brezposelnost, gospodarske in politične krize, pomanjkanje razvojnih vizij v domačem okolju, organiziranost (delo na projektih, izmenjave), slabi odnosi v službi in doma ter osebni razlogi (Bevc in drugi 2004, 116). Tudi pri drugi analizi o potencialni in dejanski emigraciji erasmus študentov iz Slovenije (od študijskega leta 2005/2006 do 2010/2011) so za udeležbo ostali enaki dejavniki v primerjavi z erasmus generacijami 1999–2004: mednarodne izkušnje, razširitev splošnega znanja, izboljšanje jezika. Najpomembnejši dejavnik pri izbiri delovnega mesta ostaja enak, in sicer dobri delovni pogoji, povečal se je pomen dobrih medosebnih odnosov, dobra plača ostaja na tretjem mestu (Bevc in drugi 2004, 115–116 in 2013, 136–137).

Pri proučevanju bega možganov visoko izobraženih Schiff (2008) poudarja, da na odločitev posameznika poleg številnih ekonomskih in drugih dejavnikov privlačenja v potencialni gostiteljici ter dejavnikov odbijanja v domačem okolju vplivata še kulturna in geografska razlika. Ugotovil³⁶ je, da so majhne države oziroma ekonomije bolj nagnjene k izgubi človeškega kapitala. Vzrok vidi v tem, da imajo majhne države na voljo manjši trg dela in ne morejo ponuditi primernih priložnosti za visoko izobražene ter da so majhne države bolj odprte (v Redek in drugi 2011, 624).

---

³⁴ Intervjuji so potekali v obdobju maj–julij 2004, zajeli so 37 oseb. Zaposleni so v različnih podjetjih v Sloveniji, stari med 25–50 let, praviloma z družino, zadovoljni na delovnem mestu in imajo mednarodne izkušnje (prav tam).

³⁵ Večina jih je izpostavila željo po začasni zaposlitvi v tujini, ki se glede na izkušnje pogosto spremeni v trajno emigracijo (Bevc in drugi 2004, 1).

³⁶ V modelu je uporabil pojasnjevalne spremenljivke za emigracijo: BDP na prebivalca, geografsko razdaljo, etnično raznolikost v domači ekonomiji, družbeno-politično okolje doma ter velikost države kot pokazatelj odprtosti (majhne države naj bi bile bolj odprte) (prav tam).

Kurka s sodelavci (2008), ki je analiziral mobilnost raziskovalcev v Avstriji, je poudaril, da so poleg omenjenih dejavnikov (plača in napredovanje) pomembni tudi dobri delovni odnosi oziroma motivacija za delo s priznanimi strokovnjaki v izbranih področjih specializacije. Pomemben *push* dejavnik je tudi, da se vrnejo domov z izkušnjami ter znanjem in imajo tako boljše zaposlitvene možnosti. Dodajajo t. i. posredne dejavnike (*mediating factors*), ki niso pull/push dejavniki, vendar pa tudi vplivajo na odločitev posameznika. To so: »pravi čas v življenju«, življenjski slog ter administrativne ovire pri urejanju dokumentov (v Redek in ostali 2011). Redek in ostali v analizi potencialnega bega možganov mladih raziskovalcev, vključenih v nacionalni program financiranja mladih strokovnjakov v Sloveniji, ugotavljajo, da mladi raziskovalci »preferirajo«³⁷ kratke izmenjalne programe pred stalnim odhodom (quasi-permanent). Kot glavni dejavnik privlačnosti je bila opredeljena kvaliteta življenja v Sloveniji, med močnimi dejavniki za ostanek pa še kredibilnost, močna raziskovalna usmeritev, mednarodna vpetost in vključenost v aktualne projekte. Kot dejavnika odbijanja sta bila identificirana spol mladih raziskovalcev ter starost mentorjev. Mlade raziskovalke so menile, da bi lahko lažje pridobile priznanje za znanstveno delo v tujini. Starost mentorjev pa bi lahko negativno vplivala na raziskovanje (Redek in drugi 2011, 630).

Povzetek ključnih dejavnikov odbijanja in privlačevanja ter posrednih dejavnikov in ovir, ki vplivajo na odločitev izobražencev, da se odločijo za selitev oziroma emigracijo, so povzeti v tabeli 5.1.

---

³⁷ Ugotavljajo, da je v Sloveniji težko ponovno vstopiti v akademsko-raziskovalno sfero, če jo enkrat zapustiš (prav tam).

Tabela 5.1: Dejavniki odbijanja in privlačevanja

	Dejavniki odbijanja (<i>push</i>)	Dejavniki privlačevanja (<i>pull</i>)
Vzroki	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ekonomska stagnacija ▪ padec standarda ▪ zmanjševanje nacionalnih virov ▪ nizek osebni dohodek ▪ brezposelnost ▪ politične in ostale diskriminacije ▪ pomanjkanje razvojnih vizij v domačem okolju ▪ pomanjkanje inovacij ▪ slabi delovni odnosi v delovnem in bivalnem okolju ▪ osebna ambicioznost ▪ skromna kulturna ponudba 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ ekonomska prosperiteta ▪ dvig standarda ▪ tehnološko razvitejše okolje ▪ višji osebni dohodek ▪ ustrezna zaposlitev in boljši delovni pogoji ▪ poklicna kariera in promocija ▪ možnosti dodatnega strokovnega izobraževanja in usposabljanja ▪ ugled delovnega mesta oz. okolja ▪ boljši delovni in bivalni pogoji ▪ stiki, zveze in nova poznanstva (socialni kapital) ▪ kulturno središče in raznovrstnost
Posredni dejavniki (Mediating factors)	<ul style="list-style-type: none"> ▪ »pravi čas v življenju« ▪ privlačnost in kvaliteta »zahodnega načina življenja« ▪ administrativne ovire pri urejanju dokumentov 	
Ovire	<ul style="list-style-type: none"> ▪ nezaupanje v tuje okolje (sprejetost, varnost, perspektivnost) ▪ odhod iz domačega okolja in od družine (pomanjkanje stikov) ▪ težave pri oblikovanju družinskega življenja ▪ bivalne kvalitete doma ▪ zapustiti domači sistem socialne varnosti 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ napor z odselitvijo in prilagoditvijo na novo okolje ▪ strah pred izgubo položaja v službi po vrnitvi ▪ imigracijska zakonodaja ▪ možnost zaposlitve za partnerja/zakonca ▪ slabo znanje tujega jezika ▪ strah pred neznanim

Vir: Povzeto po Adams (1968), Portes (1976), Malačič (2006), Bevc in drugi (2004), Kurka in drugi (2008), Redek in drugi (2011) ter lastni povzetek.

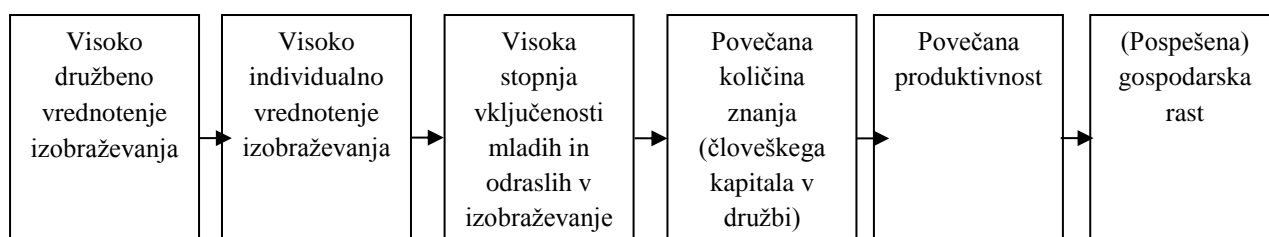
V okviru regionalnih razlik je obseg potencialne emigracije večji v perifernih območjih³⁸ (prisotna je večja pripravljenost za potencialni odhod v tujino), »kjer imajo posamezniki slabše možnosti strokovnega razvoja v domačem okolju, motivi in ovire pa so v vseh regijah podobni« (Bevc in drugi 2004, 155).

³⁸ Periferija se nanaša na območja s šibko socialnoekonomsko strukturo (slabšo od državnega povprečja), kjer je prisotna slabša infrastruktura, razvojne težave in največkrat gre za obmejna, podeželska, gorska ter kraška območja (prav tam).

Bevčeva (2006, 77) poudarja, da je kljub zavedanju o problematiki bega možganov (zlasti v državah v razvoju) zelo malo predlogov, kako ga zmanjšati in/ali odpraviti ter se spoprijeti z njegovimi posledicami. Izpostavlja dva pomembna sistemska dejavnika: ustvarjanje inovacijskega okolja na eni strani in vrednotenje izobraževanja na drugi strani. Slika 5.1 prikazuje povezave, prek katerih lahko visoko (funkcionalno) družbeno vrednotenje izobraževanja vpliva na gospodarsko rast in razvoj.

Slika 5.1: Družbeno vrednotenje izobraževanja vpliva na gospodarsko rast in razvoj

Vir: Bevc (2006, 77).

Odročna in obmejna lega Pomurja neugodno vpliva na gospodarski razvoj regije, Pomurje pa že zgodovinsko velja za najmanj razvito regijo v Sloveniji, kar prikazuje večina kazalnikov regionalnega razvoja. Nerazvitost vpliva na potencialni beg možganov v druge slovenske regije in v tujino.

V nalogi ugotavljam, kateri socioekonomski dejavniki vplivajo na selitve visoko izobraženih. Dejavniki odbijanja povzročajo beg možganov iz regije, dejavniki privlačenja pa visoko izobražene v regijo privabljajo. Glede na teoretično podlago sem identificirala in opredelila ključne socioekonomske dejavnike regije (tabela 5.2), ki veljajo za glavne motive, ki potisnejo izobražence iz regije ali jih potegnejo nazaj v izvorno regijo. Z vidika bega možganov je pomembno, ali so v regiji prisotni identificirani dejavniki odbijanja ali privlačenja. Če v prevladujejo neugodni socioekonomski kazalci, skupaj s subjektivnimi preferencami, je toliko večja verjetnost za beg možganov iz regije.

Identificirane pull-push socioekonomske dejavnike bom časovno primerjala v obdobju od 2005 do 2012 za Pomurje, osrednjo Slovenijo ter Slovenijo (povprečje), torej primerjalno za najmanj razvito in najbolj razvito regijo ter slovensko povprečje. Namen je dejavnike analizirane regije, Pomurja, relativizirati in skozi statistične podatke prikazati (ne)prisotnost kazalcev, ki spodbujajo beg možganov oziroma so njihov glavni vzrok.

Tabela 5.2: Identificirani socioekonomski dejavniki odbijanja, dejavniki privlačenja in identificirani (kvantitativni) dejavniki

Dejavniki odbijanja	Dejavniki privlačenja	Identificirani (kvantificirani) socioekonomski dejavniki
ekonomska stagnacija	ekonomska prosperiteta	regionalni bruto domači proizvod na prebivalca
nizek osebni dohodek	višji osebni dohodek	regionalna povprečna bruto mesečna plača
brezposelnost strukturno neskladje na trgu dela (ponudba proti povpraševanju)	ustrezna zaposlitev strukturno skladnejše razmerje na trgu dela (ponudba proti povpraševanju)	stopnja registrirane brezposelnosti oseb z višješolsko in visokošolsko izobrazbo prosta delovna mesta za osebe z višješolsko in visokošolsko izobrazbo
visoke cene nepremičnin	nizke cene nepremičnin	povprečne cene stanovanj
odsotnost razvojno-raziskovalnih središč	prisotnost razvojno-raziskovalnih središč	bruto domači izdatki za RR-dejavnost in raziskovalci v RR-dejavnosti
pomanjkanje izobraževanja na terciarni stopnji	bogata ponudba izobraževanja na terciarni stopnji	vklučenost mladih v terciarno izobraževanje
ni koncentracije razpoložljivih zaposlitev	koncentracija razpoložljivih zaposlitev	indeks dnevne mobilnosti
podjetniške in inovacijske dejavnosti		število novonastalih podjetij

Ostali identificirani dejavniki, ki so prav tako relevantni in vplivajo na (ne)odliv izobražencev, so zelo odvisni od individualnih preferenc in osebnih razlogov ter so subjektivne narave. Ti dejavniki so: napredovanje v službi, boljše redno in dodatno plačilo, strokovno izobraževanje in izpopolnjevanje, bogatejša ponudba različnih kulturnih in intelektualnih vsebin, več prostočasnih in drugih dejavnosti, želja po urbanem življenju, boljše klimatske razmere, lažje ali cenejše šolanje otrok idr.

V nalogi me zanima tudi korelacija identificiranih dejavnikov z begom možganov (povezanost dejavnikov privlačenja in odbijanja z meddržavnim saldonom oseb s terciarno izobrazbo za Pomurje), zato bom za pomursko regijo izbrane kvantificirane dejavnike statistično analizirala prek Pearsonovega koeficienta korelacije (izbranega identificiranega

dejavnika) s saldrom (skupnim prirastom/padcem) oseb s terciarno izobrazbo od leta 2008 do 2013.

6 Naravne in geografske značilnosti Pomurja

Pomurje je najbolj severovzhodna in ravninska regija Slovenije ob reki Muri. Prekmurje se nahaja na levem bregu Mure, na desnem Prlekija in skupaj tvorita Pomurje.

Regionalna identiteta Prekmurcev je, tako kot drugod po Sloveniji, prešla več razvojnih stopenj. Glavna značilnost razvojnih stopenj je vezana na dolgo, vsaj do 60. let 20. stoletja prevladujoče tradicionalno kmetijstvo, hitro in kratko industrializacijo ter vstop v postindustrijsko obdobje z začetkom 21. stoletja. Intenziven družbeno-gospodarski razvoj v zadnjega pol stoletja je povzročil številne slabosti, kot so pomanjkanje delovnih mest, ostajanje izobražencev v mestih študija, prometna odmaknjenost, kar je povzročilo slabo podobo družbeno-gospodarskih kazalcev, in strukture, kot so šibko gospodarstvo (industrija) ter močna ostarelost prebivalstva, predvsem na Goričkem. V tem pogledu spada Pomurje med demografsko najbolj ogrožene slovenske pokrajine. Tudi zgornje Posočje je doživljalo podobno neugoden razvoj, vendar jim je uspelo v zadnjih dveh desetletjih stopiti na novo razvojno pot z lastnimi silami in s celovitim izkoriščanjem virov (Klemenčič 2009, 11).

V Pomurju prisotna rodovitna prst, celinsko podnebje in ravnina ustvarjajo zelo ugodne pogoje za poljedelstvo. Kmetijstvo je v letu 2011 ustvarilo skoraj 8 % bruto dodane vrednosti. Pomurska regija izstopa po površini njiv z žitom na prebivalca³⁹. Lega regije neugodno vpliva na gospodarske in življenjske razmere v njej, kar se odraža tudi v družbenoekonomskih kazalnikih: po večini kazalnikov je Pomurje ena izmed demografsko najbolj ogroženih regij v Sloveniji (Slovenske regije v številkah 2014).

V Pomurju prisotnost in lastništvo rodovitnih kmetijskih površin na majhnih kmetijah omogoča, da kmetovanje največkrat predstavlja dodatno dejavnost, ki jo Pomurci opravljajo zraven službe. Redki mladi se odločijo ostati na kmetijah, nadaljevati tradicijo ter hkrati uvajati nove pristope h kmetovanju, ki so nujni za razvoj. Prihodnost predstavlja ekološko pridelana hrana, butična pridelava in prodaja le te.

---

³⁹ V letu 2010 je bila ta trikrat večja kot v spodnjeposavski regiji, ki ji sledi po tem kazalniku (Slovenske regije v številkah 2014).

Zgodovinsko dogajanje v preteklosti se odraža v narodni in verski pripadnosti prebivalstva. Manjšinski narod, Madžari, predstavljajo skoraj 5 % prebivalstva regije, okoli 10 % prebivalstva pa je evangeličanske veroizpovedi. Pomurska regija je turistično zelo zanimiva, saj letno prenoči okoli 10 % turistov, ki pridejo v Slovenijo. Regija ima naravne danosti za zdraviliški in lovni turizem ter kmečki turizem ob vinskih cestah (Slovenske regije v številkah 2014). Pomurje odlikuje raznolikost pokrajinskih virov, s katerimi se uvršča med najbolj obdarjene slovenske pokrajine, med katere sodijo pokrajinska pestrost, rodovitne kmetijske površine, termalna voda, ugoden geografski položaj na stiku treh držav, narodov in kultur, lega ob pomembni evropski prometni poti E5, razgledanost zdomcev in zaposlenih v sosedstvu (Avstrija), kultura sožitja ob sobivanju evangeličanov s katoliki, Slovencev z Romi in Madžari, tradicionalne dejavnosti, arhitektura, gastronomija, običaji, glasba. Tradicionalni način življenja se prenaša z ljudskim izročilom, preko lončarstva, gastronomije, mlinarstva ter folklore. Prekmurci spreminjajo predstavo o nerazviti, revni in prometno odmaknjeni pokrajini v deželo, polno prijetnosti. Za prepoznavnost pokrajine so še posebno zaslužne kulturno-umetniške dejavnosti, kot so literatura, film, glasba (Klemenčič 2009, 12).

Raznolikost Pomurja se kaže preko bogate kulturno-etnološke dediščine, ki se jo skrbno neguje in ohranja, ter naravne danosti (termalna zdravilišča, energijska območja, izviri idr.), ki predstavljajo osrednjo turistično ponudbo regije. Velja, da so Pomurci in drugi prepoznali raznolikost pokrajine in jo kot tako tudi začeli ponujati turistom ter potencialnim investitorjem. Menim, da je potrebno naravne, kulturne, zgodovinske in druge danosti, ki jih lahko Pomurje s svojo avtohtonostjo ponudi, še bolj profilirati in narediti prepoznavne ter jih ponuditi z višjo dodano vrednostjo in skozi zgodbe identificirati. Težava je, da regija s prepoznavnimi zaščitnimi znaki Pomurja, kot so reka Mura, neokrnjena narava, gostoljubni domačini, geotermalna energija, gastronomija, štoklje, turizem idr. konkurira predvsem s cenovno politiko (nizke cene), vendar je potrebno attribute regije ponuditi z višjo dodano vrednostjo in posledično višjo ceno, da se lahko ustvari konkurenčna prednost, ki na dolgi rok prinaša razvoj. Regija sama je blagovna znamka in nekateri ponudniki kulinarike se tega že zavedajo, primer dobre prakse je blagovna znamka *Diši po Prekmurju*, ki postaja v Sloveniji tudi širše prepoznavna.

7 Analiza socioekonomskih kazalnikov Pomurja

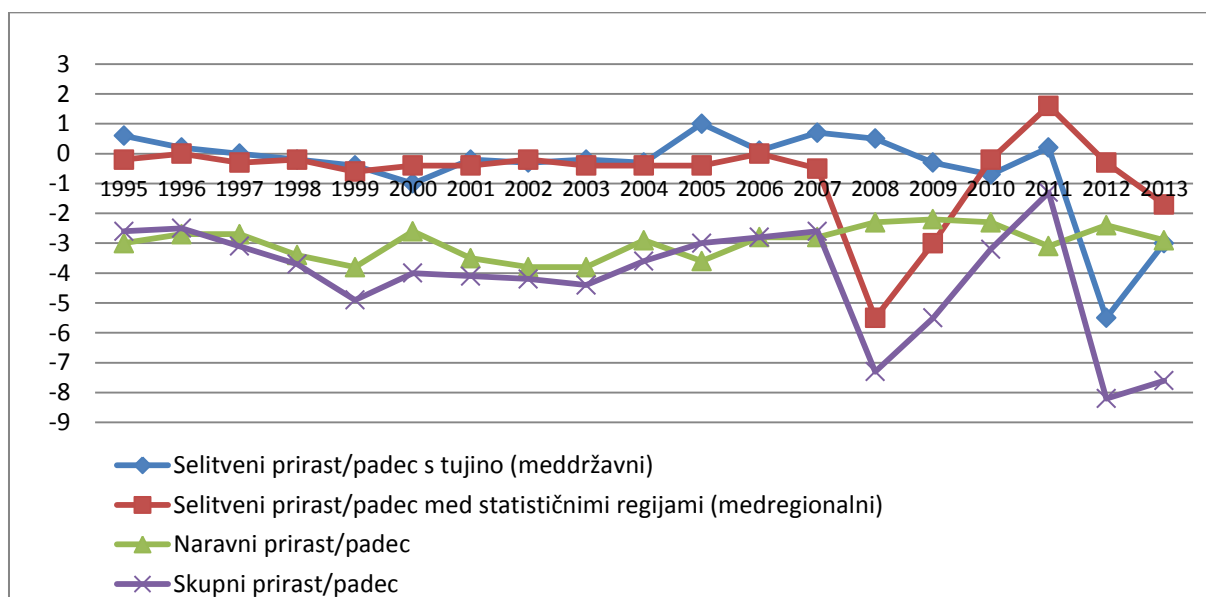
Razvitost posamezne regije je kompleksen in večplasten pojav, saj je ta odvisna tako od gospodarskega kot od socialnega, tehnološko-raziskovalnega, kulturnega razvoja in tudi od kazalcev razvitosti okolja in naravnih virov. Skozi nekaj izbranih kazalcev je prikazana socioekonomska slika pomurske regije.

7.1 Demografsko in selitveno gibanje

Pomurje sestavlja na levem in desnem bregu reke Mure 27 občin. V pomurski regiji živi 5,7 % prebivalstva Slovenije, delež prebivalstva, starega med 0–14 let, je 13,2 %, delež prebivalstva, starega 65 let ali več, je 18,9 %. Povprečna starost je 44 let (slovensko povprečje 42,4 leta). Naravno in selitveno gibanje imata pomemben vpliv na demografsko gibanje v regiji. Kot kaže graf 7.1, je naravno gibanje v pomurski regiji negativno v celotnem obdobju 1995–2013. V letih 2006–2013 je opazno izboljševanje trenda na pod -3,00 osebe na 1000 prebivalcev, z izjemo 2011 (-3,1). V letih 2008 in 2009 je negativni saldo v medregionalnih selitvah presegel negativni saldo v naravnem gibanju prebivalstva. V letu 2009 se je saldo meddržavnih selitev (v času gospodarske krize) spet poslabšal in postal negativen (po letu 2004) (SURs 2015).

Pomurska regija je ena izmed treh regij (poleg koroške in zasavske regije), ki je imela v obdobju 1991–2010 selitveni saldo negativen, kar pomeni, da je bil skupni obseg odselitev (medregionalnih in meddržavnih) večji od obsega priselitev. Negativen vpliv selitev, ki je nastal predvsem kot posledica negativnega salda v medregionalnih selitvah je še dodatno vplival na zmanjševanje števila prebivalcev v regiji. Pomurska in zasavska regija sta imeli v obdobju 1991–2010 največji skupni negativen vpliv naravnega in selitvenega gibanja prebivalstva na število prebivalcev. Medtem, ko je v povprečju skupni padec števila prebivalcev v obdobju 1995–2007 znašal -3,5 osebe na 1000 prebivalcev, je v letih 2008–2010 znašal že -5,3 osebe na 1000 prebivalcev (Bevc in Uršič 2013, 156).

Graf 7.1: Naravno in selitveno gibanje, izraženo v pomurski regiji, 1995–2013, koeficient na 1000 prebivalcev

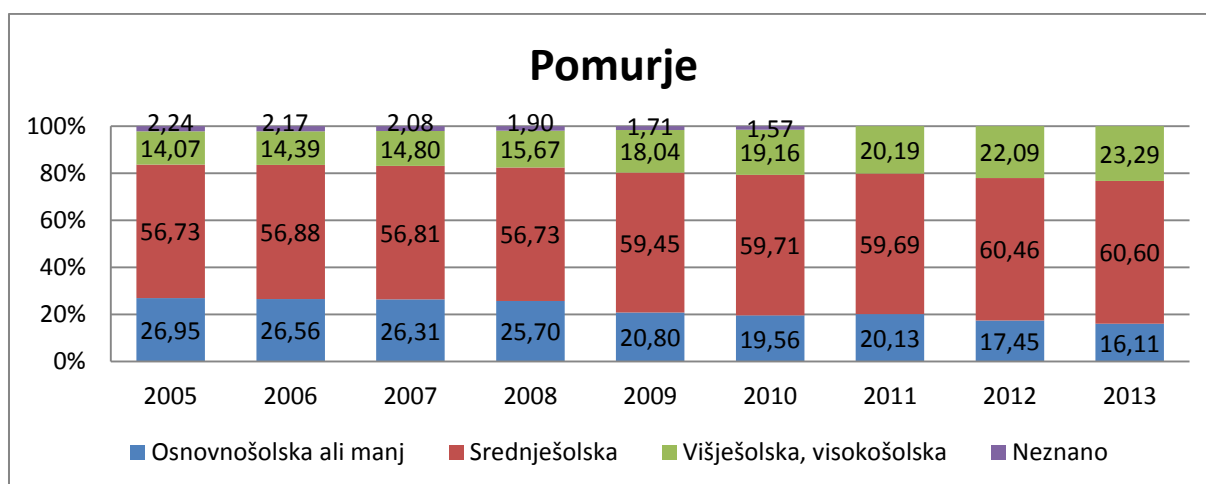
Vir: SURS (2014⁴⁰).

7.2 Izobrazbena struktura

Izobrazbena raven nam omogoča, da med seboj primerjamo kvaliteto človeškega kapitala. V letu 2013 jih je v strukturi delovno sposobnega prebivalstva (osebe, stare 15 let in več) imelo največ osnovnošolsko izobrazbo 35,99 %, polovica (50,29 %) prebivalstva poklicno in srednješolsko izobrazbo ter 13,72 % prebivalstva terciarno izobrazbo (višje- ali visokošolsko). V grafu 7.2 je prikazana izobrazbena struktura delovno aktivnega prebivalstva v Pomurju. Delovno aktivno prebivalstvo so zaposlene in samozaposlene osebe. S tem kazalnikom izražamo delež delovno aktivnega prebivalstva med delovno sposobnim prebivalstvom (SURS 2015).

⁴⁰ Opombe: Selitveni prirast s tujino: do vključno leta 1997 so zajete selitve slovenskih državljanov, od leta 1998 pa selitve celotnega prebivalstva. Selitveni prirast med statističnimi regijami: do vključno leta 2007 so v podatkih prikazane le selitve državljanov RS, od leta 2008 pa selitve celotnega prebivalstva (SURS 2014).

Graf 7.2: Struktura dosežene izobrazbe delovno aktivnega prebivalstva v Pomurju

Vir: SURS (2015).

V strukturi delovno aktivnega prebivalstva ima več kot polovica prebivalstva poklicno ali srednjo izobrazbo, delež prebivalstva s terciarno izobrazbo se je glede na leto 2005 zvišal za slabih 10 odstotnih točk in v letu 2013 znašal slabo petino (23,29 %), slovensko povprečje je bilo 30,53 %. Pomurje ima tudi visok delež nizko izobraženega delovno aktivnega prebivalstva (z največ osnovnošolsko izobrazbo), vendar je ta delež leta 2013 glede na leto 2005 padel za dobrih 10 odstotnih točk in znašal 16,11 %, kar pa je še vedno nad slovenskim povprečjem (12,19 %). Izobrazbena struktura delovno aktivnega prebivalstva se je v obdobju 2005–2013 izboljšala na račun terciarno izobraženih in z nižanjem deleža osnovnošolske izobrazbe.

7.3 Gospodarska struktura in trg dela

Pomurska regija je v letu 2013 ustvarila 4,00 % slovenske bruto dodane vrednosti, kar je za 0,5 odstotne točke manj kot v letu 2000 in 0,2 odstotne točke več kot v letu 2008. Leta 2013 je bilo v Pomurju 96,3 % mikro- in majhnih družb, ki so zaposlovale 44,9 % vseh zaposlenih v regiji, srednje velikih družb 2,1 %, ki so zaposlovale 25,3 % vseh zaposlenih in 1,6 % velikih podjetij, ki so zaposlovala 29,8 % vseh zaposlenih v regiji. V letu 2013 je v regiji delovalo 1.724 družb, kar je 2,8 % družb v Sloveniji (61.312) in 3.165 samostojnih podjetnikov, kar je 4,5 % samostojnih podjetnikov v Sloveniji (69.626) (Pomurska

gospodarska zbornica 2013). Največ bruto dodane vrednosti regija ustvari v industrijskih dejavnostih⁴¹, od tega v predelovalni dejavnosti 21,9 %. Sledijo dejavnosti na področju OPQ (uprava in obramba, socialna varnost, izobraževanje, zdravstvo), ki ustvarijo 19,6 %, in 19,00 % storitvene dejavnosti (G, H, I – trgovina, promet, gostinstvo). Delež zaposlenih v Pomurju je bil leta 2013 najvišji v predelovalni dejavnosti (27,84 %), sledi področje uprave, socialne varnosti, izobraževanja in zdravstva s 24,47 % deležem zaposlenih. Gre za negospodarske dejavnosti, ki s svojimi storitvami omogočajo, da gospodarske dejavnosti lahko delujejo. Na tretjem mestu je delež zaposlenih v storitvenem sektorju, kjer je zaposlenih 21,35 % vseh zaposlenih v regiji (SURs 2015).

Če je še do leta 2011 pomurska regija imela najnižji BDP na prebivalca, jo je leta 2011 na zadnjem mestu zamenjala zasavska regija. Pomurska regija je leta 2013 z 12.191 EUR BDP na prebivalca dosegla 69,5 % slovenskega povprečja (17.550) (UMAR 2014).

Stopnja registrirane brezposelnosti je bila v letu 2013⁴² precej nad slovenskim povprečjem in je znašala 17,8 % (slovensko povprečje 13,1 %), od tega 42,6 % z osnovnošolsko ali manj, 45,5 % s poklicno in srednješolsko izobrazbo ter 11,8 % z višje- in visokošolsko izobrazbo.

8 Primerjava identificiranih socioekonomskih dejavnikov odbijanja in privlačevanja

V nadaljevanju so prikazani ključni in identificirani socioekonomski dejavniki oziroma kazalniki (tabela 5.3) ki najbolj vplivajo in so povod za beg možganov iz regij. Časovna primerjava kazalnikov je narejena za Pomurje, osrednjo Slovenijo in Slovenijo kot celoto.

8.1 Stopnja registrirane brezposelnosti

Pomemben kazalec trga dela in človeškega kapitala je delež brezposelnih med aktivnim prebivalstvom. Na grafu 8.1 je prikazana stopnja registrirane brezposelnosti v Pomurju, osrednji Sloveniji in Sloveniji.

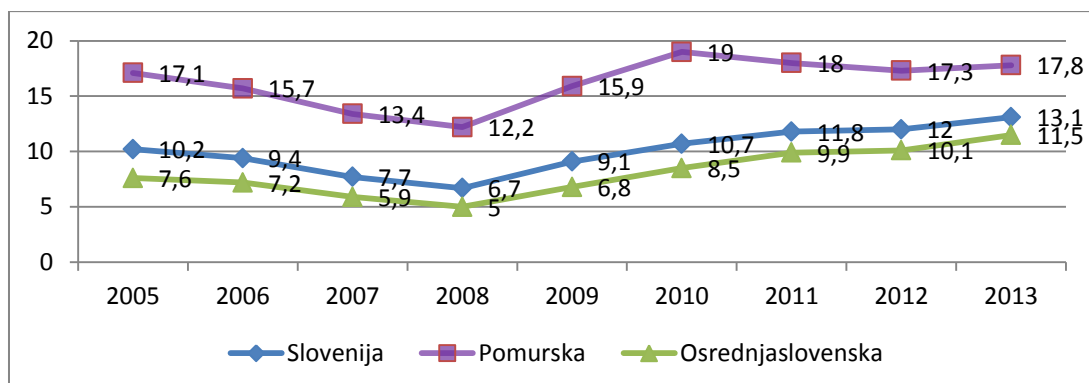
---

⁴¹ Dejavnosti B (rudarstvo), C (predelovalne dejavnosti), D (oskrba z električno energijo), E (oskrba z vodo) (SURs 2014).

⁴² December 2013 (zavod za zaposlovanje).

Graf 8.1: Stopnja registrirane brezposelnosti za Slovenijo, pomursko in osrednjeslovensko regijo 2005–2013

Vir: SURS (2014).

Opazimo, da v obdobju 2005–2013 stopnja registrirane brezposelnosti od leta 2008 narašča tako v Sloveniji kot tudi v osrednji Sloveniji, medtem ko v Pomurju nekoliko upada, čeprav je vedno krepko nad slovenskim povprečjem, in sicer vedno med 8,3 odstotne točke v letu 2010 do 4,7 odstotne točke v letu 2013. Stopnja registrirane brezposelnosti je najvišja ravno v Pomurju.

8.2 Regionalni bruto domači proizvod

Bruto domači proizvod⁴³ (*gross domestic product, GDP*) je vrednost vseh končnih proizvodov in storitev, proizvedenih v državi (gospodarstvu) v danem letu in je enak vsoti denarne vrednosti vseh potrošnih in naložbenih dobrin, vladnih nakupov in neto izvoza v druge države. Uporablja se v številnih primerih, najpomembnejše je merjenje celotne uspešnosti in delovanja gospodarstva (Samuelson in drugi 2002, 390; Senjur 2001, 33). BDP tako zajema celotno potrošnjo (zasebno in državno), naložbe ter neto izvoz (izvoz minus uvoz), proizveden v posamezni teritorialni enoti, običajno v enem letu. Je najpomembnejši agregat nacionalnih izračunov ter najpogosteje uporabljan pri ugotavljanju ekonomske moči in razvojnih razlik med državami ali regijami, saj dobimo vpogled v gospodarsko aktivnost

⁴³ Razlikujemo med nominalnim in realnim BDP. Nominalni BDP meri vrednost družbenega proizvoda po tekočih oziroma tržnih cenah v obdobju, v katerem je bil proizveden. Realni BDP pa izračunamo z uporabo konstantnih cen (iz nekega baznega leta) in tako meri količinske spremembe proizvoda v času (prav tam).

znotraj države, njen razvoj in stopnjo njene rasti. Za primerjavo med regijami pa je potrebno upoštevati regionalni bruto domači proizvod na prebivalca, kajti ta nam pokaže življenjsko raven prebivalcev določene regije (SURS, Metodološka pojasnila).

Tabela 8.1: Regionalni bruto domači proizvod na prebivalca za Slovenijo, Pomurje in osrednjo Slovenijo ter delež celotnega regionalnega BDP na Slovenijo, 2002–2013

Regionalni bruto domači proizvod na prebivalca v EUR (tekoči tečaj)											
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Slovenija	13.184	13.900	14.608	15.719	17.412	18.769	17.714	17.678	17.960	17.506	17.550
Pomurska	8.975	9.395	9.720	10.200	11.169	11.903	11.423	11.385	11.961	11.907	12.191
Osrednjeslovenska	18.822	19.856	20.971	22.800	25.147	26.688	25.507	25.189	25.401	24.869	24.845
Indeks ravni na prebivalca (Slovenija = 100)											
Osrednjeslovenska	142,8	142,8	143,6	145,1	144,4	142,2	144	142,5	141,4	142,1	141,6
Pomurska	68,1	67,6	66,5	64,9	64,1	63,4	64,5	64,4	66,6	68	69,5

Vir: SURS (2015).

Regionalni BDP Pomurja krepko zaostaja za regionalnim BDP osrednjeslovenske regije in slovenskim povprečjem. Leta 2008 in 2009 je imela osrednjeslovenska regija 2,2-krat višji BDP od pomurske regije. Zaradi različne kupne moči v regiji je dejansko razmerje verjetno še manjše, kar kaže tudi nižje razmerje med skrajnima vrednostma v bruto plači (1:1,3), ki se od leta 2000 skoraj ne spreminja (UMAR 2012).

Kot je razvidno iz tabele 8.1, je regionalni BDP osrednjeslovenske regije nadpovprečen, medtem ko Pomurje zaznava podpovprečen regionalni BDP v celotnem opazovanem obdobju. Največja razlika je bila v letu 2006, ko je znašal indeks v osrednji Sloveniji 144,4, v Pomurju pa 64,9, kar pomeni, da je bil v osrednjeslovenski regiji 1,4-krat večji glede na slovensko povprečje, v pomurski regiji pa 0,649-krat manjši od slovenskega povprečja. V celotnem obdobju 2002–2013 je tudi v absolutnem gibanju pomurski BDP v primerjavi z BDP osrednje Slovenije za več kot pol manjši. Regionalni BDP vse do leta 2008 narašča, od leta 2009 in gospodarske krize pa je tako v pomurski kot osrednjeslovenski regiji začel nekoliko upadati, z izjemo leta 2011.

8.3 Regionalna povprečna bruto plača

Eden izmed glavnih pokazateljev, ki kaže kupno in varčevalno moč prebivalstva, je povprečna bruto plača na zaposlenega. Bruto plača so izplačila zaposlenim osebam za delo v polnem delovnem času, krajšem delovnem času od polnega in vsa druga izplačila, ki izhajajo iz te osnove (regres, plačani dopust, bolniška odsotnost, dodatki, nagrade idr). Neto plača je bruto plača z odštetimi prispevki in akontacijo davka od osebnih prejemkov (SURS, Metodološka pojasnila). Tabela 8.2 prikazuje povprečno mesečno bruto plačo, indeks povprečne mesečne bruto plače in povprečno mesečno bruto plačo za plačano uro za Slovenijo, Pomurje in osrednjo Slovenijo v obdobju 2005–2013.

Tabela 8.2: Povprečna mesečna bruto plača, indeks povprečne mesečne bruto plače in povprečna mesečna bruto plača za plačano uro za Slovenijo, Pomurje in osrednjo Slovenijo, 2005–2013

Povprečna mesečna bruto plača									
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
SLOVENIJA	1.157,07	1.212,80	1.284,79	1.391,43	1.438,96	1.494,88	1.524,65	1.525,47	1.523,18
Pomurska	968,81	1.009,46	1.062,73	1.158,19	1.238,28	1.309,78	1.325,62	1.333,98	1.336,85
Osrednjeslovenska	1.310,40	1.369,46	1.454,09	1.578,20	1.634,54	1.678,13	1.707,54	1.699,22	1.685,00
Indeks povprečne mesečne bruto plače (Slovenija=100)									
Pomurska	83,7	83,2	82,7	83,2	86,1	87,6	86,9	87,4	87,8
Osrednjeslovenska	113,3	112,9	113,2	113,4	113,6	112,3	112	111,4	110,6
Povprečna mesečna bruto plača za plačano uro									
SLOVENIJA	6,82	7,14	7,55	8,18	8,58	8,87	9,08	9,07	9,07
Pomurska	5,7	5,94	6,25	6,84	7,45	7,76	7,86	7,91	7,95
Osrednjeslovenska	7,75	8,09	8,58	9,27	9,68	9,95	10,17	10,12	10,04

Vir: SURS (2015).

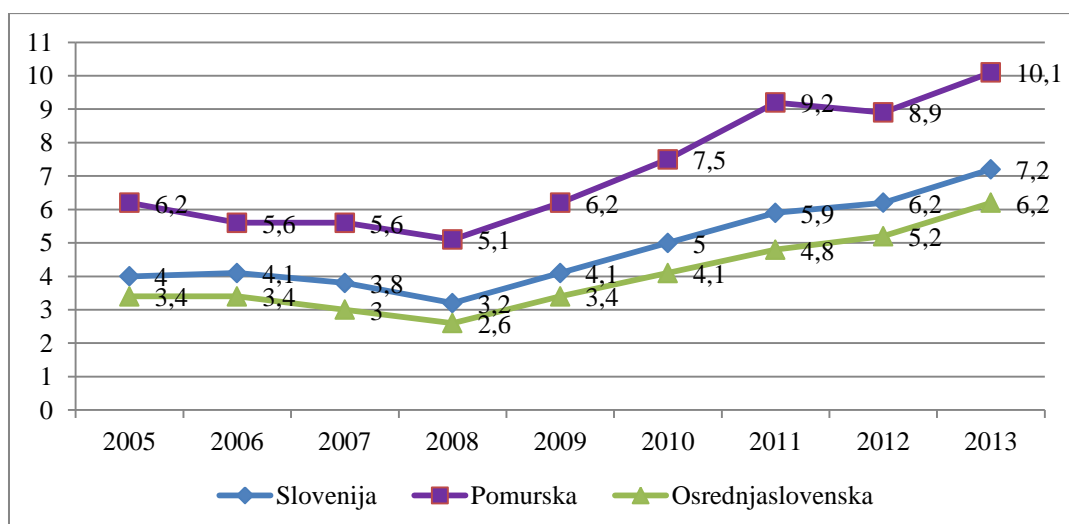
Tudi v povprečni mesečni bruto plači zaznamo razlike med slovenskim povprečjem, Pomurjem in osrednjo Slovenijo, vendar vseeno nekoliko manjše kot pri regionalnem BDP. Osrednjeslovenska regija ima bruto plače nad slovenskim povprečjem in se v primerjavi s pomursko regijo to razmerje giblje okrog 1:1,3. Največja razlika med najvišjo in najnižjo mesečno bruto plačo med regijama je bila leta 2007, ko je bila razlika 30,5 indeksnih točk. Ta razlika od leta 2007 pada in je v letu 2013 znašala 22,8 indeksnih točk. So pa opazne velike razlike v povprečni mesečni bruto plačani uri: največja razlika je bila leta 2008, ko je znašala v Pomurju 6,84 €/uro, v osrednji Sloveniji pa 9,27 €/uro, slovensko povprečje je znašalo 8,18 €/uro. Razlika za plačano uro glede na Pomurje je v osrednji Sloveniji tako znašala 2,43 €, v slovenskem povprečju pa 1,34 € za plačano uro. Najvišje plače in najvišje urne postavke v

osrednji Sloveniji so posledica najbolj plačanih delovnih mest, tako v gospodarstvu kot negospodarstvu, saj ima v Ljubljani sedež večina državne uprave in je tudi gospodarski bazen zaposlovanja.

8.4 Stopnja registrirane brezposelnosti oseb z višješolsko in visokošolsko izobrazbo

Stopnja brezposelnosti za osebe s terciarno izobrazbo je eden izmed glavnih potisnih dejavnikov iz regije oziroma ključnih razlogov za selitev iz izvirne regije, saj kaže na pomanjkanje možnosti ustrezne zaposlitve v domači regiji.

Graf 8.2: Stopnja registrirane brezposelnosti oseb z višješolsko in visokošolsko izobrazbo v Pomurju, osrednji Sloveniji in slovensko povprečje, 2005–2013

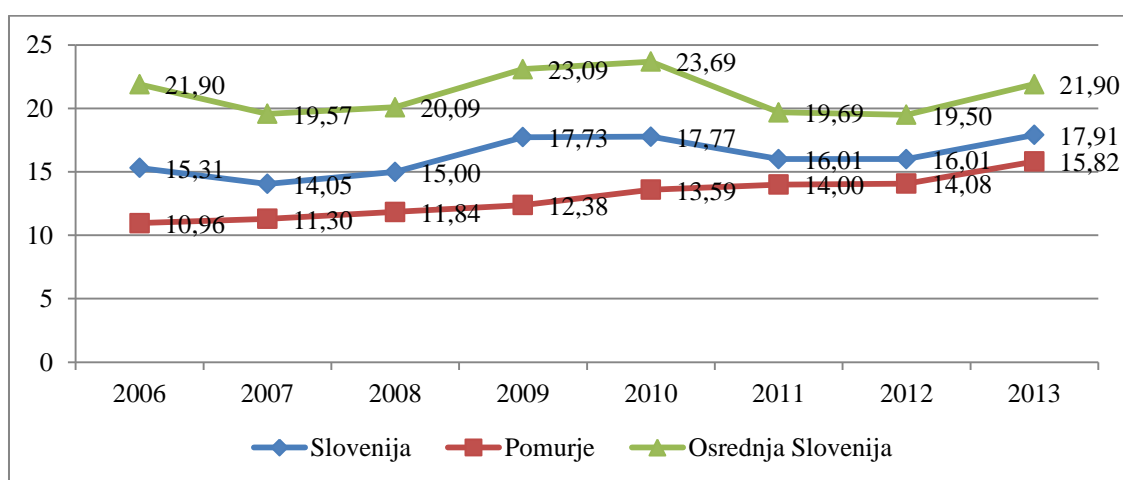
Vir: SURS (2015).

V obdobju 2005–2013 opazimo trend zviševanja stopnje registrirane brezposelnosti za osebe s terciarno izobrazbo v obeh opazovanih regijah in v Sloveniji. Pričakovano ima najvišjo stopnjo registrirane brezposelnosti oseb s terciarno izobrazbo pomurska regija, kjer ta delež iz leta v leto raste, nekoliko se je znižal le leta 2012. Največja je bila leta 2011, ko je bila 9,2 %, kar je za 3,3 odstotne točke več od slovenskega povprečja in 4,4 odstotne točke več v primerjavi z osrednjeslovensko regijo.

8.5 Prosta delovna mesta za osebe z višješolsko in visokošolsko izobrazbo

Gonilo razvoja so kvalitetna delovna mesta, ki ustvarjajo višjo dodano vrednost, inovacije in posledično konkurenčno prednost. Delovna mesta niso enakomerno razporejena in v regijah z večjim trgom ponudbe delovnih mest je manjša možnost za preizobraženost prebivalcev, neujemanje med zahtevanimi in ponujenimi kvalifikacijami pa vodi do večje brezposelnosti.

Graf 8.3: Delež (%) prostih delovnih mest za VI., VII. in VIII. stopnjo ter bolonjske programe med vsemi prostimi delovnimi mesti v Sloveniji, Pomurju ter osrednji Sloveniji za leta 2005–2013 (kumulativa leta)

Vir: Zavod za zaposlovanje⁴⁴(2014).

Graf 8.3 prikazuje, da je delež prostih delovnih mest za osebe s terciarno izobrazbo najvišji v osrednji Sloveniji. Največji razkorak med ponujenimi prostimi delovnimi mesti je bil leta 2010, ko je delež prostih delovnih mest v Pomurju znašal dobrih 13 %, medtem ko je bil ta delež v osrednji Sloveniji 23,69 %. Na tem mestu prikazujem še dnevno delovno migracijo, ki je prikazana v tabeli 8.3 in prikazuje presežek/primanjkljaj vseh delovnih mest glede na formalno aktivno prebivalstvo.

⁴⁴ Od 12. aprila 2013, ko je pričel veljati Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o urejanju trga dela (ZUTD-A) za delodajalce, ki niso v javnem sektorju ali družbe, ki niso v večinski lasti države, ni več obvezne prijave prostega delovnega mesta pri Zavodu RS za zaposlovanje. Za leto 2013 so tako podatki informativne narave (ZRSZ 2014).

Tabela 8.3: Indeks delovne migracije⁴⁵

	2009	2010	2011	2012	2013
SLOVENIJA	100	100	100	100	100
Pomurska	89,8	89,4	89,9	90,4	90,2
Osrednjeslovenska	123,6	124,2	125,9	126,1	126

Vir: SURS (2015).

Dnevnih migracij je malo, če je na nekem območju število delovnih mest enako številu delovno aktivnega prebivalstva na tistem območju. Ko je delovnih mest v določeni regiji premalo, si morajo delovno aktivni poiskati delovno mesto v drugi regiji in migracij je več. Takšno regijo zato imenujemo »bivalna regija« ter obratno, regijo, ki ima presežek delovnih mest glede na delovno aktivno prebivalstvo, imenujemo »delovna regija« (Vrišer 1990, 7).

V obdobju 2009–2013 ima najvišji indeks delovne migracije osrednja Slovenija in zelo presega slovensko povprečje, medtem ko je ta indeks v vseh opazovanih letih v Pomurju pod slovenskim povprečjem, s čimer lahko označimo Pomurje za »bivalno regijo« in osrednjo Slovenijo za »delovno regijo«.

Visok delež brezposelnih oseb s terciarno izobrazbo in majhen delež prostih delovnih mest z zahtevano terciarno izobrazbo v Pomurju nazorno prikazuje, da mladi ne najdejo ustreznega delovnega mesta, primernege svoji izobrazbi, in se tako znajdejo pred praktično dvema oziroma tremi možnostmi. Če imajo priložnost in seveda željo, sprejmejo delovno mesto, kjer se ne zahteva izobrazba terciarne stopnje (problem preizobraženosti). Nekateri, ki imajo možnost, so pripravljene na vožnjo izven »bivalne« regije in so tako zaželeno mobilni, velikokrat pa je lahko izbira le odselitev oziroma beg možganov, če dobijo ustrezno zaposlitev izven Pomurja.

8.6 Povprečne cene stanovanj

Dostopnost in varnost stanovanj oziroma bivalna kvaliteta okolja tudi sodi med pomembne dejavnike privlačnosti določne regije. Tabela 8.4 prikazuje cene rabljenih stanovanj v osrednji

⁴⁵ »Indeks delovne migracije (IDM) je razmerje med številom delovno aktivnih prebivalcev (brez kmetov) v določeni teritorialni enoti delovnega mesta in številom delovno aktivnih prebivalcev (brez kmetov) v teritorialni enoti prebivališča, pomnoženo s 100« (SURS 2014).

Sloveniji, Pomurju ter slovensko povprečje. Glede na to, da je Ljubljana glavno mesto, je seveda pričakovano, da bodo cene stanovanj višje kot v Murski Soboti v ruralni pomurski regiji, vendar je razlika v ceni stanovanj več kot dvakratna. Upoštevati moramo, da je ponudba stanovanj v Pomurju majhna in da so tako kot cene stanovanj tudi cene hiš najnižje v celotni Sloveniji. Ta dejavnik je tako v prid Pomurju in predstavlja z vidika bega možganov prednost domačega bivalnega okolja zaradi nizkih cen nepremičnin.

Tabela 8.4: Povprečne cene stanovanj, 2007–2012

Analitično območje	Velikost fonda	Kazalnik	2007	2008	2009	2010	2011	2012
SLOVENIJA	322.300	velikost vzorca	6465	4897	4014	5435	5457	5326
		cena €/m ²	1.700	1.850	1.700	1.750	1.750	1.650
LJUBLJANA	92.000	velikost vzorca	1535	1248	1000	1591	1481	1408
		cena €/m ²	2.650	2.750	2.450	2.450	2.500	2.350
MURSKA SOBOTA	3.000	velikost vzorca	90	74	44	67	71	58
		cena €/m ²	950	1.100	1.050	1.150	1.100	1.000
maksimum								
minimum								

Vir: Poročilo o slovenskem trgu nepremičnin za leto 2012, Geodetska uprava RS⁴⁶

Leta 2012 je bil v Sloveniji zabeležen 2 odstotka nižji promet s stanovanji kot v letu 2011, glede na leto 2007, ko je bil zabeležen največji promet s stanovanji, pa je bil manjši za skoraj 40 odstotkov. Od začetka spremljanja tržnih cen leta 2007, so v letu 2012 v vseh večjih mestih, razen Murski Soboti, bile cene nepremičnin najnižje. Medtem ko je bila povprečna cena rabljenega stanovanja leta 2012 v Ljubljani 2.350€/m², je bila v Murski Soboti »le« 1.000€/m². Povprečna cena stanovanja v Ljubljani leta 2012 (2.350 €/m²) je bila glede na leto 2011 nižja za 5 odstotkov, prvi vidnejši padec od leta 2009. V Murski Soboti in Novem mestu je nepremičninski trg med najmanjšimi ter najmanj dejavnimi v Sloveniji in zaradi majhnega števila absolutnih transakcij so možne le splošne ocene gibanja in prometa s stanovanji. Glede na leto 2008, ko so bile cene stanovanj najvišje, so bile v leta 2012 nižje med 10 in 15 odstotki (Geodetska uprava RS 2012).

⁴⁶ Opombe: Cene (€/m²) so zaokrožene na 50 evrov. Zaradi nepopolnega zajemanja podatkov in statistično neznačilnega vzorca za novogradnje pri izračunih povprečnih cen in drugih statističnih kazalcev so obravnavana samo rabljena stanovanja (Geodetska uprava RS 2012).

8.7 Število podjetij in novonastalih podjetij

Podjetniška aktivnost in razvojne vizije so ključne za razvoj in napredek regije, saj omogočajo nova delovna mesta in s tem implementacijo novega znanja v okolje preko perspektivnega kadra s svežim znanjem. Prisotnost potencialnih delodajalcev v regiji, ki lahko nudijo zaposlitev za izobražene posameznike, je tako ključnega pomena in izobraženi posamezniki s tem dobijo priložnost zaposlitve in možnost strokovnega in osebnega razvoja v regiji. Za tiste posameznike, ki se želijo lotiti samostojne podjetniške poti, je pa zelo pomembna podpora lokalnega okolja z infrastrukturo, finančni spodbudami in z razvitim poslovnim okoljem.

Ker me v nalogi zanima tudi prisotnost podjetniške aktivnosti v regiji, v tabeli 8.5 primerjam število podjetij, število novonastalih podjetij ter število zaposlenih v novonastalih podjetjih. Podjetja in samostojni podjetniki so pomembni za razvoj gospodarstva regije, saj pomenijo potencialno novo zaposlovanje ter plačevanje prispevkov in davkov.

Tabela 8.5: Število podjetij, število novonastalih podjetij ter število zaposlenih v novonastalih podjetjih na 10.000 prebivalcev za Slovenijo, Pomurje in osrednjo Slovenijo, 2004–2012

Število podjetij na 10.000 prebivalcev v regiji									
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
SLOVENIJA	527,38	538,98	568,05	593,49	638,39	671,01	692,72	706,24	722,01
Pomurska	351,81	350,50	369,32	384,38	413,60	434,28	458,82	468,58	474,73
Osrednjeslovenska	699,04	722,56	761,76	799,42	850,21	884,84	910,68	929,76	952,41
Število novonastalih podjetij na 10.000 prebivalcev v regiji									
SLOVENIJA	45,60	49,82	57,49	63,19	78,71	79,46	74,78	74,69	74,87
Pomurska	27,10	27,60	37,73	37,39	49,44	49,21	51,86	46,58	41,32
Osrednjeslovenska	62,60	70,45	79,57	87,01	105,24	104,34	95,05	96,52	98,10
Število zaposlenih oseb v novonastalih podjetjih na 10.000 prebivalcev v regiji									
SLOVENIJA	27,32	31,89	30,51	33,83	40,72	30,99	30,02	35,11	36,11
Pomurska	26,29	20,25	19,56	28,62	37,64	26,57	28,66	30,47	22,52
Osrednjeslovenska	38,19	54,34	50,77	46,72	51,12	43,56	42,27	50,06	50,86

Vir: SURS 2014 in lastni preračuni

Za lažjo razlago je potrebna kratka pojasnitev pojmov. Podjetje je registrirana pravna ali fizična oseba, ki je med letom opazovanja izkazala prihodek ali zaposlene osebe oziroma osebe, ki delajo. Upoštevajo se tudi izkazani prihodki članarin, subvencij in drugih poslovnih prihodkov. V podatkih o aktivnih podjetjih se upoštevajo vse enote, ki so bile aktivne vsaj del opazovanega obdobja. Novonastalo podjetje brez predhodnika je podjetje, ki je nastalo kot kombinacija proizvodnih dejavnikov, brez udeležbe drugega podjetja (SURS 2015).

Iz tabele 8.5 je razvidno, da ima osrednja Slovenija, tako kot pri vseh kazalnikih, tudi nadpovprečno število podjetij, število novonastalih podjetij in število zaposlenih v novonastalih podjetjih na 10.000 prebivalcev v regiji. Tudi glede na slovensko povprečje Pomurje zaostaja z vsemi tremi kazalniki. Število novonastalih podjetij na 10.000 prebivalcev je v Pomurju glede na osrednjo Slovenijo skoraj vsa opazovana leta celo več kot za polovico manjše. Številke kažejo, da je število podjetij in novonastalih podjetij v Pomurju relativno majhno, tako glede na slovensko povprečje kot tudi v primerjavi z osrednjo Slovenijo. Vzroki za podjetniško neaktivnost v Pomurju so večplastni, na ravni regije so to zgodovinski zaostanek v razvoju, odmaknjena lega pomurske regije, pomanjkanje storitvenih dejavnosti z višjo dodano vrednostjo, zanemarljivi izdatki za razvojno-raziskovalno dejavnost (tabela 8.6) in posledično odsotnost RR-središč, pozna povezanost s prometno infrastrukturo z osrednjo Slovenijo in s tem težja dostopnost slovenskega in tujega trga; na mikroravni, pri posameznikih, poleg pomanjkanja kvalitetnih delovnih mest ni poguma, motivacije ali idej za podjetništvo in samozaposlovanje. Veliko oviro predstavlja tudi pomanjkanje začetnega kapitala, ki je potreben za ustanovitev podjetja ter nadaljnja vlaganja v razvoj. Na tem mestu potrjujem hipotezo, da ekonomska stagnacija Pomurja (najnižji BDP, najvišja brezposelnost v Sloveniji, najnižje plače, najmanj razvito gospodarsko okolje) ob hkratnem pomanjkanju motivacije izobražencev za samozaposlitev zavira podjetništvo/samozaposlovanje (mladih izobražencev).

Izpostavljam nekaj podjetij, ki v Pomurju izstopajo po velikosti, tradiciji, uspešnosti ali inovativni zgodbi in so primeri, ki detabuizirajo dejstvo, da se v odročnih regijah ne da zgraditi uspešnih in dobičkonosnih zgodb oziroma da je lahko ravno to ključna in konkurenčna prednost. Med ta podjetja sodi Panvita d. d. z ambiciozno vizijo in ciljem »postati vodilni ponudnik hrane na domačem trgu in pomemben ponudnik hrane v srednji Evropi«. Skupino Panvita sestavlja 9 povezanih družb, ki zaposlujejo čez 600 oseb. Podjetje, ki pretežno del svojih izdelkov izvozi in sodi med večje delodajalce v regiji, je podjetje Arcont d. d. iz Gornje Radgone. V podjetju Arcont d. d. je bilo 31. 3. 2014 zaposlenih 534 oseb, od tega 13,7 % oseb s terciarno izobrazbo. Čisti dobiček poslovnega leta 2013/2014 znaša dobrih 1.567.267,71 EUR (AJ PES 2015). Omeniti velja tudi podjetje Skupina ROTO, proizvajalca izdelkov iz plastičnih mas, ki prav tako večino svojih izdelkov izvozi v tujino. V letu 2013 so ustvarili 10 milijonov evrov prihodkov, njihova posebnost so inovacije, kjer z lastnim razvojnim oddelkom v povprečju izdelajo dva nova izdelka na teden (RTVSLO 2014, 9. januar). Podjetje, ki prodaja tipično prekmursko kulinariko z višjo dodano vrednostjo, je

podjetje Kodila d. o. o. Je primer podjetja, ki samo proizvaja in prodaja lokalne izdelke Pomurja ter jih uspešno prodaja v Sloveniji in v tujini (RTVSLO 2014, 27. november). Podjetje z avtodeli GMT d.o.o. iz Murske Sobote je vodilno slovensko podjetje na področju uvoza, prodaje ter distribucije nadomestnih in dodatnih avtodelov za osebna in lahka tovorna vozila. Podjetje je bilo že štirikrat izbrano za gazelo podravsko-pomurske regije. Pomembno vlogo in promocijo regije predstavlja tudi sejemska dejavnost, ki jo organizira Pomurski sejem d. d., s sedežem v Gornji Radgoni, znotraj katere je najpomembnejši in mednarodno uveljavljen kmetijsko-živilski sejem – Agra.

Zelo dober primer, kako se lahko pritegne tujega investitorja v regijo, je podjetje Carthago proizvodnja avtomobov d. o. o. v Odrancih. Pri tej investiciji je ključno vlogo odigral župan občine, ki se je zavedal pomena investicije in nemškim investitorjem ponudil ugodne in konkurenčne pogoje za zagon proizvodnje v občini Odranci, s čimer je pokazal zavedanje o pomembnosti naložb tako za ustvarjanje novih delovnih mest in priložnosti v regiji kot za dodaten prihodek preko davkov in prispevkov. Občina je izrazila pričakovanje, da bo v zameno za ugodne pogoje podjetje primarno zaposlovalo občane. Danes podjetje zaposluje delavce iz širše pomurske regije in celo iz Hrvaške (RTVSLO 2013, 8. december). Primer uspešne podjetniške ideje in njene realizacije mladih pomurskih diplomantov sta podjetje Paradajz d. o. o. (paradižniki Lušt) ter vzgoja orhidej Ocean Orchids d. o. o. Podjetji sta dober primer izkoriščanja naravnih danosti Pomurja, in sicer vzgajanja rastlin v zaprtih prostorih z geotermalno vodo. Obe podjetji sta imeli tudi podporo »svojih« občin, Paradajz d. o. o. občine Turnišče in podjetje Ocean Orchids občine Dobrovnik. Prepoznavne in odmevne so tudi nekatere mednarodne prireditve, med katerimi velja omeniti mednarodni folklorni festival v Beltincih in Pomurski poletni festival v Veliki Polani. Navajam le nekaj primerov, ki so bili tudi medijsko izpostavljeni, vendar je uspešnih podjetij in zgodb v Pomurju še več. Težava je le, da jih je za zdaj še premalo, da bi ustvarjali pogoje za konkurenčno regijo kot celoto, ki bi zmanjšala in odpravila trajno največje zaostajanje za slovenskim povprečjem. Konkurenčna regija je tista regija, ki ima potencial in je zanimiva ter privablja investicije in s tem ustvarja nova (kvalitetna) delovna mesta, kar posledično vpliva tudi na neodliv prebivalstva s terciarno izobrazbo.

8.8 Bruto domači izdatki za razvojno-raziskovalno dejavnost

Zelo pomembno je znanje, ki nastaja v RR- oziroma inovacijskem procesu. Začetnik opredelitve inovacije je ekonomist Joseph Schumpeter (1951), ki je opredelil t. i. »trilogijo«: invencija-inovacija-difuzija⁴⁷. Invencija pomeni generiranje oziroma ustvarjanje novih idej, inovacija prvo gospodarsko uporabo znanosti in tehnologije, v fazi difuzije se »tržno uspešna inovacija v obliki kopij, imitativnih proizvodov in postopkov, licenc, pa tudi skozi prenos v njej vsebovanega (tehnološkega) znanja širi med podjetji v panogi in akterji v širšem okolju, kakor tudi med državami, ustvarjajoč dinamično inovacijsko konkurenco« (Ilič 2006, 510). Prisotnost razvojno-raziskovalne dejavnosti (RRD) v regiji je zelo pomembna, saj omogoča raziskovanje in razvoj ter inovacije in ustvarja absorpcijsko sposobnost za uporabo novih tehnologij, saj stalno konkurenčno prednost omogoča in zagotavlja inovacijska konkurenca. Prisotnost oziroma odsotnost razvojno-raziskovalne dejavnosti v regiji prav tako kot izdatki za RRD predstavlja potencial regije in »valilnico« znanja. Tabela 8.6 prikazuje, da so izdatki za RRD v osrednji Slovenji precej nad povprečjem Slovenije, kar je razumljivo, saj se Ljubljana z okolico lahko pohvali z največjim tehnološkim parkom, ima največ fakultet, inštitutov in razvojno-raziskovalnih centrov. Trend izdatkov za RRD v pomurski regiji je do leta 2011 zanemarljiv, majhen porast je viden v letu 2012, kar bi mogoče lahko pojasnili kot učinek Zakona o razvojni podpori pomurski regiji in Programa spodbujanja konkurenčnosti⁴⁸ v obdobju 2010–2015.

---

⁴⁷ Neoklasična mikroekonomska teorija podjetja obravnava kot »črne škatle«, ki učinkovito in enosmerno pretvarjajo redke »inpute« (vključno z znanjem) v redke »outpute«. Alternativno razumevanje pa ustvarjanje znanja v skladu z marksističnim pogledom na proizvodnjo pojmuje kot ciklični proces, v katerem se lahko vsaka dobrina in proizvodni dejavnik reproducirata. Ustvarjeno (patentno) znanje lahko služi kot notranji ali zunanji vir učenja, ki povratno krepi človeške vire s kvantitativnim in kvalitativnim izboljševanjem človeškega kapitala. Ta lahko vstopa v naslednje RR- in proizvodne cikle (Ilič 2006, 517).

⁴⁸ Program na področju raziskav in razvoja spodbuja vrhunsko, praktično usposabljanje kompetentnih raziskovalcev in razvojnikov (Program spodbujanja konkurenčnosti pomurske regije v obdobju 2010–2015).

Tabela 8.6: Bruto domači izdatki za razvojno-raziskovalno dejavnost za Slovenijo, Pomurje in osrednjo Slovenijo, 2008–2012

	Bruto domači izdatki za RRD (% od regionalnega BDP)					Raziskovalci po regijah (% glede na Slovenijo)				
	2008	2009	2010	2011	2012	2008	2009	2010	2011	2012
SLOVENIJA	1,7	1,9	2,1	2,5	2,6	100	100	100	100	100
Pomurska	0,4	0,4	0,3	0,5	1,3	0,6	0,7	0,6	0,4	5,6
Osrednjeslovenska	2,5	2,7	3,1	3,7	3,4	65,1	63,7	62	63	38,6

Vir: SURS (2014).

8.9 Vključenost v terciarno izobraževanje

V sprejeti strategiji večšin (OECD 2012), ki predstavlja okvir načina državnega investiranja v znanja in veščine, da bodo te čim bolj izkoriščene in spodbujale gospodarski razvoj, so predvideni trije ukrepi. Prvi je razvoj relevantnih veščin, kar naj bi se dosegalo s spodbujanjem vseživljenjskega učenja, z mednarodno mobilnostjo visoko kvalificiranih oseb in mednarodno mobilnostjo v terciarnem izobraževanju. Drugi ukrep je spodbujanje znanja in veščin za podaljševanje delovne aktivnosti pri starejših posameznikih in preprečevanje bega možganov, tretji ukrep pa je spodbujanje povpraševanja po visokošolsko izobraženih kadrih, to je spodbujanje ustvarjanja delovnih mest za visoko kvalificirane posameznike in delovnih mest z visoko dodano vrednostjo, ter spodbujanje podjetništva in podjetniške miselnosti v šolah ter univerzah (Čelebič 2014, 5).

Vključenost v terciarno izobraževanje predstavlja bodočo ponudbo, diplomanti regije pa sedanjjo ponudbo človeškega kapitala s terciarno izobrazbo na regionalnem trgu dela. Opremljeni so s svežimi idejami in novim znanjem ter so potencial podjetniške dejavnosti in gospodarskega razvoja regije. Tabela 8.7 prikazuje vključenost v terciarno izobraževanje v starostni skupini 15–64 let ter število študentov na 1.000 prebivalcev v Pomurju, osrednji Sloveniji in slovensko povprečje.

Tabela 8.7: Vključenost v terciarno izobraževanje v starostni skupini 15–64 let ter število študentov na 1.000 prebivalcev v Sloveniji, Pomurju in osrednjeslovenski regiji

Vključeni v terciarno izobraževanje v starostni skupini 15–64 let

	Način študija - SKUPAJ						
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
SLOVENIJA	8,19	8,07	8,12	7,54	7,32	6,90	6,43
Pomurska	6,38	6,44	6,82	6,52	6,50	6,10	5,59
Osrednjeslovenska	8,86	8,58	8,30	7,63	7,29	6,92	6,39
	Število študentov na 1.000 prebivalcev						
	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
SLOVENIJA	57	56	56	52	51	47	44
Pomurska	45	46	48	45	45	43	39
Osrednjeslovenska	61	58	57	53	50	47	43

Vir: SURS (2015).

Razlika vključenosti študentov v terciarno izobraževanje se je v Pomurju glede na slovensko povprečje v obdobju od 2007 do 2012 precej znižala. Če je bila ta razlika v letu 2007 kar 12 študentov na 1.000 prebivalcev, je leta 2013 ta razlika znašala le še 5 študentov. Mladi v Pomurju se odločajo za nadaljnje izobraževanje in tabela 8.8 prikazuje, da po številu diplomantov na 1.000 prebivalcev Pomurje praktično ne zaostaja ne za slovenskim povprečjem ne za osrednjo Slovenijo, ki ima od leta 2009 število študentov enako slovenskemu povprečju. Kot ugotovljeno, je želja po nadaljnjem izobraževanju med mladimi prisotna, saj je vključenost v terciarno izobraževanje v Sloveniji visoka, tudi na regionalni ravni, in realizirana tako v Pomurju kot v osrednji Sloveniji. Drugo vprašanje pa je, koliko od teh diplomantov najde zaposlitev v svoji regiji, tam ostane in dela. Glede na veliko stopnjo brezposelnosti oseb s terciarno izobrazbo v Pomurju in pomanjkanje delovnih mest so pomurski diplomanti tukaj v precej slabšem izhodišču in morajo iskati priložnosti izven svoje izvorne, pomurske regije.

Tabela 8.8: Število diplomantov na 1.000 prebivalcev.

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
SLOVENIJA	6	6	7	7	7	8	9	8	8	9	10	10	10	9
Pomurska	4	4	5	5	5	5	6	6	7	7	8	10	9	8
Osrednjeslovenska	7	7	9	8	9	9	10	10	9	9	10	10	10	9

Vir: SURS (2015).

9 Izobraževanje v Pomurju

Gospodarski razvoj posamezne regije določajo naravne danosti, obstoječa gospodarska infrastruktura, zaloga človeškega kapitala ter potencial za nove dejavnosti oziroma panoge. Nove investicije in posledično nove panoge pa zahtevajo usklajenost povpraševanja in ponudbe po usposobljeni ter kvalitetni delovni sili. Pomembna je prisotnost dobrega izobraževalnega procesa v regiji, tako sekundarnega kot terciarnega, za ponudbo kvalitetnega kadra. Ključnega pomena je povezanost in sodelovanje med gospodarstvom ter izobraževalnimi institucijami. Preko sodelovanja se že med samim izobraževalnim procesom, tako sekundarnim (poklicne in srednje šole) kot terciarnim, vzpostavi socialni kapital med potencialnimi delodajalci in delojemalci. Skozi več oblik, prakse, vajeništvo, kadrovske štipendije ter financiranje izobraževanja zaposlenim, se nadgrajuje človeški kapital in tudi pogloblja socialni kapital med organizacijami, podjetji ter dijaki, študenti in zaposlenimi. Znanje mora biti uporabljeno, sicer je to izgubljeno znanje in strošek. Posamezniki so preko svojega t. i. zunanjega socialnega kapitala med izobraževalnim procesom vpeti v šibka in močna socialna omrežja in vezi. Tistim posameznikom, ki preko strukturnih lukenj posedujejo večjo »zalogo« socialnega kapitala in imajo razvejan premostitveni socialni kapital, ta omogoča dostop do različnih informacij, večjo prilagodljivost, strateško delovanje in tudi dostop do potencialno ustreznega delovnega mesta.

Osnovnošolsko izobraževanje je v Pomurju dobro urejeno in razvejano. V šolskem letu 2012/2013 je bilo v regiji 50 osnovnih šol, skupaj s podružnicami. Je pa v Pomurju povprečno najnižje število otrok v razredu, in sicer 17 učencev na razred (slovensko povprečje je 19 učencev) (SURS 2015). Na nivoju sekundarnega izobraževanja je v Pomurju prisotnih 8 srednjih šol (Ekonomška šola Murska Sobota, Gimnazija Murska Sobota, Gimnazija Franca Miklošiča Ljutomer, Biotehniška šola Rakičan, Srednja zdravstvena šola Murska Sobota, Srednja poklicna in tehniška šola Murska Sobota, Srednja šola za gostinstvo in turizem Radenci in Dvojezična srednja šola Lendava). Večina srednješolcev nadaljuje izobraževanje, saj je število diplomantov in število študentov na 1.000 prebivalcev le malo pod slovenskim povprečjem (tabela 8.8), narašča tudi delež delovno aktivnega prebivalstva terciarno izobraženih, z 14,07 % leta 2005 se je povišal na 23,29 % v letu 2013. Glede na to, da v Pomurju skoraj ni terciarnega izobraževanja, saj ga izvajata le Višja ekonomska šola Murska Sobota in Raziskovalno-izobraževalno središče Rakičan (študij na daljavo za štiri višješolske strokovne programe ter en visoki strokovni program), študenti pretežno študirajo v bližnjem

univerzitetnem mestu Maribor na Univerzi v Mariboru ter ostalih treh univerzah, v Ljubljani, Kopru in Novi Gorici. Po izboljšanju prometnih povezav (avtocesta) leta 2008 se je tudi dostop do izobraževalnih središč precej izboljšal. V regionalnem razvojnem programu Pomurja so zapisali tudi razvoj programov VIS in načrtovanje VIS-središč in kampusov, da bi povečali zaposlitvene možnosti v domačem okolju, zmanjšali neskladja ter spodbudili prehod raziskovalcev iz znanosti v gospodarstvo (RRA Mura 2007–2013). Pomurska izobraževalna fundacija povezuje in skrbi za sodelovanje med študenti, gospodarstvom in regijo. Vizija Pomurske izobraževalne fundacije (PIF) je, da približuje znanje mladim Pomurcem in skrbi za prenos znanja Pomurcev v domači, pomurski prostor ter skrbi za sodelovanje med študenti in potencialnimi delodajalci, »kar študentom zagotavlja primerne zaposlitve v domači regiji in zmanjšuje beg možganov iz Pomurja, delodajalcem pa nudi podporo pri zaposlovanju ali drugih oblikah poslovnega sodelovanja z mladimi perspektivnimi kadri« (PIF 2015). Fundacija v sodelovanju z občinami podpira študente s štipendijami in nagradami za raziskovalne naloge, kjer sodeluje tudi s Pomursko znanstvenoraziskovalno unijo (PIF 2015). Podporo znanstvenoraziskovalni dejavnosti nudi tudi Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija, s sedežem na Petanjcih, ki podpira in spodbuja znanstvenoraziskovalno dejavnost, predvsem s področij zgodovine, biologije, geografije, arheologije, ekologije in drugih področij povezanih s Pomurjem (Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija 2015).

Z investicijami, inovacijami, ustvarjanjem novih delovnih mest, novimi tehnologijami, znanjem oziroma z vlaganji v človeški in posledično tudi socialni kapital regije odpravljajo nerazvitost in skupaj s perspektivnimi panogami zmanjšujejo zaostanek za razvitimi regijami. Pomurje bi lahko s svojo ugodno lego na stičišču treh držav prepoznalo potencial ter izoblikovalo prepoznavno in predvsem kvalitetno ponudbo študijskih programov, ki bi bili specializirani in mednarodno certificirani ter se izvajali tako na dodiplomski kot podiplomski ravni. S tem bi lahko regija privabila študente iz širše regije in tujine ter omogočila domačim študentom, da bi študirali v domači regiji. Z mednarodno prepoznavnostjo in priznanjem bi postali konkurenčni ter tako izstopili iz uniformiranosti in s tem neprepoznavnosti. Zelo dober primer mednarodno certificirane in prepoznavne poslovne šole je IEDC Bled. Z jasno vizijo in strategijo razvoja regije ter identifikacijo potencialov so investicije v izobraževanje kadrov in razvoj infrastrukture ključne za dosego regionalnega razvoja. Pomurski študenti si med izobraževalnim procesom, ki zaradi odsotnosti terciarnega izobraževanja poteka izven pomurske regije, skozi šibke ali močne socialne vezi gradijo socialni kapital, ki jim pomaga, da lažje unovčijo svoj človeški kapital v okolju izobraževanja. Če ne obstaja dovolj močna

vez ali priložnost, da se med samim študijem neguje socialni kapital z domačim pomurskim okoljem preko kadrovske študentskega sistema, praks in drugih oblik, bodo socialne vezi s potencialnimi delodajalci oslabele ali se pretrgale. Zavestno ali nezavedno negovan socialni kapital v času izobraževalnega procesa lahko tako pomeni ključno prednost pri iskanju priložnosti za zaposlitev. Če bodo študenti lahko dobili kvalitetno prvo zaposlitev v domači regiji in imeli spodbudo, da se po končanem študiju vrnejo v pomursko regijo s socialnim kapitalom, ki so si ga »zgradili« v kraju študija, lahko s sinergijo novega znanja in socialnega kapitala v povezavi z obstoječimi strukturami prispevajo k dodani vrednosti produktov, storitev in prepoznavnosti pomurske regije, njeni konkurenčnosti in posledično k večji dodani vrednosti regije v slovenskem prostoru.

10 Pomurje in beg možganov

Skozi zgodovino se je Pomurje zaradi odročne lege, nerazvitosti, goste naseljenosti in neenakomerne porazdelitve zemlje med veleposestniki in kmeti že od nekdaj srečevalo z sezonstvom, izseljenstvom in begom možganov. Pomurje tudi zgodovinsko gledano velja za emigrantsko regijo in zanj že pregovorno velja, da je regija bega možganov.

Ob prelomu stoletja so Pomurci začeli odhajati na delo v Slavonijo, Avstrijo in Ameriko. Med obema vojnama je bila zaradi zaprtih možnosti zaposlovanja na Madžarskem ustanovljena posredovalnica za delo in z njeno pomočjo je med obema svetovnima vojnama odšlo v tujino⁴⁹ okrog 70.000 ljudi. To naj bi bil vrhunec odliva prebivalcev iz Prekmurja⁵⁰. Po drugi svetovni vojni so ljudje odhajali iz Pomurja na sezonsko delo v Vojvodino, na Kočevsko in v vsa večja industrijska mesta v Sloveniji, kjer se je mnogo delavcev tudi za stalno naselilo (Bevc 2003, 240).

Kot že opredeljeno skozi literaturo, je razlogov za odseljevanje več, najpomembnejši pa so ekonomski razlogi, saj migrante privlačijo regije, kjer imajo možnost boljše zaposlitve z višjim zaslužkom, boljše možnosti za podjetništvo ter inovacijsko dejavnost, poklicno napredovanje, ugodnosti na stanovanjskem področju in večjo potrošno izbiro (Malačič 2003, 171).

---

⁴⁹ Največ jih je odhajalo v Francijo in Nemčijo (Bevc 2003, 240).

⁵⁰ Razlog za odhajanje je bila predvsem nova oblast po priključitvi Prekmurja k Jugoslaviji leta 1919, ki se je površno lotevala odstranjevanja vzrokov, ki so silili prebivalce v tujino (prav tam).

Najbolj celovito zbrane in predstavljene empirične podatke o begu možganov pomurske regije je prikazala zaključena študija dr. Milene Bevc in sodelavcev o obsegu ter značilnostih selitev, ki predstavlja najbolj celovito analizo selitev za slovenske regije doslej. Na tem mestu povzemam ključne izsledke za pomursko regijo, vezane na selivce in njihovo izobrazbo. Podatki o izobrazbi meddržavnih selivcev so se zbirali, vendar se niso objavljali v obdobju 1982–1999. Za potrebe študije so na SURS zbrali podatke iz različnih podatkovnih zbirk in statističnih raziskovanj. Opozoriti je potrebno, da so pri analizi selivcev po izobrazbi prelomi v seriji podatkov, ki so posledica metodoloških sprememb. Izobrazba selivcev je bila opazovana v treh ločenih obdobjih: 2003–2005, 2006–2007 in 2008–2010, za medregionalne in meddržavne selitve. Vrednost kazalnikov med obdobji ni neposredno primerljiva, razlogi so naslednji (Bevc in Uršič 2013, 138):

- do vključno leta 2007 podatki o notranjih selitvah (medregionalnih) vključujejo samo selitve državljanov Slovenije, podatki od 2008 do 2010 pa selitve prebivalcev Slovenije (podatki o selitvah tujih državljanov na nivoju naselij so na voljo od leta 2008 dalje);
- v podatkih o notranjih (medregionalnih) selitvah do vključno leta 2007 so vključene le selitve na stalno prebivališče, za leta 2008–2010 pa so vključene tudi selitve na začasno prebivališče;
- do leta 2007 so podatki skladni s staro definicijo prebivalstva, od vključno leta 2008 pa z novo definicijo.

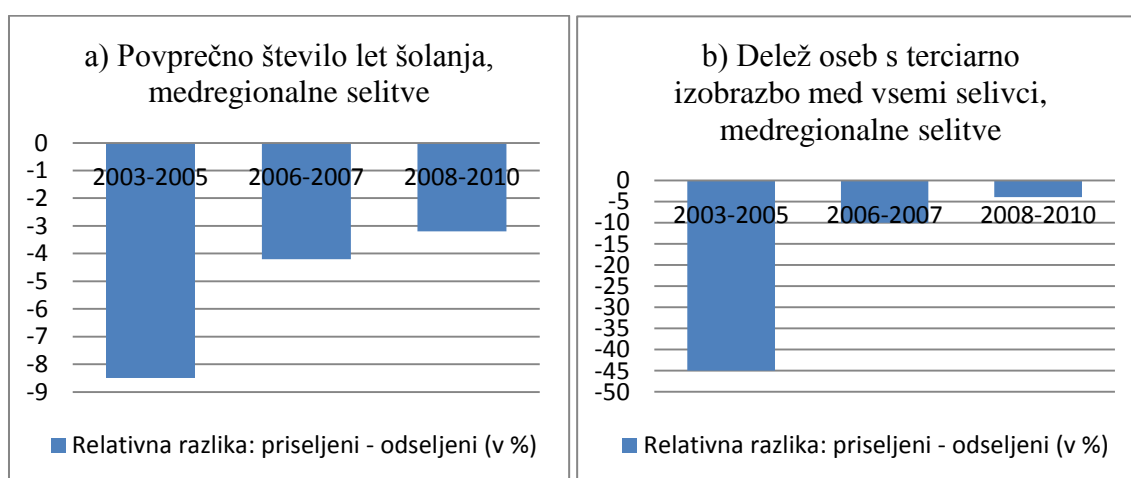
V obdobju 2003–2005 je delež selivcev z znano izobrazbo znašal 47 % pri priselitvah ter 63 % pri odselitvah, v obdobjih 2006–2007 in 2008–2010 pa je znašal okoli 80 % in 90 % v obeh selitvenih tokovih. Izobraženost je bila opazovana preko dveh kazalnikov: povprečno število let šolanja in delež oseb s terciarno izobrazbo med vsemi selivci (Bevc in Uršič 2013, 148–156). Za medregionalne in meddržavne selitve bom povzela in prikazala podatke za pomursko regijo od leta 2003 do 2010.

Za meddržavne selitve od leta 2010 do leta 2013 so prikazani zbrani podatki SURS za meddržavne selitve pomurske regije po statusu aktivnosti, izobrazbi in državljanstvu. Zaradi primerljivosti podatkov je prikazana časovna vrsta meddržavnih selivcev 2008–2013, kjer so prikazani podatki 2008–2010 povzeti po študiji Bevčeve, od leta 2010 do 2013 pa zbrani podatki po SURS.

10.1 Medregionalne selitve

Medregionalne selitve spadajo med t. i. notranje selitve. Notranje selitve delimo na selitve znotraj iste občine in medobčinske selitve. Medobčinske selitve se dalje delijo na selitve med občinami znotraj iste regije in selitve med regijami (medregionalne selitve) (Bevc in Uršič 2013, 55).

Graf 10.1: Relativna razlika v povprečni vrednosti kazalnika o izobraženosti priseljenih in odseljenih v medregionalnih selitvah za Pomurje v obdobjih 2003–2005, 2006–2007 in 2008–2010, selitve državljanov RS (v %)

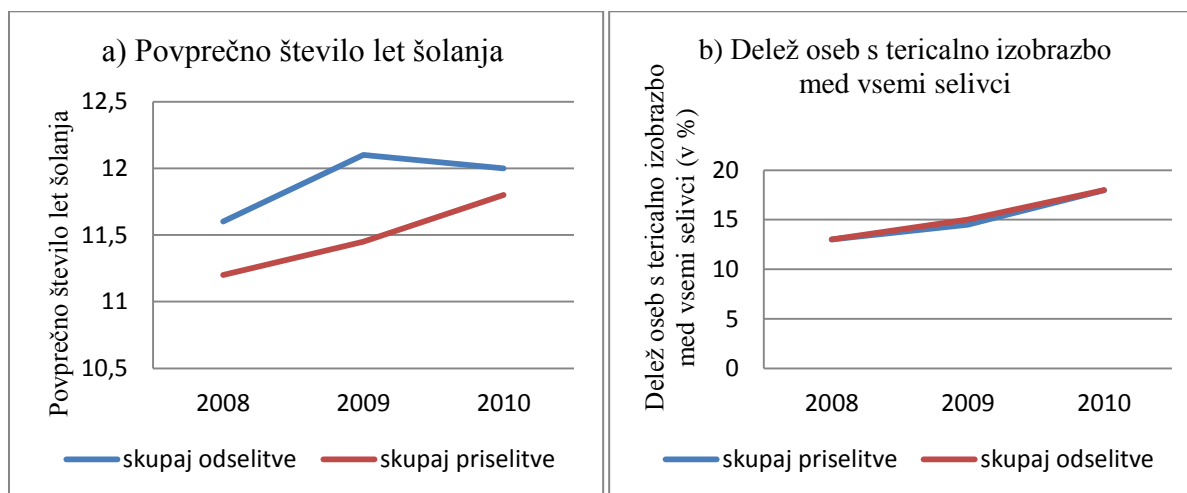
Vir: Bevc in Uršič (2013, 148).

Graf 10.1 prikazuje *povprečno število let šolanja* ter *delež oseb s terciarno izobrazbo med vsemi selivci* v medregionalnih selitvah. Ker obdobja niso neposredno medsebojno primerljiva, so za vsa tri obdobja prikazane relativne razlike⁵¹ v vrednosti kazalnika za priseljene in odseljene. Graf 10.1a prikazuje, da so bili odseljeni v vseh treh obdobjih v povprečju bolj izobraženi kot priseljeni, največja razlika pa je bila v letih 2003–2005. Graf 10.1b prikazuje delež oseb s terciarno izobrazbo med vsemi odseljenimi, ločeno po obdobjih, od leta 2003 do leta 2010. Medtem, ko je bil v letih 2003–2005 delež oseb s terciarno izobrazbo med vsemi odseljenimi v povprečju za 45 % večji kot med vsemi priseljenimi, je bil ta delež v obdobjih 2006–2007 in 2008–2010 precej nižji (Bevc in Uršič 2013, 148).

⁵¹ »Relativna razlika med relativnima številoma je neimenovano število, izraženo v odstotkih. Izračuna se po obrazcu: $D_{p/o\%} = 100 * (y_p - y_o) / y_o$, kjer je $D_{p/o\%}$ relativna razlika med vrednostima kazalnika za priseljene in odseljene (v odstotkih), y_p vrednost kazalnika za priseljene in y_o vrednost kazalnika za odseljene« (Devjak v Bevc in Uršič 2013, 143).

V grafu 10.2 so prikazane vse medregionalne selitve (državljan in tujci) v obdobju 2008–2010, kjer je bil delež selivcev z znano izobrazbo okoli 90 odstotkov.

Graf 10.2: Medregionalne selitve (državljan in tujci) v obdobju 2008–2010 po dveh kazalnikih: povprečno število let šolanja in delež oseb s terciarno izobrazbo

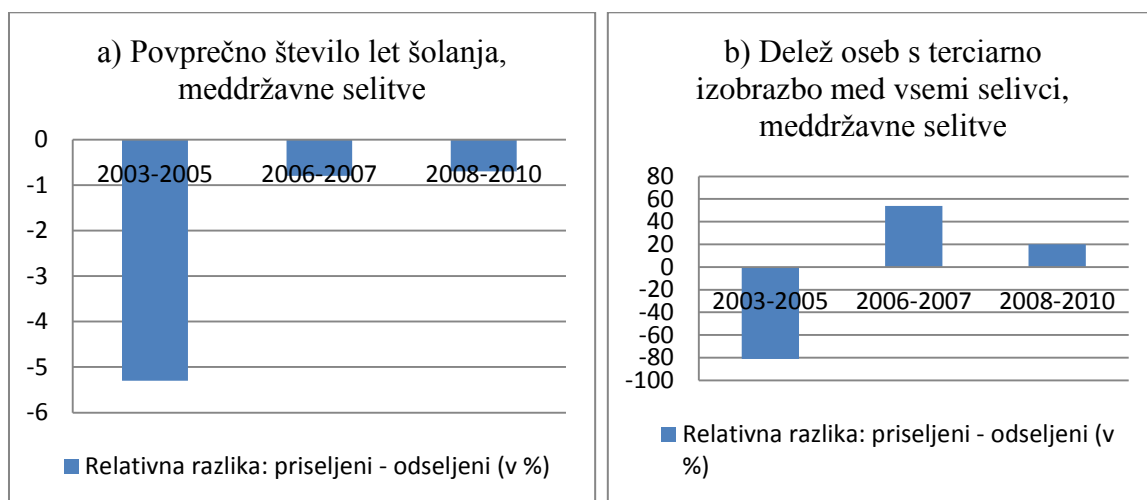
Vir: Bevc in Uršič (2013, 149).

Graf 10.2a pri kazalniku *povprečno število let šolanja* 2010 prikazuje boljšo izobraženost odseljenih od priseljenih. Sicer se je v obeh selitvenih tokovih izobraženost povečevala, vendar nekoliko bolj na strani priselitev. Povprečno število let šolanja je v opazovanih letih skupaj znašalo 11,5 let pri priselitvah ter 11,8 pri odselitvah, kar pa je pod slovenskim povprečjem. Izobraženost vseh selivcev je predvsem posledica izobraženosti državljanov RS, ki sestavljajo tudi večino vseh medregionalnih selitev, saj so bili tujci slabše izobraženi, tako pri odselitvah, kot priselitvah (Bevc in Uršič 2013, 149). Delež oseb s terciarno izobrazbo med vsemi selivci, prikazan v grafu 10.2b prikazuje porast deleža teh oseb v obeh selitvenih tokovih. Delež v odselitvah in priselitvah je v povprečju znašal 15% in je predvsem odraz selitev državljanov RS (prav tam).

10.2 Meddržavne selitve

V grafu 10.3 so prikazane meddržavne selitve državljanov RS pomurske regije v treh obdobjih po obeh opredeljenih kazalnikih.

Graf 10.3: Relativna razlika v povprečni vrednosti kazalnika o izobraženosti priseljenih in odseljenih v meddržavnih selitvah za pomursko regijo v obdobjih 2003–2005, 2006–2007 in 2008–2010, selitve državljanov RS (v %)

Vir: Bevc in Uršič (2013, 155).

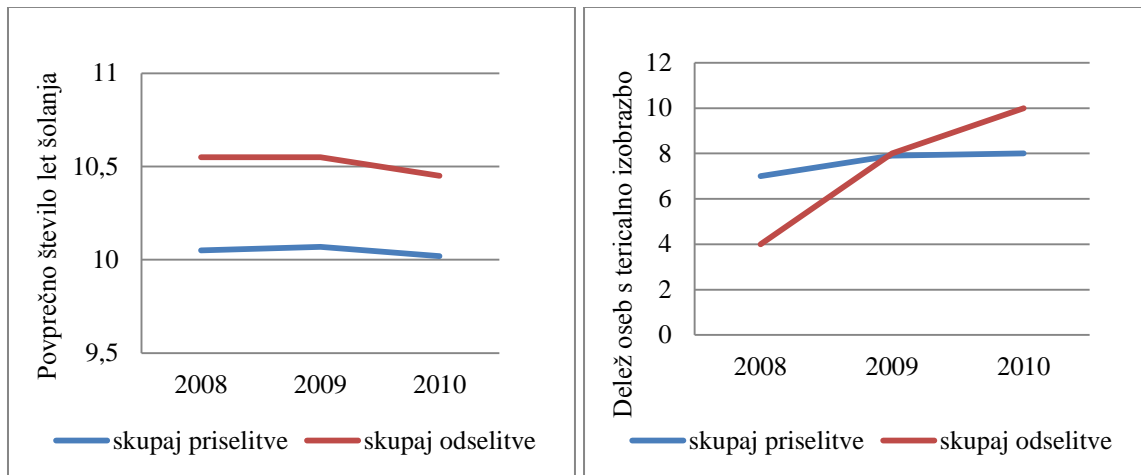
Graf 10.3 prikazuje izobrazbo selivcev, državljanov RS v letih 2003–2010, ločeno po obdobjih: 2003–2005, 2006–2007 ter 2008–2010. Pri priselitvah je delež selivcev z znano izobrazbo med vsemi selivci v letih 2003–2005 znašal 19%, 34% v letih 2006–2007 in 38% v obdobju 2008–2010. Pri odselitvah je bil ta delež 21% v obdobju 2003–2005 ter 48% v letih 2006–2010. Delež selivcev z znano izobrazbo je bil v Pomurju med vsemi regijami najnižji v obeh selitvenih tokovih (povprečje države v letih 2003–2005 je bilo okoli 30%, v obdobjih 2006–2007 in 2008–2010 pa dobrih 50 %). Upoštevati je potrebno, da je bilo v vseh treh obdobjih število selivcev pri priselitvah majhno. Graf 10.3a prikazuje boljšo izobraženost odseljenih od priseljenih v vseh obdobjih, največja razlika pa je v prvem obdobju 2003–2005. Delež oseb s terciarno izobrazbo, prikazan v grafu 10.3b, kaže, da je v obdobju 2003–2005 delež odseljenih močno presegal delež priseljenih, kar pomeni, da se je 80 % več oseb s terciarno izobrazbo iz Pomurja odselilo, kot priselilo, medtem ko je bil v ostalih dveh opazovanih obdobjih delež večji pri priselitvah. V vseh treh obdobjih pa je bil selitveni saldo oseb s terciarno izobrazbo negativen. Oba kazalnika sta v primerjavi z vsemi slovenskimi regijami nižja od povprečja vseh regij v državi (Bevc in Uršič 2013, 153–154).

Na grafu 10.4 so prikazane vse meddržavne selitve (državljeni in tujci) v obdobju 2008–2010 po obeh kazalnikih: povprečno število let šolanja in delež oseb s terciarno izobrazbo. Delež selivcev z znano izobrazbo je bil v povprečju 51 % pri priselitvah ter 56 % pri odselitvah.

Graf 10.4: Meddržavne selitve (državljeni in tujci) v obdobju 2008–2010 po dveh kazalnikih: povprečno število let šolanja in delež oseb s terciarno izobrazbo

a) Povprečno število let šolanja

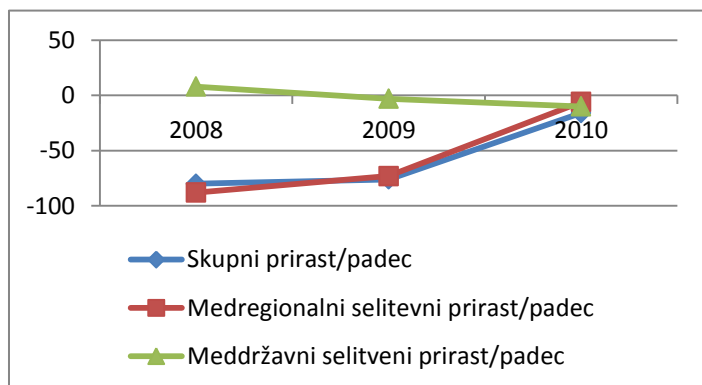
b) Delež oseb s terciarno izobrazbo

Vir: Bevc in Uršič (2013, 156).

Graf 10.4 analizira vse meddržavne selitve (državljeni, tujci) v obdobju 2008–2010. Kot prikazuje graf 10.4a so bili v letih 2008–2010 odseljeni bolj izobraženi od priseljenih. Od 2008 do 2010 je bilo skupaj povprečno število let šolanja 10,1 let pri priselitvah ter 10,6 pri odselitvah. Medtem, ko je pri priseljenih to pod povprečjem vseh regij, je pri odseljenih nekoliko nad povprečjem. Graf 10.4b prikazuje naraščanje deleža oseb s terciarno izobrazbo med vsemi odseljenimi ter dokaj stabilen delež pri priselitvah, kar pa vsebuje nasproten trend v selitvah državljanov RS in tujcev – z državljeni RS pada delež (več se jih je odselilo), s tujci se delež povečuje (več se jih je priselilo). V letu 2010 je delež oseb s terciarno izobrazbo med vsemi odseljenimi presegel delež teh oseb med vsemi priseljenimi. Delež oseb s terciarno izobrazbo pri vseh selivcih je tako pri odselitvah kot priselitvah v letih 2008–2010 v povprečju znašal 7 %. Pri priseljenih predstavlja to največji delež med regijami, pri priselitvah pa povprečje (Bevc in Uršič 2013, 155). Graf 10.5 prikazuje podatke o saldu selitev oseb s terciarno izobrazbo v pomurski regiji, za medregionalne in meddržavne selitve ter skupni prirast/padec, povzete po študiji Bevc in sodelavci za obdobje 2008–2010.

Graf 10.5: Saldo v selitvah oseb s terciarno izobrazbo v pomurski regiji v obdobju 2008–2010 (število selivcev), medregionalne in meddržavne selitve ter vse selitve skupaj

Vir: Bevc in Uršič (2013, 159).

Graf 10.5 prikazuje skupne selitve oseb s terciarno izobrazbo (odselitve in priselitve tako državljanov RS kot tujcev), s čimer se je ugotavljal vpliv selitev na izobrazbeno strukturo prebivalstva. V obdobju 2008–2010 je bil v Pomurju negativen saldo, »kar pomeni, da se je izobrazbena struktura prebivalstva regije prek selitev slabšala.« Največji del negativnega salda je nastal v medregionalnih selitvah, predvsem v medregionalnih selitvah državljanov RS. Leta 2010 se je negativen saldo v medregionalnih selitvah zelo zmanjšal, na kar je vplival pozitiven saldo tujcev, tako v medregionalnih kot meddržavnih selitvah. Za državljanje RS je bil negativen saldo v selitvah (Bevc in Uršič 2013, 159).

V obdobju 1995–2003 sta imeli samo pomurska in koroška regija negativen saldo v meddržavnih selitvah (-0,2 osebe na 1.000 prebivalcev), prav tako pa Pomurje spada v tisto skupino regij, ki je imela v obdobju 1991–2010 negativen skupni saldo v medregionalnih selitvah. Od leta 2004 (vstop Slovenije v EU) do 2010 pa so imele vse regije, vključno s pomursko, pozitiven selitveni saldo (od 0,1 osebe na 1.000 prebivalcev v Pomurju do 8,45 osebe na 1.000 prebivalcev v obalno-kraški regiji) (Bevc in Uršič 2013, 320).

V nadaljevanju so v tabelah 10.1 in 10.2 prikazani zbrani podatki za vse meddržavne selivce, stare 15 let ali več, po državljanstvu, statusu aktivnosti in izobrazbi za pomursko regijo za obdobje 2011–2013 (interna dokumentacija SURS, priloga C).

Tabela 10.1: Meddržavni selivci, stari 15 ali več let, po državljanstvu in izobrazbi, pomurska statistična regija, Slovenija, 2011, 2012, 2013

	Priseljeni			Odseljeni		
	skupaj	državljeni RS	tuji državljeni	skupaj	državljeni RS	tuji državljeni
2011						
Skupaj	371	170	201	358	257	101
OŠ ali manj	132	45	87	114	67	47
srednja šola	268	120	148	180	132	48
višja/visoka šola	65	37	28	64	58	6
2012						
Skupaj	319	148	171	918	813	105
OŠ ali manj	106	43	63	280	232	48
srednja šola	167	82	85	491	442	49
višja/visoka šola	46	23	23	147	139	8
2013						
Skupaj	273	92	181	562	469	93
OŠ ali manj	95	22	73	167	137	30
srednja šola	137	57	80	301	250	51
višja/visoka šola	41	13	28	94	82	12

Vir: interna dokumentacija (SURs 2015).

Tabela 10.2 prikazuje meddržavne selivce pomurske regije v obdobju 2011–2013, stare 15 let ali več, glede na njihov status aktivnosti in izobrazbo, saj me zanima status meddržavnih selivcev, predvsem tistih s terciarno izobrazbo ob njihovi selitvi.

Tabela 10.2: Meddržavni selivci, stari 15 ali več let, po statusu aktivnosti in izobrazbi, pomurska statistična regija, Slovenija, 2011, 2012, 2013

	Priseljeni					Odseljeni				
	skupaj	aktivni			neaktivni	skupaj	aktivni			neaktivni
		skupaj	zaposleni	brez.			skupaj	zaposleni	brez.	
2011										
Skupaj	371	129	104	25	242	358	212	189	23	146
OŠ ali manj	132	33	27	6	99	114	57	47	10	57
srednja šola	174	66	49	17	108	180	111	103	8	69
višja/visoka	65	30	28	2	35	64	44	39	5	20
2012										
Skupaj	319	116	98	18	203	918	496	439	57	422
OŠ ali manj	106	36	29	7	70	280	117	103	14	163
srednja šola	167	67	58	9	100	491	285	253	32	206
višja/visoka	46	13	11	2	33	147	94	83	11	53
2013										
Skupaj	273	112	92	20	161	562	262	230	32	300
OŠ ali manj	95	27	18	9	68	167	60	50	10	107
srednja šola	137	65	56	9	72	301	154	137	17	147
višja/visoka	41	20	18	2	21	94	48	43	5	46

Vir: interna dokumentacija (SURs 2015).

Prikazana tabela 10.1 kaže, da se je v Pomurju znotraj obdobja 2011–2013 v letih 2012 in 2013 več prebivalcev odselilo v tujino, kot se jih je v regijo priselilo. Največja razlika je bila leta 2012, ko se je v tujino odselilo kar 599 več oseb, kot se jih je priselilo. Za leti 2012 in 2013 je meddržavni saldo negativen. V letu 2011 je negativni saldo ublažilo dejstvo, da se je priselilo več tujcev kot državljanov RS, pri odselitvah je ravno nasprotno: odselilo se je več kot dvakrat več državljanov RS kot tujcev. Velik porast odseljevanja državljanov RS v vseh izobrazbenih strukturah je opazen v letu 2012, ko kar 88 % odselitev predstavljajo državljani RS. Ker v Pomurju prevladuje srednješolska izobrazba, je največ priseljenih in odseljenih oseb s srednješolsko izobrazbo in predstavlja ta delež več kot 50 % vseh selivcev, medtem ko je delež terciarno izobraženih v vseh letih med 16 % in 18 % (graf 10.6). Čeprav je absolutno gledano meddržavni saldo za osebe s terciarno izobrazbo v letu 2011 pozitiven, je v strukturi odseljenih oseb s terciarno izobrazbo ta delež (17,88 %) vseeno malenkost višji od priseljenih oseb s terciarno izobrazbo (17,52 %).

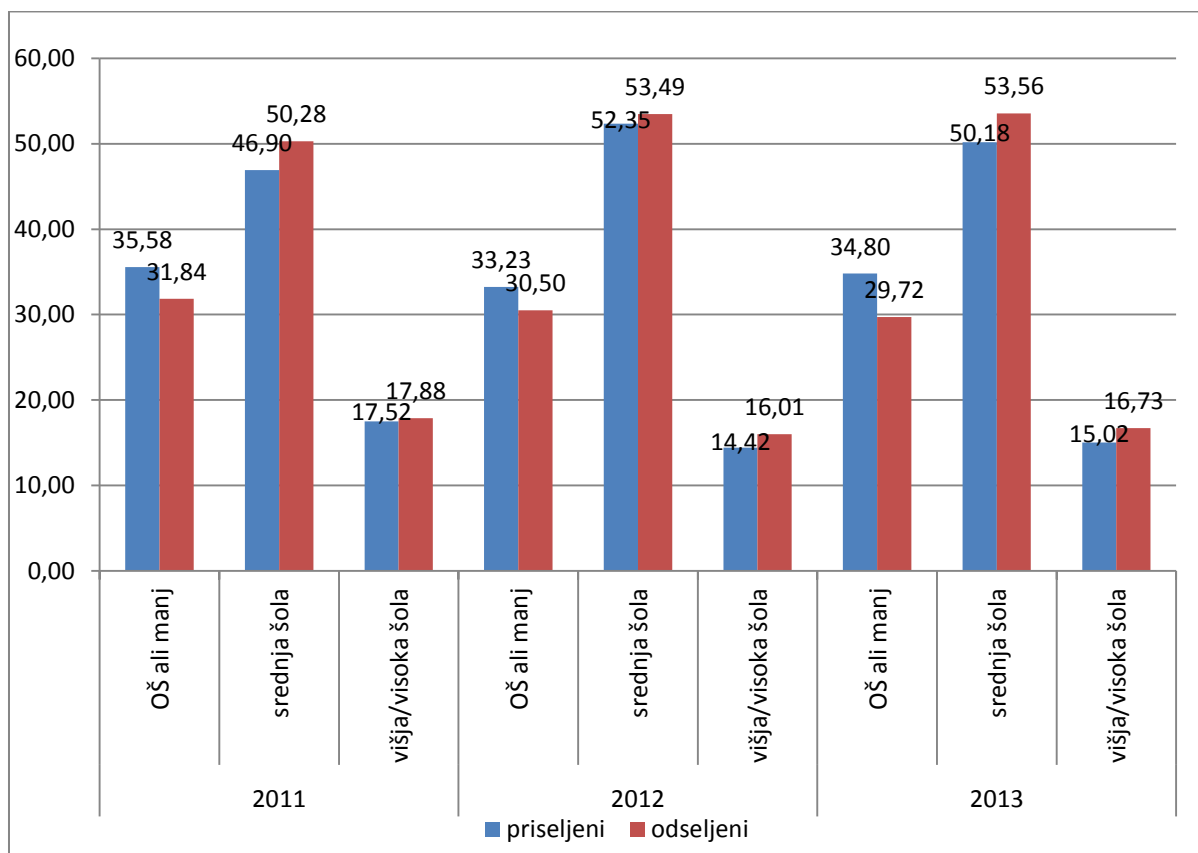
Status selivcev (tabela 10.2) je lahko tudi pokazatelj privlačnosti/neprivlačnosti regij. V kolikor se iz regije izseljujejo pretežno brezposelni, lahko sklepamo, da v regiji ne najdejo (ustrezne) zaposlitve za svojo izobrazbo, če pa so zaposleni, iščejo ali dobijo boljše in kvalitetnejše priložnosti izven regije. Po statusu aktivnosti odseljenih selivcev Pomurja (razen leta 2013) prevladuje aktivno prebivalstvo. Med odseljenimi s terciarno izobrazbo v letih 2011 in 2012 predstavljajo največji delež zaposleni, in sicer dobrih 60 % (2011) in 56 % (2012). Pri odselitvah delež odseljenih brezposelnih oseb z višjo in visoko izobrazbo predstavlja med dobrih 5 % (2013) in slabih 8 % (2012 in 2011) vseh odseljenih oseb s terciarno izobrazbo. V letu 2013 največji delež odseljenih predstavlja neaktivno prebivalstvo (48,9 %), sledi delež zaposlenih oseb z višjo in visoko izobrazbo, 45,7 %. Pri priselitvah po statusu aktivnosti prevladuje neaktivno⁵² prebivalstvo. Delež priseljenih zaposlenih oseb s terciarno izobrazbo je manjši, leta 2011 predstavlja 43 %, leta 2012 23,9 % in leta 2013 43,9 % (SURS 2015).

---

⁵² Neaktivno prebivalstvo sestavljajo osebe stare 15 in več let, ki niso razvrščene niti med delovno aktivno prebivalstvo niti med registrirano brezposelne osebe (upokojenci, delovni invalidi, socialni podpiranci, štipendisti) (SURS 2015).

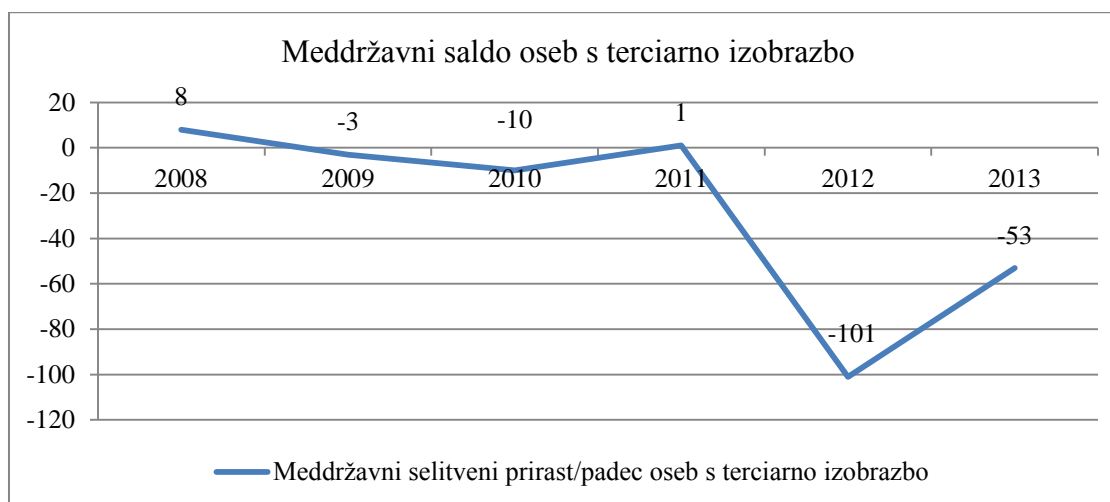
Graf 10.6: Struktura meddržavnih selivcev, starih 15 in več, po izobrazbi, Pomurje 2011–2013

Vir: interna dokumentacija (SURS 2015).

Ker so dostopni in primerljivi podatki za meddržavne selitve v obdobju od 2008 do 2013, graf 10.7 prikazuje podatke o meddržavnem saldu selitev oseb s terciarno izobrazbo v pomurski regiji za obdobje od 2008 do 2013. Podatki v letih 2008–2010 so povzeti po študiji Bevc in sodelavci, za leta 2011–2013 pa povzeti po interni dokumentaciji SURS.

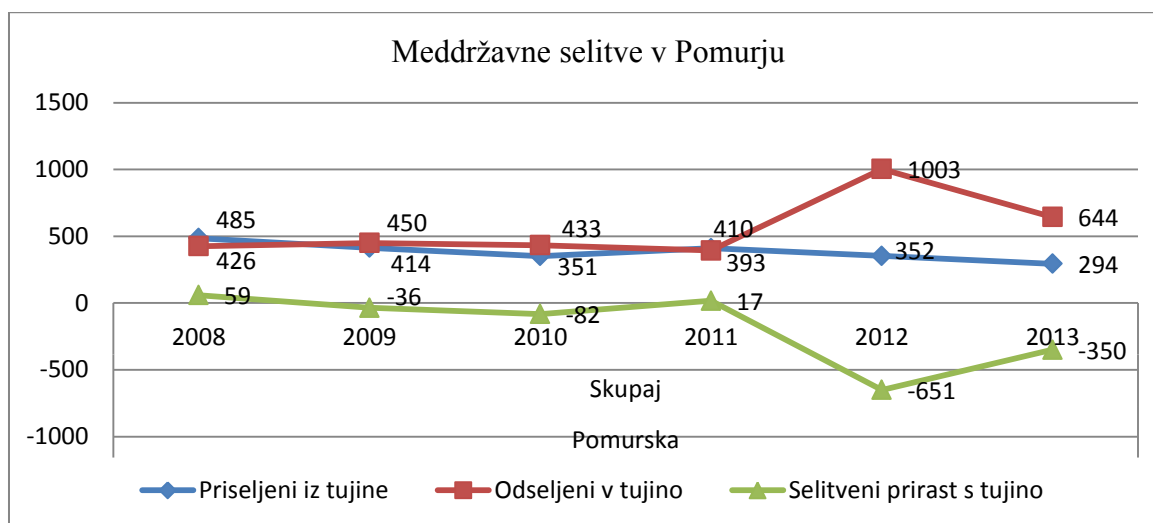
Graf 10.7: Meddržavni saldo oseb s terciarno izobrazbo v pomurski regiji, 2008–2013

Vir: Bevc in Uršič (2013) in interna dokumentacija SURS (2015).

V celotnem obdobju 2008–2013, razen v letih 2008 in 2011, je bil meddržavni saldo oseb s terciarno izobrazbo negativen. V letu 2011 se je priselilo nekaj več državljanov RS, in sicer je bil delež državljanov RS 56,9 % in 43 % tujcev, medtem ko se je odselilo dobrih 90 % državljanov RS. V letu 2012 je meddržavni negativen saldo najvišji, znaša kar -101 oseb in je nastal zaradi odseljavanja državljanov RS. Tak trend je opazen tudi v letu 2013. V obdobju 2008–2010 je negativen saldo nastal predvsem zaradi medregionalnih selitev (graf 10.5), v letih 2012 in 2013 pa zaradi meddržavnih selitev, saj se je povečalo število v tujino odseljenih oseb s terciarno izobrazbo. Meddržavne selitve oseb s terciarno izobrazbo so vplivale na skupni negativen saldo, kar je razvidno tudi iz meddržavnih selitev (graf 10.8) in selitvenega gibanja (graf 10.9). Na grafu 10.8 so prikazane meddržavne selitve v Pomurju v obdobju 2008–2013, na grafu 10.9 pa je prikazano selitveno gibanje v Pomurju, selitveni prirast/padec s tujino, medregionalni selitveni prirast/padec ter skupni prirast/padec.

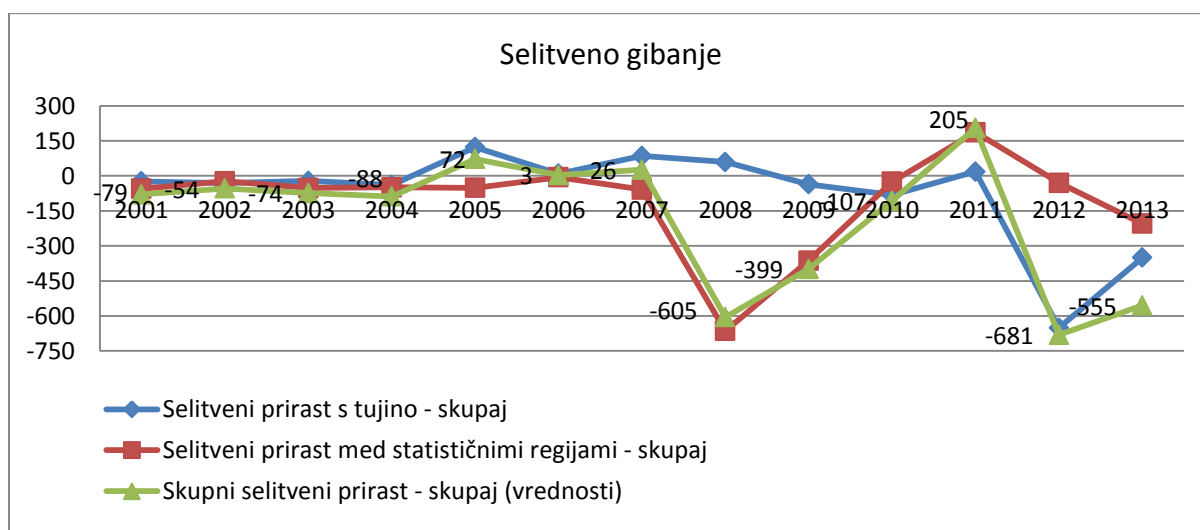
Graf 10.8: Meddržavne selitve v Pomurju 2008–2013

Vir: SURS (2015).

Graf 10.9 prikazuje selitveno gibanje vseh selivcev (meddržavnih in medregionalnih) za pomursko regijo v obdobju 2003–2013.

Graf 10.9: Selitveno gibanje v Pomurju 2003–2013⁵³

Vir: SURS (2015).

⁵³ Opomba: Selitveni prirast s tujino – do vključno leta 1997 so zajete selitve slovenskih državljanov, od leta 1998 pa selitve celotnega prebivalstva. Selitveni prirast med statističnimi regijami – do vključno leta 2007 so v podatkih prikazane le selitve državljanov RS, od leta 2008 pa selitve celotnega prebivalstva. Podatki od 2008 so pripravljene skladno z definicijo prebivalstva Slovenije, objavljeno leta 2008 (SUR S 2015).

Kot v preteklosti tudi danes socioekonomski dejavniki, neprisotnost terciarnega izobraževanja in negativni medregionalni ter meddržavni selitveni saldo potrjujejo, da Pomurje ostaja regija odseljevanja in je beg možganov stalnica. Pričakovati je, da se bo v prihodnosti precej povečal beg možganov iz Pomurja, ne le v ostale slovenske regije, ampak predvsem v tujino. Tudi podatki za Slovenijo sporočajo, da se čedalje več oseb s terciarno izobrazbo odseljuje v tujino. V letu 2013 se je iz Slovenije odselilo 3.342 mladih oseb (v letu 2012 malo več, 3.392, kar je največ po osamosvojitvi Slovenije). Število odseljenih mladih se je v letu 2013 zmanjšalo, vendar je potrebno omeniti, da se je zmanjšalo tudi število vseh odseljenih iz Slovenije (v letu 2013 13.384, v letu 2012 14.378). Iz Slovenije se je v letu 2013 odselilo 13.384 prebivalcev, od tega jih je bilo 71 % starih 25–64 let. Med temi jih je imelo osnovnošolsko ali nižjo izobrazbo 26 %, srednješolsko 53 %, višješolsko ali visokošolsko izobrazbo pa 21 %. Leta 2011 se je iz Slovenije odselilo 1.364 oseb s terciarno izobrazbo oz. 12,39 % vseh odseljenih, leta 2012 že 2.075 oseb oz. 15,95 % in 2.154 oseb oz. 18,14 % v letu 2013 (SURSTAT 2015). Svetovna gospodarska kriza je zelo vplivala na gospodarske razmere v Sloveniji in na brezposelnost mladih s terciarno izobrazbo. Trg dela od mladih zahteva, da so fleksibilni in prilagodljivi, kar je v duhu evropske izobraževalne perspektive z vseživljenjskim učenjem in aktivnim državljanstvom, kjer se od posameznikov pričakuje, da so odgovorni za svojo (ne)zaposlenost.

10.3 Analiza korelacije

Ugotovljeno povezanost med identificiranimi dejavniki privlačenja/odbijanja v pomurski regije ter begom možganov (meddržavnim saldonom oseb iz Pomurja s terciarno izobrazbo) v nadaljevanju statistično analiziram s pomočjo Pearsonovega koeficienta korelacije. Statistična analiza korelacije je narejena na podlagi podatkov o meddržavnem saldonom oseb s terciarno izobrazbo za Pomurje za obdobje 2008–2013, prikazanih v grafu 10.7, ter izbranih socioekonomskih dejavnikov za Pomurje. Analiza korelacije je izvedena za naslednje dejavnike: regionalni bruto domači proizvod na prebivalca; regionalna povprečna bruto mesečna plača; stopnja registrirane brezposelnosti oseb z višješolsko in visokošolsko izobrazbo; prosta delovna mesta za osebe z višješolsko in visokošolsko izobrazbo; povprečne cene stanovanj in število novonastalih podjetij.

Potrebno je opozoriti na majhnost vzorca dostopnih in primerljivih podatkov, saj zajema podatke o meddržavnih selivcih s terciarno izobrazbo le od leta 2008 do leta 2013. Podatki

pred letom 2008 so zaradi spremembe definicije prebivalcev in selivcev in ocenjevanja števila odseljenih tujcev neprimerljivi s podatki za kasnejša leta. Prav tako je v zgodnejših podatkih zelo veliko neznane izobrazbe, med drugim tudi zaradi uporabe manjšega števila podatkovnih virov. Podatki o selitvah (meddržavnih in notranjih) so od leta 2008 dalje objavljeni skladno z novo statistično definicijo prebivalstva⁵⁴. To pomeni prelom v časovni vrsti podatkov, zato podatki, pridobljeni na podlagi te definicije, niso neposredno primerljivi s podatki po prej veljavni definiciji (SURs 2015).

Pri analizi ugotavljam, da na ravni tveganja 0,05 korelacije niso statistično značilne, vendar pa zaradi kratke časovne vrste dopuščam višjo stopnjo tveganja (0,10). Tako, na višji ravni tveganja ($p < 0,10$) potrjujem hipotezo H1 o povezanosti spremenljivk, saj obravnavani dejavniki spodbujajo beg možganov. Ugotavljam pomanjkanje dejavnikov privlačevanja in priložnosti za terciarno izobražene v Pomurju, kar potrjujejo tudi prikazani in primerjani socioekonomski regionalni kazalniki. Ti potiskajo pomurske izobražence iz Pomurja in so tako povod za beg možganov, kar siromaši intelektualni potencial regije.

Tabela 10.3: Analiza korelacije meddržavnega salda oseb s terciarno izobrazbo in regionalnega BDP na prebivalca za pomursko regijo

		Regionalni BDP	Meddržavni saldo
Regionalni BDP	Pearsonov coef. korelacije	1	-,382
	Signifikanca		,455
	N	6	6
Meddržavni saldo	Pearsonov coef. korelacije	-,382	1
	Signifikanca	,455	
	N	6	6

Pri analizi korelacije ugotovimo, da sta regionalni bruto domači proizvod in meddržavni selitveni saldo oseb s terciarno izobrazbo v Pomurju šibko negativno povezana ($r = -0,382$).

⁵⁴ Od 1. januarja 2008 je definicija prebivalstva usklajena z evropsko uredbo definicije prebivalstva in selivcev, kar pomeni, da so pri podatkih o številu prebivalcev uporabljena enotna merila za državljane Slovenije in tujce. Nova definicija prebivalca temelji na konceptu običajnega prebivališča, ki je lahko stalno ali začasno prebivališče. Merilo za določitev pa je enoletno bivanje na naslovu tega bivališča (SURs 2015).

Tabela 10.4: Analiza korelacije meddržavnega salda oseb s terciarno izobrazbo in regionalne bruto plače na prebivalca za pomursko regijo

		Regionalna plača	Meddržavni saldo
Regionalna plača	Pearsonov koef. korelacije	1	-,590
	Signifikanca		,218
	N	6	6
Meddržavni saldo	Pearsonov koef. korelacije	-,590	1
	Signifikanca	,218	
	N	6	6

Korelacija med povprečno regionalno bruto plačo v Pomurju in meddržavnim selitvenim saldonom oseb s terciarno izobrazbo je zmerno negativna ($r = -0,590$). Ob prisotnosti nižjih plač se lahko pričakuje višji beg možganov (več odseljenih kot priseljenih).

Tabela 10.5: Analiza korelacije meddržavnega salda oseb s terciarno izobrazbo in številom brezposelnih oseb s terciarno izobrazbo za pomursko regijo

		Število terciarno brezposelnih	Meddržavni saldo
Število terciarno brezposelnih	Pearsonov koef. korelacije	1	-,631
	Signifikanca		,179
	N	6	6
Meddržavni saldo	Pearsonov koef. korelacije	-,631	1
	Signifikanca	,179	
	N	6	6

Korelacija med številom brezposelnih oseb s terciarno izobrazbo in meddržavnim selitvenim saldonom oseb s terciarno izobrazbo je zmerno negativna ($r = -0,631$). Ob večjem številu brezposelnih oseb s terciarno izobrazbo se lahko pričakuje višji beg možganov (negativni meddržavni saldo, več odseljenih kot priseljenih).

Tabela 10.6: Analiza korelacije meddržavnega salda oseb s terciarno izobrazbo in številom prostih delovnih mest z zahtevano terciarno stopnjo za pomursko regijo

		Prosta delovna mesta	Meddržavni saldo
Prosta delovna mesta	Pearsonov coef. korelacije	1	,649
	Signifikanca		,163
	N	6	6
Meddržavni saldo	Pearsonov coef. korelacije	,649	1
	Signifikanca	,163	
	N	6	6

Korelacija med številom prostih delovnih mest s terciarno izobrazbo in meddržavnim selitvenim saldonom je zmerno pozitivna ($r = 0,649$), torej je število prostih delovnih mest z zahtevano terciarno izobrazbo pozitivno povezano z meddržavnim selitvenim saldonom oseb s terciarno izobrazbo. Več delovnih mest z zahtevano terciarno izobrazbo bo na voljo v Pomurju, pozitiven in višji bo meddržavni saldo (več priseljenih kot odseljenih).

Tabela 10.7: Analiza korelacije meddržavnega salda oseb s terciarno izobrazbo in cenami stanovanj za pomursko regijo

		Cene stanovanj	Meddržavni saldo
Cene stanovanj	Pearsonov coef. korelacije	1	,742
	Signifikanca		,151
	N	5	5
Meddržavni saldo	Pearsonov coef. korelacije	,742	1
	Signifikanca	,151	
	N	5	6

Korelacija med povprečnimi cenami stanovanj v Pomurju in meddržavnim selitvenim saldonom oseb s terciarno izobrazbo je močno pozitivna povezanost ($r = 0,742$). Nižje cene nepremičnin so močno povezane z meddržavnim selitvenim saldonom.

Tabela 10.8: Analiza korelacije meddržavnega salda oseb s terciarno izobrazbo in številom novonastalih podjetij za pomursko regijo

		Novonastala podjetja	Meddržavni saldo
Novonastala podjetja	Pearsonov koef. korelacije	1	,849
	Signifikanca		,069
	N	5	5
Meddržavni saldo	Pearsonov koef. korelacije	,849	1
	Signifikanca	,069	
	N	5	6

Korelacija med številom novonastalih podjetij v Pomurju in meddržavnim selitvenim saldonom je močno pozitivna ($r = 0,849$). S številom novonastalih podjetij so povezana tudi nova delovna mesta, tako da je podjetniška aktivnost zelo pozitivno povezana z meddržavnim selitvenim saldonom oseb s terciarno izobrazbo.

Zaradi primerjave in daljšega obdobja v nadaljevanju analiziram skupni selitveni prirast (meddržavni in medregionalni) za pomursko regijo (podatki v grafu 10.9) in regionalni bruto domači proizvod. Z upoštevanjem metodoloških omejitev⁵⁵, sem zajela daljše časovno obdobje za vse selivce, od leta 2001 do 2013.

Tabela 10.9: Analiza korelacije skupnega selitvenega prirasta (meddržavnega in medregionalnega) in regionalnega BDP na prebivalca za pomursko regijo

		Regionalni BDP	Skupni selitveni prirast za Pomurje
Regionalni BDP	Pearsonov koef. korelacije	1	-,494
	Signifikanca		,086
	N	13	13
Skupni selitveni prirast za Pomurje	Pearsonov koef. korelacije	-,494	1
	Signifikanca	,086	
	N	13	13

Analiza korelacije regionalnega BDP in skupnega selitvenega prirasta oziroma salda v Pomurju je zmerno negativna ($r = -0,494$) in sovпада z analizo korelacije regionalnega BDP

⁵⁵ Meddržavni prirast – do vključno leta 1997 so zajete selitve slovenskih državljanov, od leta 1998 pa selitve celotnega prebivalstva. Medregionalni prirast – do leta 2007 podatki zajemajo le selitve državljanov RS, od leta 2008 pa selitve celotnega prebivalstva. Podatki od 2008 so pripravljene skladno z definicijo prebivalstva od leta 2008 (SURS 2015).

in meddržavnega selitvenega salda oseb s terciarno izobrazbo v Pomurju, kjer je prav tako šibka negativna povezanost ($r = -0,382$). Kazalec gospodarske razvitosti, regionalni BDP, je povezan s skupnim selitvenim saldonom (meddržavnim in medregionalnim), ob nižjem regionalnem BDP se lahko pričakuje nižji oziroma negativni skupni selitveni prirast (več odseljenih kot priseljenih) v Pomurju.

Analiza korelacije potrjuje povezanost identificiranih dejavnikov in meddržavnega salda oseb s terciarno izobrazbo (beg možganov) pomurske regije. Socioekonomski kazalci (BDP, bruto plača in število brezposelnih oseb) so negativno povezani z meddržavnim saldonom oseb s terciarno izobrazbo, medtem ko so prosta delovna mesta za osebe s terciarno izobrazbo, cene stanovanj in število novonastalih podjetij pozitivno povezana z meddržavnim saldonom oseb s terciarno izobrazbo. Prva skupina kazalcev so dejavniki odbijanja, druga pa dejavniki privlačenja. Pri interpretaciji analize korelacije je potrebno opozoriti in upoštevati predstavljene metodološke omejitve, zaradi katerih je bil zajet zelo kratek časovni horizont, glavni namen analize pa je bil prikazati povezanost oziroma nepovezanost za izbrane socioekonomske dejavnike s primerljivimi podatki za meddržavne selivce s terciarno izobrazbo za pomursko regijo. Po ugotovitvah Bevčeve se ravno na primeru Pomurja kot najmanj razvite regije in najbolj razvitih regij (osrednjeslovenska in obalno-kraška) kaže povezanost med zalogo meddržavnih selivcev, obsegom selitvenih tokov in ekonomskima kazalnikoma (bruto domačim proizvodom in stopnjo brezposelnosti) (Bevc 2014, 329).

Ugotavljam, da je močna povezanost med meddržavnim selitvenim tokom za osebe s terciarno izobrazbo in podjetniško aktivnostjo, to je novonastalimi podjetji v regiji ter cenami stanovanj. Pričakovano je podjetniška aktivnost predpogoj za začetek zmanjševanja regionalnih razlik, saj ustvarja nova delovna mesta, priložnosti, inovacije, zmanjšuje brezposelnost, kar krepi gospodarski razvoj regije. Pomembne so spodbude ter naklonjeno okolje mladim izobražencem, ki želijo ustanoviti svoje podjetje. Multiplikativnost podjetniške aktivnosti prispeva k višji dodani vrednosti regije, ki tako postane konkurenčnejša in posledično privlačnejša za osebe s terciarno izobrazbo. Pomembno pa je, da novonastala podjetja lahko ponujajo kvalitetna delovna mesta z višjo dodano vrednostjo, da bodo lahko mladi diplomanti optimalno uporabljali svoje (novo) znanje.

11 Zaključek in predlogi

V družbi znanja so visoko izobraženi posamezniki ključni za gospodarski razvoj regij. So nosilci znanja in rešitev, ki v kombinaciji z ustvarjalnostjo in kreativnostjo generirajo novo znanje ter s tem prispevajo k razvoju posameznikov, regij, držav in družbe. Človeški kapital je poleg fizičnega in finančnega kapitala, infrastrukture, raziskovalnih centrov ter naravnih danosti pomemben faktor regionalnih razlik in eden izmed nepogrešljivih dejavnikov za regionalno konkurenčnost.

Težnja držav je enakomeren in skladen razvoj vseh regij, saj nesorazmerna razvitost regij zahteva posebno obravnavo ter dodatne spodbude za nerazvite regije, prav tako pa večja pritisk na razvitejša regije (dodatne stanovanjske zahteve, obremenjenost infrastrukture idr.). Na prisotnost terciarno izobraženih v regiji vplivajo različni socioekonomski dejavniki, opredeljeni tudi kot dejavniki privlačenja ali dejavniki odbijanja. V nalogi identificiram ključne socioekonomske dejavnike, ki vplivajo na beg možganov, in jih primerjam med Pomurjem, slovenskim povprečjem ter osrednjo Slovenijo. Ugotavljam, da v Pomurju prevladujejo dejavniki odbijanja, saj je prisotna visoka stopnja brezposelnosti oseb s terciarno izobrazbo, nizek BDP na prebivalca, nizka bruto plača, majhna razpoložljivost prostih delovnih mest za osebe s terciarno izobrazbo, visoka dnevna migracija, neprizotnost razvojno-raziskovalne dejavnosti ter skromno podjetniško okolje, ki spodbujajo beg možganov iz Pomurja. Primerjava z osrednjo Slovenijo in slovenskim povprečjem kaže, da prav vsi primerjani kazalniki za Pomurje, ki opredeljujejo gospodarsko razvitost, zaostajajo za slovenskim povprečjem, še veliko bolj pa za najbolj razvito, osrednjeslovensko regijo, s čimer se relativizira in potrjuje velik razkorak med najbolj in najmanj razvito regijo v Sloveniji. Izmed obravnavanih dejavnikov so v prid Pomurju le nizke cene stanovanj.

Povezanost med identificiranimi socioekonomskimi dejavniki privlačenja/odbijanja in begom možganov (meddržavni selitveni saldo oseb s terciarno izobrazbo iz Pomurja) potrjuje tudi analiza korelacije s pomočjo Pearsonovega koeficienta. Prosta delovna mesta za osebe s terciarno izobrazbo, novonastala podjetja in nizke cene stanovanj so pozitivno povezani z meddržavnim selitvenim saldonom oseb s terciarno izobrazbo, prav te dejavnike pa lahko opredelimo kot dejavnike privlačenja. Z njihovo večjo prisotnostjo je večja tudi verjetnost za pozitiven in višji meddržavni selitveni saldo oseb s terciarno izobrazbo (več priseljenih kot odseljenih oseb s terciarno izobrazbo). Regionalni BDP, bruto plača ter število brezposelnih oseb pa so negativno povezani z meddržavnim selitvenim saldonom oseb s terciarno izobrazbo.

Novonastala podjetja in meddržavni selitveni saldo terciarno izobraženih sta v največji korelaciji, kar je pričakovano, saj ima podjetniška aktivnost multiplikativne učinke na regionalno gospodarstvo in razvoj. Ekonomska stagnacija, skromno gospodarsko okolje ter pomanjkanje motivacije, idej, kapitala zavirajo podjetništvo in samozaposlovanje. Gospodarska razvitost, višji standard, tehnološko razvitejše okolje, višje plače, prosta delovna mesta za osebe s terciarno izobrazbo, ustrezná zaposlitev ter možnost nadaljnjega izobraževanja so dejavniki privlačevanja, ki jih v Pomurju primanjkuje, zato potiska mlade izobražence iz Pomurja, s čimer regija izgublja velik potencial, še posebej ker so odseljeni v povprečju bolj izobraženi od priseljenih. Mladi izobraženci so se iz Pomurja odseljevali predvsem v druge slovenske regije, kar potrjuje tudi študija dr. Bevčeve in sodelavcev (selitve državljanov RS v obdobju 2003–2010), vendar lahko glede na trend odseljevanja v tujino v prihodnosti pričakujemo naraščanje deleža odseljevanja v tujino. Prikazane absolutne številke za meddržavni selitveni saldo oseb s terciarno izobrazbo za Pomurje sicer ne kažejo visokih števil, je pa meddržavni saldo v opazovanem obdobju (2008–2013), razen v letih 2008 in 2011, negativen.

Posameznik z izobraževanjem vlaga v lastno znanje in kompetence ter želi priložnost, da pridobljeno znanje realizira, vendar v Pomurju veliko mladih izobražencev ne dobi priložnosti in so brezposelni. Pri tistih, ki dobijo zaposlitev, je velika verjetnost, da ta ne ustreza izobrazbi in tako ne unovčijo pridobljenega znanja, s čimer je njihovo znanje izgubljeno (*brain waste*). Boljša prometna infrastruktura je omogočila, da nekateri vsakodnevno migrirajo na delo v druge slovenske regije ali sosednjo Avstrijo. Veliko mladih izobražencev pa razmišlja predvsem o odselitvi, ki jo tudi uresniči, kar kaže beg možganov iz Pomurja. Odselitev visoko izobraženih, še posebej tistih najbolj usposobljenih, ima večplastne posledice. Izguba nosilcev znanja, ki so ključni nosilci razvojnih projektov, novih idej, lastne podjetniške aktivnosti, ter izguba njihovega socialnega kapitala kot pomembnega kanala za unovčitev človeškega in potencialnega finančnega kapitala zavira razvoj pomurske regije. Odsotnost mladih izobražencev pomeni, da znanje uporabijo v regiji ali državi, v katero so se odselili, in je tako za pomursko regijo izgubljeno. Zmanjševanje ter odpravljanje regionalnih razlik in zagotavljanje (stalne) regionalne konkurenčnosti pa je možno ohranjati ali nadgrajevati predvsem na obstoječem in novem znanju.

Pomurje se nahaja v spirali, saj neugodni socioekonomski dejavniki potiskajo človeški kapital iz regije, in to ravno tistega, ki ga najbolj potrebuje in lahko odločilno prispeva k zmanjševanju regionalnih razlik in regionalni prosperiteti. Beg možganov posledično spet

povzroča neugodne socioekonomske kazalce in spodbuja dejavnike odbijanja, ki še dodatno potiskajo mlade izobražence iz Pomurja in jih ne spodbujajo k vrnitvi po končanem študiju.

Ker v Pomurju celovitega terciarnega izobraževanja ni, mladi študirajo izven regije in si med študijem zavestno ali nezavedno gradijo socialni kapital. Socialne vezi pomembno prispevajo k pridobitvi zaposlitve konec študija in so razlog, da se posameznik ne vrne v regijo, sploh če v regiji ni možnosti zaposlitve. Pomurje kot obmejna in skrajno severovzhodna regija je oddaljeno od velike koncentracije možnosti zaposlitve (osrednjeslovenska regija), samo pa ne more ponuditi dovolj primernih zaposlitev za visoko izobražene, s čimer se poveča riziko preizobraženosti in s tem dodaten povod za beg možganov. Država s sprejetjem Zakona o razvojni podpori pomurski regiji poskuša blažiti zaostajanje regije, hkrati pa s tem potrjuje svojo neučinkovitost pri skladnem regionalnem razvoju vseh regij. Pomurje potrebuje pomoč za zmanjšanje nastale regionalne razlike, vendar izredni interventni ukrepi države le blažijo posledice zaostalosti regije, ne odpravljajo pa vzrokov in ne ustvarjajo boljših pogojev za razvoj.

Socioekonomske implikacije bega možganov (medregionalnega in meddržavnega) so številne negativne posledice za Pomurje, saj se z odseljevanjem terciarno izobraženih slabša izobrazbena struktura prebivalcev Pomurja ter posledično struktura delovno aktivnega prebivalstva. Relativno majhni delež visoko izobraženih med delovno aktivnim prebivalstvom pomeni tudi manj terciarnih in kvartarnih poklicev, ki ustvarjajo visoko dodano vrednost (storitve, izobraževanje, znanost). Z odseljevanjem pada število prebivalcev Pomurja, kar slabša demografsko sliko regije (manj prebivalcev, manj rojstev, starejše prebivalstvo). To potrjuje tudi analiza Bevcove s sodelavci, ki zaključuje, da imajo selitve oseb s terciarno izobrazbo v proučevanem obdobju (državljeni RS, 2003–2010) najbolj neugoden vpliv ravno v pomurski regiji (skupaj s koroško in spodnjeposavsko regijo) (Bevc in sodelavci 2013, 339). V družbi znanja je človeški kapital ključen dejavnik inovativnosti in tehnološkega napredka, z njegovo izgubo se izgublja tehnološki in razvojni napredek. Zaradi odsotnosti tehnične ter razvojno-raziskovalne dejavnosti ni absorpcije in ustvarjanja novega znanja. S tem se še povečuje zaostajanje v razvoju, kar povečuje zaostanek za razvitimi regijami. Primanjkljaj novega znanja za nove proizvode, storitve, projekte, ki bi se lahko razvili v podjetniškem okolju, preko samozaposlovanja izobražencev, ustanavljanja novih podjetij ter posledično večje ponudbe, ter delovnih mest z višjo dodano vrednostjo negativno vpliva na gospodarstvo pomurske regije in slabša razvojno sposobnost.

Menim, da je za preprečevanje bega možganov iz Pomurja potrebna jasna strategija in vizija regije, naklonjena ustvarjanju boljših pogojev za samouresničevanje izobraženih. Ker večina mladih študira izven regije, je še posebej pomembno vzpostaviti mehanizme, spodbude za privabljanje in motiviranja terciarno izobraženih, da se vrnejo v Pomurje in da med študijem negujejo oziroma ohranjajo vezi z domačim gospodarskim okoljem. Pri uresničevanju strategije privabljanja mladih izobražencev je potrebno aktivno spremljati njihove želje, vrednote, razmišljanja ter potrebe in z ustrežno politiko nuditi in ustvarjati pogoje za njihovo realizacijo.

Danes trg zahteva prilagodljivost, fleksibilnost, mobilnost in odgovornost visoko izobraženih posameznikov za lastno zaposljivost. Slednji bodo iskali primerno zaposlitev ne samo regionalno in nacionalno, ampak globalno. Takšno politiko spodbuja tudi evropska izobraževalna politika. Izobraženi in najbolj perspektivni posamezniki se tega zavedajo in če dobijo priložnost, brez zadržkov prehajajo v okolja z boljšimi pogoji za karierni in osebni razvoj, ne glede na njihovo lokacijsko oddaljenost. Človeški kapital v tem primeru predstavlja največji potencial za razvoj in višjo dodano vrednost ter se razlikuje od posameznikov, ki podobne možnosti in izbire nimajo. V tem kontekstu lahko regijo obravnavamo kot blagovno znamko. Usposobljeni posamezniki se bodo odločili za tisto, ki jim ponuja največ, s tem pa zgolj še dodatno prosperira in postaja še privlačnejša. Če bo Pomurje nudilo pogoje in možnosti za izobražene posameznike, še posebej za najbolj usposobljene, bo pridobilo znanje, ki je predpogoj za razvoj.

Zelo dobrodošla bi bila vzpostavitev visokošolskega središča (ponudba vseh treh stopenj terciarnega izobraževanja), ki bi skupaj z gospodarstvom ustvarjalo visoko izobraženi kader in ga ohranjalo v regiji. Glede na komparativne prednosti bi bilo smiselno razviti certificirane institucije z mednarodno prepoznavnostjo, s ponudbo specializiranega znanja, značilnega za pomursko regijo, kot so kmetijstvo, kulturna dediščina, naravna zdrava prehrana in turizem. S kvalitetno ponudbo specializiranega znanja bi regija bila zanimiva za študij tudi posameznikom iz drugih regij oziroma držav (globalni človeški kapital) in ponudila možnost domačim študentom za študij doma ter prispevala k prepoznavnosti regije.

Uspešna in uveljavljena podjetja bi lahko ustanovila podjetniško-raziskovalni center, kjer bi dijaki in študenti lahko opravljali prakso, študentsko delo, pripravništvo, raziskovalne projekte v sodelujočih podjetjih ter tako dobivali potrebne izkušnje in se lažje zaposlili ali lotili realizacije svoje podjetniške poti.

Pomurski podjetniki bi se lahko, po vzoru Kluba slovenskih podjetnikov, povezali in izmenjevali ideje, iskali sinergije in sodelovali. Pomembno je sodelovanje deležnikov, ki delujejo na trgu, saj iz prve roke poznajo ovire in priložnosti ter lahko pomagajo in posredujejo predloge lokalni politiki, ki mora takšne predloge podpirati in jih uresničevati. Ustvarjanje pogojev za podjetniško aktivnost je ključnega pomena. Zgolj finančna sredstva, ki jih je deležna pomurska regija, niso dovolj, ampak je potrebno na ravni celotne regije vzpostaviti ustrezno mrežo in sodelovanje med občinami, da bi preko infrastrukture, človeških virov in institucionalnega okvira privabili domača in tuja podjetja, pridobili evropska sredstva, velike mednarodne projekte in druga vlaganja. Z investicijami bi se razvilo podjetniško in gospodarsko okolje, ponudila delovna mesta za osebe s terciarno izobrazbo, ki bi ustvarjala višjo dodano vrednost in višje plače.

Smiselno je usmerjanje v dejavnosti, za katere ima regija posebej ugodne pogoje in se lahko v njih specializira ter diferencira in je s tem lahko pri njihovem izvajanju še bolj uspešna in prepoznavna. Pomurje ima potencial zaposlovanja tudi v turizmu. Neokrnjena narava, lokalna gastronomija, običaji in pristnost so pomembni dejavniki, na katerih je možno graditi ponudbo z visoko dodano vrednostjo.

Pomurska regija se bo lahko razvijala, če ji bo uspelo zadovoljevati potrebe lokalnega prebivalstva in bo na podlagi znanja delovala odprto in globalno za privabljanje potrebnih investicij ter človeškega kapitala. Prisotnost oziroma privabljanje visoko izobraženih posameznikov kot nosilcev novega znanja ter sodelovanje vseh deležnikov, potrebnih za ustvarjanje zgodbe uspešne regije, kot so lokalno prebivalstvo, gospodarstvo, izobraževalne institucije, regionalne razvojne agencije in ostali, je tako bistvenega pomena. Sodelovanje človeškega, socialnega in finančnega kapitala pa mora temeljiti na kreativnosti, inovativnosti in ustvarjalnosti.

Literatura

1. Adams, Walter. 1968. *The brain drain*. New York: Macmillan.
2. Adler, Paul S. in Seok-Woo Kwon. 2002. Social Capital: Prospects for a New Concept. *Academy of Management Review* 27 (1): 17–40.
3. Agencija Republike Slovenije za javnopravne evidence in storitve. Dostopno prek: <http://www.ajpes.si/> (30. januar 2015).
4. Armstrong, Harvey in Jim Taylor. 2000. *Regional Economics and Policy*. Oxford: Blackwell.
5. Arnold, Guy. 2012. *Migration changing the world*. London: Pluto Press.
6. Attali, Jacques. 1978. *Anti-ekonomika*. Beograd: Institut društvenih nauka. Centar za ekonomska istraživanja.
7. Bamberger, Ingolf. 1989. Developing competitive advantage in small and medium-size firms. *Long Range Planning* 22 (5): 80–88.
8. Barle, Andreja, Nada Trunk Širca in Dušan Lesjak, ur. 2008. *Družba znanja: izzivi izobraževanja v 21. stoletju*. Koper: Fakulteta za management.
9. Basker, Emek. 2003. *Education, Job Search and Migration*. Columbia: University of Missouri. Dostopno prek: http://www.iza.org/en/webcontent/events/transatlantic/papers_2003/basker.pdf (15. junij 2014).
10. Batista, Catia, Aitor Lacuesta in Pedro C. Vicente. 2007. *Brain Drain or Brain Gain? Micro Evidence from African Success Story*. Discussion Paper No. 3035. Bonn: Institute for study of Labour.
11. Beck, Ulrich. 2000. *The brave new world of work*. Cambridge: Blackwell.
12. Becker, Gary S. 1964. *Human Capital. A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*. New York: National Bureau of Economic Research, Columbia University Press.
13. Becker, Gary S., K. Murphy in R. Tamura. 1990. Human Capital, Fertility and Economic Growth. *Journal of Political Economy* 13: 12–37.
14. Beine, Michel, Frédéric Docquier in Hillel Rapoport. 2001. Brain drain and economic growth: theory and evidence. *Journal of Development Economics* 64: 275–289.
15. Bell, Daniel. 1973. *The coming of postindustrial society – a venture in social forecasting*. New York: Basic Books.

16. Bevc, Milena, Jernej Župančič in Marina Lukšič-Hacin. 2004. *Migracijska politika in problem bega možganov*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.
17. Bevc, Milena in Sonja Uršič. 2013. *Selitve kot razvojni dejavnik Slovenije in njenih regij*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja – IER.
18. Bevc, Milena, Marko Ogorevc, Peter Stanovnik in Maja Bučar. 2013. *Dejanska in potencialna emigracija nekdanjih Erasmus študentov iz Slovenije*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.
19. Bevc, Milena, Sonja Uršič in Mitja Čok. 2010. *Financiranje, pravičnost in učinkovitost terciarnega izobraževanja*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
20. Bevc, Milena. 2003. *Meddržavne in notranje selitve v Sloveniji po regijah s poudarkom na pomurski in podravske regiji – devetdeseta leta. Sezonsko in izseljenstvo v panonskem prostoru: sosedstvo Avstrije, Hrvaške, Madžarske in Slovenije* 1: 245–269.
21. --- 2006. *Ekonomski pomen izobraževanja: izbrana poglavja*. Koper: Fakulteta za management.
22. Bonifazi, Corrado. 2002. International migration theories and migratory process: basic reflections for the Italian case. V *Contributions to international migration studies*, ur. Corrado Bonifazi in Giuseppe Gesano, 7–32. Roma: IRPPS.
23. Boswort, Derek, Peter Dawkins in Thorsten Stromback. 1996. *The Economics of the Labour Market*. Edinburgh: Longman.
24. Bourdieu, Pierre. 1984. *Distinction: a social critique of the judgement of taste*. Massachusetts: Harvard University Press.
25. Brettel B. Caroline in Hollifield F. James. 2000. *Migration Theory: talking across disciplines*. New York: Routledge.
26. Brown, Philip in Hugh Lauder. 1997. Education, Globalization, and Economic Development. V *Education, Culture, Economy, and Society*, ur. A. H. Halsey, Hugh Lauder, Philip Brown in Amy Stuart Wells, 172–192. Oxford: Oxford University Press.
27. Büchel, Felix in Antje Martens. 2004. Overeducation, undereducation, and the theory of career mobility. *Applied Economics* 36: 803–816.
28. Büchel, Felix in Maarten van Ham. 2002. *Overeducation, Regional Labour Market and Spatial Flexibility*. Discussion Papers. No. 424. Bonn: Institute for Study of Labour.

29. Büchel, Felix in Matthias Pollmann-Schult. 2004. Overeducation and human capital endowments. *International Journal of Manpower* 25 (2): 150–166.
30. Burt, Ronald S. 1992. The Social Structure of Competition. V *Networks and Organizations: Structure, Form, and Action*, ur. Nitin Nohria in Robert G. Eccles, 57–91. Boston, Massachusetts: Harvard Business School Press. Development and Education.
31. Chabbott, Colette in Francisco O. Ramirez. 2000. Development and Education. *Handbook of the sociology of education*: 163–187.
32. Cohen, Don in Laurence Prusak. 2001. *In Good Company: How Social Capital Makes Organizations Work*. Boston: Harvard Business School Press.
33. Coleman, James S. 1988. Social Capital in the Creation of Human Capital. *American Journal of Sociology* 94: 95–120.
34. Čelebič, Tanja. 2008. Terciarno izobraževanje v Sloveniji – vključenost in kakovost. *IB revija* XLII (3-4): 5–17.
35. Čelebič, Tanja. 2014. *Terciarno izobraževanje v Sloveniji - vključenost, učinkovitost, kakovost, financiranje in zaposljivost*. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj. Dostopno prek: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-OPO8YMBY>.
36. Dahlin, Brian G. 2002. *The Impact of Education on Economic Growth. Theory, Finding, and Policy Implications*. Duke University.
37. Dakhli, Mourad in Dirk De Clerco. 2004. *Human Capital, Social Capital and Innovation: A multicountry study*. Gent: Vlerick Leuven Gent Management School.
38. Delsen, Lei in Mark Schonewille. 1999. *Human Capital and Labour Productivity, Integration of Institutions and Endogenous Growth*, Regensburg: EALE Conference.
39. Dragoš, Srečo. 2004. Socialna omrežja: Izvor socialnega kapitala. V *Omrežja socialne opore prebivalstva Slovenije*, ur. Mojca Novak, 143–159. Ljubljana: Inštitut RS za socialno varstvo.
40. Drucker, Peter Ferdinand. 2007. *Managing in the next society*. Oxford: Butterworth-Heinemann.
41. *Državni razvojni program Republike Slovenije za obdobje 2007–2013*. Dostopno prek: <http://www.sentjur.si/f/docs/Drzavni-programski-dokumenti/DRP2007-2013.pdf> (14. september 2014).
42. Evropska komisija. 2001. *Making a European Area of Lifelong Learning a Reality*. Dostopno prek: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2001:0678:FIN:EN:PDF> (15. januar 2015).

43. --- 2010. *Eurobarometer. Employers' perception of graduate employability*. Dostopno prek: http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_304_en.pdf (21. januar 2015).
44. --- 2011. *Commission staff working paper on the development of benchmarks on education and training for employability and on learning mobility*. Dostopno prek: <http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=EN&f=ST%2010697%202011%20INIT#page=5&zoom=130,-141,529> (26. januar 2015).
45. Farič, Metka. 1999. *Nove zamisli regionalnega razvoja kot podlaga za oblikovanje sodobne regionalne politike*. Ljubljana: EF.
46. Florida, Richard L. 2002. *The rise of the creative class: and how it's transforming work, leisure, community and everyday life*. New York: Basic Books.
47. Fukuyama, Francis. 1999. *The Great Disruption: Human nature and The Reconstitution of Social Order*. London: Profile Books.
48. *Geodetska uprava Republike Slovenije. Poročilo o slovenskem trgu nepremičnin za leto 2012*. Dostopno prek: <http://www.gu.gov.si/> (5. november 2014).
49. Giannoccolo, Pierpaolo. 2009. *The brain drain: a survey of the literature. Università degli Studi di Milano-Bicocca, Department of Statistics, Working Paper (2006-03-02)*. Dostopno prek: http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1374329 (15. oktober 2015).
50. Glorius, Birgit. 2013. *Mobility in Transition: Migration Patterns After EU Enlargement*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
51. Gostiša, Mato. 1999. Kaj je 'človeški kapital podjetja'. *Industrijska demokracija* 3 (2): 3–4.
52. Grah, Petra in Vito Bobek. 2008. *Strateško načrtovanje gospodarskega razvoja mest in regij. Naše Gospodarstvo* 54 (1/2): 95–100.
53. Greenwood, Michael J. 1993. Migration: A Review. *Regional Studies* 27: 4.
54. Gulič Andrej in Praper Sergeja. 2000. Koncept regionalnega prostorskega razvoja. *Regionalni razvoj v Sloveniji* 33 (2): 133–174.
55. Haralambos, Michael in Martin Holborn. 1999. *Sociologija: teme in pogledi*. Ljubljana: DZS.
56. Hartlog, Joop. 2000. Over-education and earnings: where are we, where should we? *Economics of Education Review* 19 (2):131–147.
57. Hillage, James in Emma Pollard. 1998. *Employability: developing a framework for policy analysis*. Suffolk: Great Britain.

58. Hitiris, Theo. 1994. *European Community Economics*. New York: Harvester Wheatsheaf.
59. Ilič, Branko. 2006. *Pomen patentov v družbi znanja: socioekonomske implikacije za podjetja in družbo*. *Teorija in praksa* 43 (3-4): 507–520.
60. Ivančič, Angelca. 1999. *Izobraževanje in priložnosti na trgu dela*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
61. Jałowiecki, Bohdan in Grzegorz Jerzy Gorzelak. 2004. Brain drain, brain gain, and mobility: Theories and prospective methods. *Higher Education in Europe* 29 (3): 299–308.
62. Jelenc, Sabina. 1996. *ABC izobraževanja odraslih*. Ljubljana: Andragoški center RS.
63. Kanjuo Mrčela, Aleksandra. 2001. Socialni kapital in lastniške strategije v slovenskih podjetjih. V *Uspešna nedozorelost: Socialne institucije in kakovostna proizvodnja v Sloveniji*, ur. Miroslav Stanojentić, 162–89. Ljubljana: FDV.
64. Kavaš, Damjan, Janja Pečar in Kušar Simon. 2005. *Razvoj orodij za oblikovanje in spremljanje politike regionalnega razvoja. Podprojekt: indeks razvojne ogroženosti*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.
65. Kelly, Elish, Philip O'Connell in Emer Smyth. 2010. The economic returns to field of study and competencies among higher education graduates in Ireland. *Economics of Education Review* 29 (4): 650–657.
66. Kesavan, Ram, Oswald A. J. Mascarenhas in Michael D. Bernacchi. 2013. Outsourcing Services to India: A Review and New Evidences. *International Management Review* 9 (2): 36–44.
67. Klemenčič, Marijan M. 2009. *Pomurje in regionalna identiteta Prekmurja*. Dostopno prek: http://www.drustvo-geografov-pomurja.si/projekti/zborovanje/zbornik/aMarijan%20M%20Klemencic_T (19. november 2014).
68. Klinar, Peter. 1976. *Mednarodne migracije*. Maribor: Obzorja.
69. Kopač, Anja in Martina Trbanc. 2004. Obsežno, a premalo razvojno usposabljanje. V *Razpoke v zgodbi o uspehu: primerjalna analiza upravljanja človeških virov v Sloveniji*, ur. Ivan Svetlik in Branko Ilič, 203–229. Ljubljana: Sophia.
70. Kovač, Bogomir. 2003. Globalizacija, migracijski tokovi in ekonomski razvoj na obrobju slovenskih migracijskih dilem = Globalization, migration and economics development on the margins of Slovenia's migration policy dilemma. *Migracije, globalizacija, Evropska unija*: 43–81.

71. Kovačič, Art. 2006. Konkurenčnost na regionalni ravni. *Naše gospodarstvo* 52 (5/6): 73–82.
72. Kramberger, Anton in Samo Pavlin. 2007. *Zaposljivost v Sloveniji: analiza prehoda iz šol v zaposlitve: stanje, napovedi, primerjave*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
73. Kramberger, Anton. 1999. *Poklici, trg dela in politika*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
74. Kukar, Stanka. 1995. *Regionalni razvoj v Sloveniji. Prostor, okolje, socialna varnost*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj.
75. Kump, Sonja. 2003. Socialni kapital in izobraževanje odraslih. V *Socialni kapital v Sloveniji*, ur. Matej Makarovič, 148–169. Ljubljana: Sophia.
76. Kurre, James A. 2003. Is the cost of living less in rural areas? *International Regional Science Review* 26 (1): 86–116.
77. Lien, Donald in Yan Wang. 2005. Brain drain or brain gain: A revisit. *Journal of Population Economics* 18 (1): 153–163.
78. Lowell, Lindsay. 2003. Skilled Migration Abroad or Human Capital Flight? *Migration Information Source, Migration Policy Institute, Georgetown University*. Dostopno prek: <http://www.migrationpolicy.org/article/skilled-migration-abroad-or-human-capital-flight> (25. oktober 2014)
79. Lukšič-Hacin, Marina. 1999. *Multikulturalizem in migracije*. Ljubljana: Založba ZRC.
80. Machlup, Fritz. 1984. *Knowledge: Its Creation, Distribution and Economic Significance. The Economics of Information and Human Capital*. Princeton University Press.
81. Majcen, Boris, Damjan Kavaš, Andrej Gulič, Sergeja Praper, Aljaž Plevnik, Marjan Ravbar, Miroslav Glas, Marko Jaklič, Stanislava Kukar, Janja Pečar in Tone Balažek. 2000. *Priprava strokovnih podlag za strategijo regionalnega razvoja Slovenije*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.
82. Majcen, Boris, Miroslav Verbič, Olga Ivanova in Sonja Uršič. 2011. *Raziskave in razvoj, izobraževanje ter gospodarska rast: dinamični pristop splošnega ravnovesja z endogeno rastjo*. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.
83. Makarovič, Matej. 2003. Socialni kapital v Sloveniji. V *Socialni kapital v Sloveniji*, ur. Matej Makarovič, 80–104. Ljubljana: Sophia.
84. Malačič, Janez. 2003. *Demografija. Teorija, analiza, metode in modeli*. 5. izdaja. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.

85. --- 2006. *Demografija. Teorija, analiza, metode in modeli*. 6. izdaja. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
86. Massey, Douglas S., Joaquin Arango, Graeme Hugo, Ali Kouaouci, Adela Pellegrino In J. Edward Taylor. 1993. Theories of International Migration: A Review and Appraisal. *Population and Development Review* 19 (3): 431–466.
87. Massini, Silvia in Marcela Miozzo. 2010. *Outsourcing and offshoring of business services: challenges to theory, management and geography of innovation*. Manchester Business School. Dostopno prek: <https://www.econstor.eu/dspace/bitstream/10419/50689/1/657393703.pdf> (15. oktober 2014).
88. Miles, Ian, Michael Keenan in Jari Kaivo-Oja. 2002. *Handbook of knowledge society foresight. European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions*. Dostopno prek: Netlibrary.
89. Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport. Dostopno prek: <http://www.mizs.gov.si/si/> (10. januar 2015).
90. Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport. 2009. *Delovni program komisije Evropske unije Izobraževanje in usposabljanje 2010*. Dostopno prek: http://www.mss.gov.si/si/delovna_podrocja/izobrazevanje_in_usposabljanje_2010/ (28. oktober 2014).
91. Ministrstvo za gospodarstvo. Agencija RS za regionalni razvoj. 2001. *Strategija regionalnega razvoja Slovenije*. Dostopno prek: <http://www.rra-posavje.si/files/File/strategija%20reg.%20razvoja.pdf> (26. julij 2014).
92. Ministrstvo za okolje in prostor. 2004. *Strategija prostorskega razvoja Slovenije*. Dostopno prek: http://www.uradni-list.si/_pdf/2004/Ur/u2004076.pdf (27. julij 2014).
93. Mladina 2010. *Končno poročilo o rezultatih raziskave*. Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad za mladino. Dostopno prek: http://www.ursm.gov.si/fileadmin/ursm.gov.si/pageuploads/pdf/Mladina_2010_Koncn_o_porocilo.pdf (2. oktober 2014).
94. Ministrstvo za šolstvo, znanost in šport. 2001. *Unescov priročnik za uporabo mednarodne standardne klasifikacije ISCED 1997: Problemi pri uporabi Isceda 1997 v Sloveniji*. Dostopno prek: <http://www.europass.si/files/userfiles/europass/klasifikacije/isced1997.pdf> (10. december 2014).

95. Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo. Dostopno prek: <http://www.arhiv.mvzt.gov.si/si/> (5. februar 2015).
96. Možina, Stane. 2002. *Management kadrovskih virov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
97. Mramor, Dušan. 2007. Zgrešeno urejanje visokega šolstva. *Tednik Mladina*, Ljubljana (19. maj).
98. Nonaka, Ikujiro in Hirotaka Takeuchi. 1995. *The Knowledge-Creating Company*. New York: Oxford University Press.
99. Novoa, Antonio. 2007. The right education in Europe: when the obvious is not so obvious. *Theory and Reserch in Education* 5 (2): 143–153.
100. OECD. Dostopno prek: <http://www.oecd.org> (1. oktober 2014).
101. --- 2000. *Knowledge Management in the Learning Society*. Paris: Center of Education Research and Inovation.
102. Olesen, Henrik. 2002. Migration, return, and development: An institutional perspective. *International Migration* 40 (5): 125–150.
103. Orr, Dominic, Klaus Schnitzer in Edgar Frackmann. 2008. *Social and Economics Conditions of Student Life in Europe*. Dostopno prek: http://www.eurostudent.eu/download_files/documents/Synopsis_of_Indicators_EIII.pdf (30. oktober 2014).
104. Pallas, Aaron M. 2000. The effect of schooling on individual lives. V *Handbook of the sociology of education*, ur. M. T. Hallinan. New York: Kluwer.
105. Pečar, Janja. 2008. *Regije 2008: izbrani socioekonomski kazalniki po regijah*. Ljubljana: Urad RS za makroekonomske analize in razvoj.
106. Pomurska izobraževalna fundacija. Dostopno prek: <http://www.pif.si/sl/> (15. december 2015).
107. Piore, Michael J. 1979. *Birds of passage: migrant labor and industrial societies*. Cambridge: Cambridge University Press.
108. Pomurska gospodarska zbornica. *Regijski kazalniki gospodarjenja. Pomurje 2013*. Dostopno prek: http://www.pgz.si/upload/dokumenti/32/kazalniki_pomurje_2013.pdf (20. december 2014).
109. Portes, Alejandro. 1976. Determinants of the brain drain. *International Migration Review* 10 (4): 489–508.
110. Portes, Alejandro. 1998. Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology. *Annual Review of Sociology*, 24: 1–24.

111. Putnam, Robert D. 1995. Bowling Alone: America's Declining Social Capital«. *Journal of Democracy* 6 (1): 65–78.
112. Rapuš Pavel, Jana. 2005. Ranljivost mladih pri soočanju z brezposelnostjo. *Socialna pedagogika* 9 (3): 329–360.
113. Ravbar, Marjan. 2009. *Razvojni dejavniki v Sloveniji – ustvarjalnost in naložbe*. Ljubljana: Založba ZRC.
114. Redek, Tjaša, Irena Ograjenšek, Jože Sambt, Katarina Katja Mihelič in Polona Domadenik. 2011. *Brain drain of Slovenian young skilled professionals an imaginary or real threat? Challenges of Europe*: 620–632.
115. Rengeo, Aleksandra. 2006. *Socialni kapital v organizaciji - primer Zavarovalnice Triglav, d.d., OE Murska Sobota : diplomsko delo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
116. *Regionalna razvojna agencija Mura*. Dostopno prek: <http://www.rra-mura.si/sl/default.asp> (27. oktober 2014).
117. *Regionalni razvojni program pomurske regije 2007–2013*. Dostopno prek: http://www.lea-pomurje.si/datoteke/RRP_Pomurje_2007-2013.pdf (27. oktober 2014).
118. *Revizijsko poročilo Navidezni vpisi v programe višješolskega in visokošolskega izobraževanja*. 2014. Dostopno prek: [http://www.rs-rs.si/rsrs/rsrs.nsf/I/K199DA65C75952D04C1257CED0030DA82/\\$file/FiktivniVpisi.pdf](http://www.rs-rs.si/rsrs/rsrs.nsf/I/K199DA65C75952D04C1257CED0030DA82/$file/FiktivniVpisi.pdf) (20. november 2014).
119. Rose, Nikolas. 1999. *Governing the soul: the shaping of the private self*. London: Routledge.
120. Schuler Tom in John Field. 1998. Social capital, human capital and the learning society. *International Journal of Lifelong Education* 17 (4): 226–235.
121. Schultz, Theodore W. 1962. Reflections on Investment in Man. *Journal of Political Economy* 70 (5): 1–8.
122. --- 1971. *Investment in Human Capital – The Role of Education and of Research*. New York: The Free Press.
123. Samuelson, Paul Anthony, William D. Nordhaus, Bogomir Kovač in Peter Mikek. 2002. *Ekonomija*. Ljubljana: GV založba; Zagreb: Mate.
124. Senjur, Marjan. 2001. *Makroekonomija: makroekonomija majhnega odprtega gospodarstva*. Maribor; Gubno: MER Evrocenter.
125. --- 2002. *Razvojna ekonomika: teorije in politike gospodarske rasti in razvoja*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.

126. Sicherman, Nachum. 1991. "Overeducation" in the Labor Market. *Journal of Labor Economics*. 9 (2): 101–122.
127. Simpson, Wayne. 1992. *Urban Structure and the Labour Market: Worker Mobility, Commuting and Underemployment in cities*. Oxford: Clarendon Press.
128. Sjaastad, Larry A. 1962. The Cost and returns of human migration. *Journal of Political Economy* 70 (50): 80–93.
129. *Sklep o razvrstitvi razvojnih regij po stopnji razvitosti za programsko obdobje 2007–2013*. Ur. l. RS 93/05. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?sop=2006-01-0966> (5. november 2014).
130. Služba Vlade RS za lokalno samoupravo in regionalno politiko. *Operativni program razvoja človeških virov 2007–2013*. Dostopno prek: http://www.vlada.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/2009/euSkladi/OP_RCV.pdf (19. november 2014).
131. Služba Vlade RS za lokalno samoupravo in regionalno politiko. Projektna pisarna Vlade Republike Slovenije v pomurski regiji. 2. *Poročilo o izvajanju ukrepov Zakona o razvojni podpori pomurski regiji v obdobju 2010–2015*. Dostopno prek: http://www.svlr.gov.si/fileadmin/svlr.gov.si/pageuploads/PROJEKTNA_PISARNA_-_POMURJE/Porocila/2_Porocilo_Zakon_Pomurje.pdf (28. oktober 2014).
132. Stark, Oded. 1991. *The migration of labor*: Blackwell Oxford.
133. Straubhaar, Thomas. 1988. *On the economics of international labor migration*.
134. --- 2000. *International mobility of the highly skilled: Brain gain, brain drain or brain exchange*. Hamburgisches Welt-Wirtschafts-Archiv: HWWA Discussion Paper.
135. *Statistični urad Republike Slovenije*. Dostopno prek: <http://www.stat.si/> (1. oktober 2014).
136. --- 2014. *Slovenske regije v številkah*. Dostopno prek: <http://www.stat.si/doc/pub/REGIJE-2014.pdf> (22. oktober 2014).
137. Svetličič, Marjan. 2007. *Izobraževanje in konkurenčnost gospodarstva. V Zaposljivost v Sloveniji: analiza prehoda iz šol v zaposlitve: stanje, napovedi, primerjave*, ur. Anton Kramberger in Samo Pavlin, 214–247. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
138. Svetlik, Ivan in Samo Pavlin. 2004. Znanje v na znanju temelječi družbi/gospodarstvu V *Dejavniki in indikatorji razvoja na znanju temelječe (slovenske) družbe. Raziskovalni projekt, Faza projekta 1, Opredelitev, dejavniki in*

- mehanizmi družbe znanja*, ur.: Bevc Milena in Svetlik Ivan. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.
139. Svetlik, Ivan. 1996. Kakovost delovnega življenja. V *Kakovost življenja v Sloveniji*, ur. Ivan Svetlik, 197–212. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
140. --- : 2000. *Trg delovne sile v Sloveniji v luči vključevanja v EU*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Inštitut za družbene vede.
141. Šušteršič, Janez, Bojan Nastav in Tanja Kosi. 2010. *Ekonomski vidiki študentskega dela*. Koper: Fakulteta za management. Dostopno prek: http://www.sizad.si/resources/files/Ekonomski_vidiki_studentskega_dela_POROCIL_O.pdf (6. marec 2015).
142. Thurow Lester C. 1975. *Generating Inequality*. New York: Basic Books.
143. --- 1983. *Supply-side economics – an aberrant current of the economic mainstream? V Dangerous currents – the state of economics*. New York: Random house.
144. Trbanc, Martina. 2005. Mladi na prehodu in njihova zaposljivost v sodobnih družbah. V *Dvigovanje zaposlitvenega potenciala mladih: zbornik 2. posveta na temo Zaposlovanje – socialno vključevanje*, ur. Danilo Kozodolec, Zlatka Kos in Vildana Sulič, 13–32. Ljubljana: Salve.
145. --- 2007. Poti mladih v zaposlitev: primerjava Slovenije z drugimi državami EU. V *Zaposljivost v Sloveniji: analiza prehoda iz šol v zaposlitve: stanje, napovedi, primerjave*, ur. Anton Kramberger in Samo Pavlin, 38–63. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
146. Tung, Rosalie L. 2008. Brain circulation, diaspora, and international competitiveness. *European Management Journal* 26 (5): 298–304.
147. TV Slovenija, 1. program. 2013. *Ivan Markoja, Intervju TV*. Ljubljana, 8. december.
148. --- 2014. *Prava ideja*. Ljubljana, 9. januar.
149. Urad Republike Slovenije za makroekonomske analize in razvoj. 2009. *Socialni razgledi 2008*. Ljubljana: UMAR.
150. --- 2005. *Strategija razvoja Slovenije*. Dostopno prek: http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/projekti/02_StrategijarazvojaSlovenije.pdf (7. november 2014).
151. --- 2014. Poročilo o razvoju, 2014. Dostopno prek: http://www.umar.gov.si/fileadmin/user_upload/publikacije/pr/2014/POR_2014.pdf (21. januar 2015).

152. *Uredba o uvedbi in uporabi klasifikacijskega sistema izobraževanja in usposabljanja*. Uradni list 46/2006. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=73174> (5. januar 2015).
153. *Ustanova dr. Šiftarjeva fundacija*. Dostopno prek: <http://www.dr-siftar-fundacija.org/> (8. januar 2015).
154. Vaizey, John. 1962. *The Economics of Education*. London: Faber and Faber.
155. Van Ham, Maarten, Pieter Hooimeijer in Clara H. Mulder. 2001. Urban Form and Job Access: Disparate Realities in the Randstad. *Tijdschrift voor economische en sociale geografie* 92 (2): 231–246.
156. Vidulin, Vedrana in Matjaž Gams. 2006. Analyzing the Impact of Investment in Education and R&D on Economic Welfare with Data mining. *Elektrotehniški vestnik* 73(5) 285–290.
157. Vrišer, Igor. 1990. Ekonomskogeografska regionalizacija Republike Slovenije. *Acta geographica Slovenica* 30: 131–247.
158. Wolbers, Maarten H. J. 2003. Job Mismatches and their Labour-Market Effects among School-Leavers in Europe. *European Sociological Review* 19 (3): 249–266.
159. *Zakon o delovnih razmerjih (ZDR-1)*. Ur. l. RS 21/2013. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=112301> (2. december 2014).
160. *Zakon o razvojni podpori pomurski regiji v obdobju 2010–2015 (ZRPPR1015)*. Ur.l. RS, št. 87/2009. Dostopno prek: http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r00/predpis_ZAKO5730.html (2. december 2014).
161. *Zakon o spodbujanju regionalnega razvoja (ZSRR-2)*. Ur. l. RS 20/2011. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=201120&stevilka=820> (18. december 2014).
162. *Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona za uravnoteženje javnih financ (ZUIJF-C)*. Ur. l. RS, št. 95/20014. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=120022> (10. januar 2015).

Priloga A: Mednarodna standardna klasifikacija ISCED

Stopnja O: Predprimarna vzgoja in izobraževanje

Gre za organizirane programe vzgoje in izobraževanja, kot sta otroški vrtec ali predšolska vzgoja, ki se izvajajo v zgodnjem otroštvu, pred vstopom otrok v šolo.

Stopnja 1: Primarno izobraževanje ali prvo obdobje osnovnega izobraževanja

Namen primarnega izobraževanja, v katerega je vpis med 5 in 7 letom, je podajanje osnovnega znanja v branju, pisanju ter matematiki ter razumevanje splošnih predmetov (zgodovina, zemljepis, naravoslovje, glasba idr.).

Stopnja 2: Nižje sekundarno ali drugo obdobje osnovnega izobraževanja

Nižje sekundarno izobraževanje traja približno 9 let in v večini državah, ki imajo določeno obvezno izobraževanje, sovпада z dokončanjem obveznega izobraževanja. Cilj je osnovno znanje ter izpopolnjevanje osnovnih veščin in priprava na vseživljenjsko izobraževanje.

Stopnja 3: (Višje) sekundarno izobraževanje

Programi se začnejo po koncu obveznega izobraževanja in trajajo od 2 do 5 let, ko so dijaki stari med 17 in 19 let. Na tej stopnji so učitelji bolj specializirani za poučevanje predmetov, kot na drugi stopnji, možne so različne smeri (splošna, poklicna, strokovna) ter različne vrste programov. Dokončanje 3. stopnje na splošno pomeni minimalni pogoj za vpis v terciarno izobraževanje.

Isced 3A – Programi omogočajo neposreden dostop do Isceda 5A, to je do terciarnega izobraževanja ali drugega izobraževanja, ki pripravlja študente za vpis v raziskovalni študij ali za zahtevnejše poklice.

Isced 3B – Programi omogočajo dostop do Isceda 5B in za to skupino terciarnega izobraževanja je značilna usmerjenost v poklice in na trg dela.

Isced 3C – Programi vodijo neposredno na trg dela ali pa omogočajo vpis v programe na 4. Iscedovi stopnji

Stopnja 4: Posekundarno predterciarno izobraževanje

To so programi, ki so v mednarodnem merilu med višjim sekundarnim in terciarnim izobraževanjem. Ne štejejo se med terciarne programe, saj vsebinsko niso zahtevnejši od programov na 3. stopnji. Gre za kratke poklicne programe ali programe, namenjene dijakom za vpis v 5. stopnjo, ki so se prej izobraževali na 3. stopnji in jim tega ni omogočila.

Isced 4A – Programi so namenjeni pripravi dijakov za vpis v terciarno izobraževanje Isced 5A ali 5B.

Isced 4B – Programi ne omogočajo dostopa do terciarnega izobraževanja (Isceda 5A ali 5B), ampak so namenjeni usposabljanju za vstop na trg dela.

Stopnja 5: Prva raven terciarnega izobraževanja (se ne konča z najzahtevnejšo visokošolsko kvalifikacijo)

Izvajajo ga univerze, kolidži ter druge institucije visokošolskega izobraževanja. Prva stopnja terciarnega izobraževanja ima mnogo različnih programov in je tudi velika raznolikost v načinu izvajanja. Programi naj bi imeli skupno teoretično trajanje najmanj 2 leti, trajanje programov pa je različno, od 2 do 10 let, odvisno od programa in kvalifikacije, ki se jo pridobi.

Isced 5A – gre za večinoma teoretske programe, ki pomenijo pripravo na raziskovalno delo ali omogočajo dostop do zelo zahtevnih poklicev.

Isced 5B – gre za praktične, strokovne ter poklicno specifične programe.

Stopnja 6: Druga raven terciarnega izobraževanja (konča se z najzahtevnejšo visokošolsko kvalifikacijo)

So programi terciarnega izobraževanja za pridobitev najzahtevnejše znanstvene kvalifikacije – doktorske. Programi predvidevajo zahteven študij in izvirno raziskovalno delo ter doktorsko delo, ki je rezultat raziskovanja.

Vir: Povzeto po Unescovem priročniku za uporabo mednarodne standardne klasifikacije ISCED 1997, Ministrstvo za šolstvo znanost in šport, Ljubljana, 2001. Dostopno prek: <http://www.europass.si/files/userfiles/europass/klasifikacije/isced1997.pdf> (10. december 2014).

Priloga B: Terciarno izobraževanje v Sloveniji

Nacionalni klasifikacijski sistem (The National Classification system) izobraževanja in usposabljanja ter rezultatov (KLASIUS, 2006), ki predstavlja enega od formalnih podlag in okvir za izgradnjo slovenskega terciarnega izobraževanja. Ureditev ravni in stopenj izobrazbe pred in po reformi je prikazana v spodnji tabeli:

Cikel	RAVEN	Pred bolonjsko reformo (obdobje do 2004): zadnji vpisi 2008/2009	Programi z bolonjsko reformo (2004): prvi vpisi 2005/2006
Kratko obdobje	6/1	višješolski programi (do 1994)	višji strokovni programi
		višješolski strokovni programi	
Prvi cikel	6/2	specializacija po višješolskih programih	visokošolski strokovni programi (1. bolonjska stopnja)
		visokošolski strokovni programi	univerzitetni programi (1. bolonjska st.)
Drugi cikel	7	specializacija po visokošolskih strokovnih programih	magisteriji stroke (za imenom) (2. bolonjska st.)
		univerzitetni programi	
	8/1	specializacija po univerzitetnih programih	
		magisteriji znanosti (pred imenom)	
Tretji cikel	8/2	doktorati znanosti (pred imenom)	doktorati znanosti (pred imenom) (3. bolonjska st.)

Bila sta dva svežnja bolonjske reforme, en leta 2004 in drugi 2006. Spodnja razvrstitev prikazuje glavne razlike med tremi obdobji:

- obdobje pred bolonjsko reformo, 1993–2004;
- kratko obdobje prve bolonjske reforme, v obdobju 2004–2006, ki je pomenila zelo malo prenovljen študij;
- drugo obdobje bolonjske reforme v letu 2006.

Vir: MVZT. Dostopno prek: <http://www.arhiv.mvzt.gov.si/indexe600.html?id=11789> (5. marec 2015) in Uredba o uvedbi in uporabi klasifikacijskega sistema izobraževanja in usposabljanja. Uradni list 46/2006. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/content?id=73174> (5. januar 2015).

Priloga C: Meddržavni selivci, stari 15 ali več let, po državljanstvu, statusu aktivnosti in izobrazbi, pomurska statistična regija, Slovenija, 2011, 2012, 2013

		Priseljeni														
		skupaj					državljeni RS				tujci državljani					
		skupaj	aktivni			neaktivni	skupaj	aktivni			neaktivni	skupaj	aktivni			neaktivni
		skupaj	zaposleni	brezposelni		skupaj	zaposleni	brezposelni		skupaj	skupaj	zaposleni	brezposelni			
2011	Izobrazba -															
	SKUPAJ	371	129	104	25	242	170	39	33	6	131	201	90	71	19	111
	OŠ ali manj	132	33	27	6	99	45	5	4	1	40	87	28	23	5	59
	srednja šola	174	66	49	17	108	88	24	19	5	64	86	42	30	12	44
	višja/visoka šola	65	30	28	2	35	37	10	10	0	27	28	20	18	2	8
2012	Izobrazba -															
	SKUPAJ	319	116	98	18	203	148	32	23	9	116	171	84	75	9	87
	OŠ ali manj	106	36	29	7	70	43	6	3	3	37	63	30	26	4	33
	srednja šola	167	67	58	9	100	82	22	16	6	60	85	45	42	3	40
	višja/visoka šola	46	13	11	2	33	23	4	4	0	19	23	9	7	2	14
2013	Izobrazba -															
	SKUPAJ	273	112	92	20	161	92	16	11	5	76	181	96	81	15	85
	OŠ ali manj	95	27	18	9	68	22	3	1	2	19	73	24	17	7	49
	srednja šola	137	65	56	9	72	57	11	9	2	46	80	54	47	7	26
	višja/visoka šola	41	20	18	2	21	13	2	1	1	11	28	18	17	1	10
		Odseljeni														
		skupaj				državljeni RS				tujci državljani						
		skupaj	aktivni			neaktivni	skupaj	aktivni			neaktivni	skupaj	aktivni			neaktivni
		skupaj	zaposleni	brezposelni		skupaj	zaposleni	brezposelni		skupaj	skupaj	zaposleni	brezposelni			
2011	Izobrazba -															
	SKUPAJ	358	212	189	23	146	257	151	134	17	106	101	61	55	6	40
	OŠ ali manj	114	57	47	10	57	67	30	24	6	37	47	27	23	4	20
	srednja šola	180	111	103	8	69	132	78	72	6	54	48	33	31	2	15
	višja/visoka šola	64	44	39	5	20	58	43	38	5	15	6	1	1	0	5
2012	Izobrazba -															
	SKUPAJ	918	496	439	57	422	813	434	384	50	379	105	62	55	7	43
	OŠ ali manj	280	117	103	14	163	232	93	81	12	139	48	24	22	2	24
	srednja šola	491	285	253	32	206	442	254	225	29	188	49	31	28	3	18
	višja/visoka šola	147	94	83	11	53	139	87	78	9	52	8	7	5	2	1
2013	Izobrazba -															
	SKUPAJ	562	262	230	32	300	469	214	189	25	255	93	48	41	7	45
	OŠ ali manj	167	60	50	10	107	137	48	40	8	89	30	12	10	2	18
	srednja šola	301	154	137	17	147	250	123	110	13	127	51	31	27	4	20
	višja/visoka šola	94	48	43	5	46	82	43	39	4	39	12	5	4	1	7

Vir: interna dokumentacija SURS

Priloga Č: Podatki za izračun Pearsonovega koeficienta

eto	Meddržavni saldo oseb s terciarno izobrazbo (priseljani – odseljeni)	regionalni BDP	regionalna bruto plača	število brezposelnih s terciarno izobrazbo	število prostih delovnih mest	povprečne cene stanovanj v Pomurju	število novonastalih podjetij
2008	8	11903	1.158,19	368	1.213	1100	595
2009	-3	11423	1.238,28	618	1.028	1050	589
2010	-10	11385	1.309,78	751	1.114	1150	619
2011	1	11961	1.325,62	863	1.279	1100	555
2012	-101	11907	1.333,98	894	998	1000	490
2013	-53	12191	1.336,85	995	837*		

PEARSONOV KOEFIICIENT

-0,3820   -0,5900   -0,6310   0,6490   0,7420   0,8490

* število prostih delovnih mest za leto 2013 predstavlja letno oceno, saj je z 12. aprilom 2013 Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o urejanju trga dela (ZUTD-A) ukinil obvezno prijavo prostega delovnega mesta pri Zavodu RS za zaposlovanje za tiste delodajalce, ki ne sodijo v javni sektor ali niso gospodarske družbe v večinski lasti države.

